

ANANDA
DEVI
ANENDEN

DOCTOR
HONORIS CAUSA
UNIVERSITATIS
SILESIENSIS

UNIWERSYTET ŚLĄSKI
WYDAWNICTWO

Ananda Devi Anenden

**Doctor honoris causa
Universitatis Silesiensis**

Ananda Devi Anenden

**Doctor honoris causa
Universitatis Silesiensis**

Q.F.F.

F.Q.S.

Summis Auspiciis Serenissimae Rei Publicae Polonorum
nos

Richardus Koziolok

artium humanorum professor
Universitatis Silesiae h.t. Rector Magnificus
et

Adam Dziadek

artium humanorum professor
Facultatis Artium Humaniorum
h.t. Decanus Spectabilis
et

Christophorus Jarosz

artium humanorum professor
hac in occasione promotor rite constitutus
in
feminam clarissimam ac doctissimam

Anandam Devi Anenden

quae

una omnium excellentissimarum linguae Francogallicae auctricum
multas fabulas longiores atque breviores oratione soluta finxit
necnon carminum libros paucos in medium protulit
scriptis suis humo Creola atque Indiana nativae Mauritiiae altis
Orientis Occidentisque communibus
oppressorum, vexatorum et exclusorum causam dicit
cuius opera in multas linguas translata multis orbis terrarum locis studiosissime leguntur
acriusque iudicio perpenduntur atque nuper in Polonia etiam laudantur
quae Francogallico Ordine Artis atque Litterarum minoris atque maioris gradus est decorata
atque novem praemiis litterariis ornata

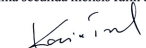
e Consilii Facultatis Philologorum sententia
a Senatu Universitatis Silesiae probata

DOCTRICIS HONORIS CAUSA

nomen et dignitatem, iura et privilegia contulimus
atque in eius rei fidem hoc diploma
Universitatis nostrae sigillo maiore munitum
sancierendum curavimus

Dabamus Catoviciae, die vicesima secunda mensis Iunii anno bis millesimo vicesimo altero

Adam Dziadek
h.t. Decanus Spectabilis

Richardus Koziolok
h.t. Rector Magnificus

Christophorus Jarosz
Promotor rite constitutus

Ananda Devi Anenden (fot. Harrikrisna Anenden)

Rector's address

Professor Ryszard Koziółek

Rector of the University of Silesia in Katowice

The history of our efforts to award Ananda Devi the honorary doctorate of the University of Silesia in Katowice begins well before the outbreak of the pandemic. To everyone's regret, however, the conferral ceremony, originally planned for April 28, 2020, never came to pass, as in the spring of that year COVID-19 struck the hardest, and the much-awaited event had to be postponed for safety reasons. It is only now, in a different reality, in times overshadowed by the war in Ukraine, that we can finally resume what we began over two years ago. Celebrating this bright moment, we should note that the dramatic circumstances of the recent years rendered Ananda Devi the only DHC nominee in the history of the University of Silesia to receive the same distinction twice, and from two successive rectors. Originally, she was granted the title by professor Andrzej Kowalczyk, Rector of the University of Silesia in the years 2016–2020; today the splendor of conferring the honorary doctorate upon Ananda Devi befalls me, his successor in office. Still, the uniqueness of this ceremony extends far beyond the sole fact that the writer is about to receive her title from two rectors simultaneously. What makes it truly special is the compassionate sensitivity of Ananda Devi's work. Over the past two years Devi's literature has tangibly transformed, her poetics, bearing clear traces of the experience of the pandemic, becoming radicalized. Such experiences affect us all, and although we may not yet be able to fully recognize the extent and nature of the changes that came about in ourselves, the trauma of the deadly virus, followed by the horror of the war in Ukraine, must inevitably take their toll.

In her latest book *Deux malles et une marmite* [*Two Trunks and a Pot*], published in 2022, Ananda Devi unfolds her vision as to who the artist

should become today, sensitizing her readers to how demanding – and how risky – the artist’s task is. The risk arises from the assumption that the artist, striving to produce a creative equivalent of the pulsing reality around, becomes the vehicle of cruelty and violence that pervade it. Transformed into a work of artistic language, violence becomes a catalyst bringing the reader closer to the immediate comprehension of problems consuming the contemporary world. Yet, art does not *illustrate* these problems; instead, it testifies to desperate struggle with the world, in which a thinking and feeling human is continually engaged. This is how the territory of writing and experience comes into existence; this is the “only country” of which the author wrote preparing her speech planned for the DHC ceremony in 2020. Today, Ananda Devi revises her metaphor, declaring that “[poetry] must be a means by which I seize the horrors that surround me, and understand them, and oppose them. This *only country* has become my only weapon against the excesses of the decision-makers, the masters of the world, those leading us to disaster.”¹

To Devi, epitomizing such literature is the Wilfred Owen’s poem “Dulce et decorum est,” in which the English wordsmith describes the atrocities of the First World War. Quoting Horace’s words, Devi opens our eyes to the cruelty of the war – the one in which Owen fought when he was twenty-odd years old, but also the one that is devastating Ukraine as we speak. “[R]eading this poem today, I can hear the lie of dictators and their generals in the face of young soldiers: ‘It is sweet and fitting to die for your homeland,’ they tell them, still today.”²

In my view, the paramount value of Ananda Devi’s poetry – renewed, yet unchangeable in its committed to saving the world and fighting violence – lies in its power to awaken human conscience. Now, more than

¹ Ananda Devi, “The Only Country.”

² Devi, “The Only Country.”

ever, our species needs such an awakening and empowerment. Poetry can remind us of the familiar truth that wars are as evil and they are pointless, but it can also shake us up, reprimand our sensitivity, and appeal to our sense of ethics, propelling us to actively oppose violence and help those suffering its consequences.

Reflecting upon Polish poets who could subscribe to Wilfred Owen's appeal and have influenced generations of their compatriots, I think of Józef Wittlin (a poet three years younger than Owen) and of the *Hymns* he wrote as a young boy in Lviv during the Polish-Ukrainian battle for the control of the city after World War I came to its close. It was in such circumstances that Wittlin created one of his most famous works, his pacifist "Hymn on a Spoonful of Soup," a poem inspiring generations of students and scholars of Polish literature. The "Hymn" proved prophetic: where war-mongering politicians could only see hatred, the poet saw brotherhood and friendship – and his words became flesh today, when we see ubiquitous gestures of spontaneous support for war refugees seeking a safe haven not only in Poland but also throughout Europe:

Let me give you a spoonful of warm soup,
My brother, frozen in a foreign land,
Who dragged your feet for three long winters,
Who trudged three sweltering summers
Through the vastness of fields immeasurable —
You walked and walked
And kept walking, step by step, without end...³

³ Józef Wittlin, "Hymn o łyżce zupy," in: *Poezje*. Introduction by J. Rogoziński (Warszawa: PIW, 1981), 42. Translated by Paweł Jędrzejko.

The power of poetry resides in its ability to contest politics and dictatorship. We know it only too well. Ananda Devi shows us literature that is not only ready to rebel, but also to embrace even the worst of truths about human transgressions if it opens the others' eyes. In conclusion of "The Only Country," written for the occasion of today's ceremony Ananda Devi declares that "[t]o prevent us from seeing is to prevent us from saying. However, nothing is more important today: to say."⁴ Today, finally able to meet and solemnly honor the Nominee with her Doctorate, we resume this painful conversation and will keep the dialog in which her literature forces us to engage alive. This is the writer's greatest victory.

Ryszard Koziółek

Translated by Paweł Jędrzejko

⁴ Ananda Devi, "The Only Country."

Słowo Rektora

Prof. dr hab. Ryszard Koziołek

Rektor Uniwersytetu Śląskiego w Katowicach

Starania o nadanie Anandzie Devi doktoratu honorowego Uniwersytetu Śląskiego w Katowicach mają już swoją historię, która rozpoczęła się dwa lata temu, jeszcze przed wybuchem pandemii. Wtedy, 28 kwietnia 2020 roku, Pisarka miała otrzymać to wyróżnienie. Uroczystość została jednak odwołana ze względów bezpieczeństwa i dopiero teraz możemy do niej szczęśliwie wrócić – w innych realiach i w innym, naznaczonym wojną w Ukrainie czasie. Dramatyczne okoliczności sprawiły, że Ananda Devi jest jedyną w dziejach Uniwersytetu Śląskiego w Katowicach Nominatką, która dwa razy odbiera to samo wyróżnienie – i to z rąk dwu różnych rektorów: prof. dr. hab. Andrzeja Kowalczyka, rektora Uniwersytetu Śląskiego w Katowicach w latach 2016–2020, i z moich rąk, rektora kolejnej kadencji. Ale nie tylko fakt, że wyróżnienie wręczają Anandzie Devi dwaj rektorzy, czyni tę uroczystość wyjątkową. Wyraźne ślady doświadczeń epidemii nosi także twórczość samej Pisarki, która w okresie dwu lat znacząco się zmieniła i radykalizowała. Przeżycia pandemii, a następnie wojny w Ukrainie odmieniają nas wszystkich, choć skali i treści tych zmian nie potrafimy jeszcze dokładnie opisać.

W swojej najnowszej książce *Deux malles et une marmite* [Dwa kufry i garnek] wydanej w 2022 roku Ananda Devi stara się opowiedzieć, kim dziś powinna stać się artystka i jak trudne i ryzykowne jest to zadanie. Ryzyko wynika z założenia, że artysta, chcąc dać twórczy ekwiwalent dziejącej się rzeczywistości, staje się medium okrucieństwa i przemocy, które w niej dominują. Przetworzone w dzieło języka artystycznego zbliża czytelnika do problemów trawiących współczesny świat. Nie ilustruje tych problemów, ale zmagania, jakie toczy ze światem myślący i czujący człowiek. Tak

powstaje terytorium pisania i doświadczenia, ów „jedyne kraj”, o którym Autorka pisała w zaplanowanym na uroczystość DHC w 2020 roku wystąpieniu. Dziś Pisarka wprowadza do tej metafory korektę i pisze, że: „[poezja] musi być teraz kładką pozwalającą mi poznać otaczające mnie potworności i próbować je zrozumieć, próbować się im przeciwstawić. Ów jedyny kraj stał się jedyną bronią, jaką mogę przeciwstawić niepojętemu szaleństwu władców, wiodących nas ku katastrofie panów świata”¹. Egzemplifikacją takiej poezji staje się dla Anandy Devi wiersz *Dulce et decorum est* angielskiego poety Wilfreda Owena, opisujący potworności pierwszej wojny światowej. W słowach Horacego „słodko i zaszczytnie jest umrzeć za ojczyznę” pochodzących z jego *Ody* Poetka każe nam widzieć zarówno okrucieństwa wojny, w której brał udział jako dwudziestoparolatek sam Owen, jak i okrucieństwa wojny w Ukrainie. „Czytając ten wiersz, mam wrażenie, że widzę kłamstwa dyktatorów i ich generałów, którymi ogłupiają oni młodych żołnierzy. Dzisiaj też mówią im: „słodko i zaszczytnie jest umierać za waszą ojczyznę!”².

Za najważniejszy walor odmienionej, choć przecież wciąż takiej samej, zaangażowanej w ratowanie świata i walkę z przemocą poezji Anandy Devi uznają jej moc budzenia ludzkich sumień. Potrzebujemy takiego wewnątrzgatunkowego przebudzenia i wzmocnienia. Poezja może nam uświadomić nie tylko prawdy, które już znamy, że wojny są złe i bezsensowne, ale też wywołać wstrząs, upomnieć naszą wrażliwość; apelować o aktywną niezgodę na przemoc i pomoc tym, którzy jej doznają.

Gdy myślę o polskich poetach, którzy mogliby dołączyć do wezwania Wilfreda Owena, a którzy wywarli wpływ na kolejne pokolenia Polaków, przypomina mi się o trzy lata młodszy Józef Wittlin i jego *Hymny*, które napisał jako młody chłopak po zakończeniu pierwszej wojny światowej

¹ A. Devi, *Jedyny kraj*, przeł. K. Jarosz, s. 195 [w tym tomie].

² Devi, *Jedyny kraj*, s. 198.

we Lwowie, w trakcie polsko-ukraińskich walk o miasto. Wittlin stworzył wówczas jeden z najbardziej znanych swoich utworów, pacyfistyczny *Hymn o łyżce zupy*, którego uczyły się pokolenia polonistów. To proroczy wiersz, ponieważ poeta dostrzegł przyjaźń i braterstwo tam, gdzie politycy widzieli jedynie nienawiść i wojnę. Dopiero dziś ziściły się te słowa, kiedy widzimy wsparcie i pomoc dla uchodźców wojennych szukających bezpiecznego miejsca w Polsce i Europie:

Ja ci chcę dać łyżkę ciepłej zupy,
Zamarznięty w obcej ziemi bracie,
Co się włokłeś przez trzy długie zimy,
Coś wędrował przez trzy skwarne lata
Obszarami nieobesztych pól –
I szedł, i szedł,
I bez końca ciągleś szedł, i szedł...³

Władza poezji tkwi w jej zdolności do kontestacji polityki i dyktatury. Wiemy o tym aż za dobrze. Ananda Devi pokazuje nam literaturę gotową nie tylko do buntu, lecz także zdolną do przyjęcia najgorszej nawet prawdy o czynach pojedynczego człowieka, jeśli ta otworzy oczy pozostałym. „Nie pozwolę, żebyśmy zobaczyli, to nie pozwolę nam mówić. A nic nie jest dzisiaj ważniejsze od mówienia” – pisze Ananda Devi w zakończeniu *Jedynego kraju*, który zadedykowała dzisiejszej uroczystości. Dzięki temu, że wreszcie możemy się spotkać i uroczycie uhonorować Nominatkę doktorem, będziemy prowadzić tę bolesną rozmowę, do której zmusza nas Jej literatura. To największe zwycięstwo Pisarki.

³ J. Wittlin, *Hymn o łyżce zupy*, w: tegoż, *Poezje*, wstęp: J. Rogoziński, PIW, Warszawa 1981, s. 42.

Discours du Recteur

**Professeur Andrzej Kowalczyk,
Recteur de l'Université de Silésie en 2016–2020
Université de Silésie à Katowice**

L'Université de Silésie a décidé d'attribuer la plus haute dignité universitaire – le titre de docteur *honoris causa* – à l'une des plus grandes écrivaines contemporaines d'expression française. La richesse de son œuvre littéraire (treize romans, volumes de poèmes, recueils d'essais et de nouvelles) a assuré à cette auteure une position élevée et incontestée dans le monde littéraire. Ananda Devi Anenden a fait de la violence à l'égard des femmes et de la position de la femme au sein de la société contemporaine le thème central d'une œuvre à la stylistique raffinée. À travers sa description de la position assignée à la femme par la société (l'exclusion, la soumission, l'isolement par rapport à l'éducation ou à l'accès aux postes assurant un rôle essentiel dans la vie publique), Ananda Devi Anenden prouve qu'elle est une écrivaine accomplie, capable de poser un diagnostic lucide sur la situation et de proposer des thèses originales. Son œuvre imposante lui a assuré le succès auprès des lecteurs du monde entier et ce succès ne faiblit pas. Elle parle en mots saisissants de réalités qui font mal. L'humanisme de l'œuvre de l'écrivaine, qui trouve son expression dans les formes littéraires suggestives de protestation contre la violence, l'exclusion, la précarité et le racisme, donne un caractère incontestable à la candidature d'Ananda Devi Anenden au titre de docteur *honoris causa*.

Madame Ananda Devi (pseudonyme d'Ananda Devi Anenden née Nirsimloo) est reconnue comme l'écrivaine la plus importante de la partie occidentale de l'Océan Indien, une région autrefois placée sous la dépendance de la France et de la Grande-Bretagne coloniales. Elle a ainsi reçu plusieurs prix et distinctions littéraires internationaux, et deux de ses livres (*La Cathédrale* et *Ève de ses décombres*) ont été portés à l'écran. À l'instar

d'autres grands écrivains de la littérature mondiale, elle a réussi à saisir le caractère universel des problèmes enracinés dans une culture particulière. La petite population – un peu plus d'un million de personnes – habitant une petite île au bout du monde constitue le microcosme des romans d'Ananda Devi. Madame Ananda Devi est lauréate de nombreux prix littéraires : le Prix des cinq continents de la Francophonie qui lui a été attribué pour l'ensemble de son œuvre, le Prix de la RFO (Radio Française d'Outre-Mer) pour son roman *Ève de ses décombres* (2006), la Sélection pour le Prix Femina, le Prix France Télévision pour *Indian Tango* (2007), le Prix Louis-Guilloux pour *Le Sari vert*, qui lui a été décerné en 2010 (édition polonaise de 2018), le Prix Mokanda (2012) et, aussi, le Prix du Rayonnement de la langue et de la littérature françaises dont elle a été honorée par l'Académie française pour l'ensemble de son œuvre (2014).

Depuis 2010, Madame Ananda Devi est Chevalier de l'Ordre des Arts et des Lettres ; ce titre est attribué aux artistes dont le grand talent contribue au rayonnement culturel de la France.

C'est donc avec une très grande joie et une grande fierté que j'ai l'honneur de présider cette cérémonie universitaire exceptionnelle et je me réjouis de voir l'Université de Silésie honorer – sur proposition de sa Faculté des Sciences humaines – une personnalité aussi éminente que Madame Ananda Devi Anenden.

Le titre de docteur *honoris causa* est décerné à des personnalités hors du commun et jouissant d'une renommée internationale, en reconnaissance de leur contribution majeure au développement de la culture, de la civilisation et de la science. Ce titre scientifique particulier est attribué aux personnes qui ont fait preuve de qualités uniques et d'une extraordinaire perspicacité d'esprit ; aux personnes dont la constance et la quête de la vérité sont les plus estimées par le monde universitaire. En même temps, en raison de leur caractère unique et novateur, elles ne se laissent pas décrire facilement et leur grandeur reste, à certains égards, inexprimable.

Le groupe des docteurs *honoris causa* à qui l'Université de Silésie a conféré ce titre honorifique réunit des personnalités éminentes : des philosophes, des artistes, des poètes, des scientifiques, d'excellents linguistes polonais, de nombreuses personnalités du monde de la culture ; bref, des personnalités d'exception dotées d'une autorité indéniable. Nous nous sentons honorés que ce groupe des docteurs *honoris causa* de l'Université de Silésie soit rejoint par Madame Ananda Devi Anenden. Madame Ananda Devi Anenden est en effet une personne qui correspond parfaitement à l'essence même de cette dignité attribuée par l'Université ; c'est une personne qui, dans son œuvre, sait mettre en lumière le dialogue, la présence, la participation, la coresponsabilité, le respect, l'ouverture et le multiculturalisme.

En ce jour solennel, je demande à l'Éminente Doctorante de bien vouloir recevoir mes félicitations les plus chaleureuses et celles de toute la communauté de l'Université de Silésie. Nous vous souhaitons, Madame, toute prospérité, des forces créatrices infaillibles, beaucoup d'inspiration. Et puis, surtout la meilleure santé ainsi que de la persévérance pour relever les défis quotidiens. *Ad multos annos !*

Andrzej Kowalczyk

Traduit par Maria Gawron-Zaborska

Rector's address

**Professor Andrzej Kowalczyk,
Rector of the University of Silesia in 2016–2020
University of Silesia in Katowice**

The University of Silesia in Katowice has decided to confer the highest academic honour – the honorary doctorate – on one of the greatest contemporary francophone writers – the author of thirteen novels, collections of poetry, short stories, and essays, who has an unquestionably high standing in the literary world. Ananda Devi Anenden’s stylistically refined works concentrate on violence against women and the position of women in contemporary society. By writing about the position of women in the context of marginalisation, objectification, and discrimination, manifest in such areas of life as education and professional careers (for example, the restricted access to professions which could empower women in the public sphere), Ananda Devi Anenden shows that she is a versatile writer, who in her impressive oeuvre formulates original diagnoses and who is respected by readers worldwide. She writes beautifully about difficult and painful issues. The humanism of Ananda Devi’s works, conveyed in her powerful objection to violence, marginalisation, poverty, and racism, makes her an ideal candidate for the title of Honorary Doctor of the University of Silesia in Katowice.

Ms. Ananda Devi (the literary pseudonym of Ananda Devi Anenden, née Nirsimloo) is considered one of the most significant writers of the western Indian Ocean region, which was shaped by a history of colonial ties with France and England. Ms. Devi is a renowned writer, who has been awarded many international literary prizes. Her two literary works (*La Cathédrale* and *Eve Out of Her Ruins*) have been adapted for cinema. Similarly to the great writers of world literature, she has shown the universal dimension of local problems. The microcosm of Ananda Devi’s

novels is a small, remote island, inhabited by a population of little over a million. Ms. Ananda Devi is the laureate of many literary prizes: the Prix des Cinq Continents de la Francophonie for lifetime achievement, the RFO Prize (Radio Française d'Outre-Mer) for *Eve Out of Her Ruins* (2006), Sélection Prix Femina and the Prix France Télévision for *Indian Tango* (2007), the Prix Louis Guilloux for *Le Sari vert* (2009), the Prix Mokanda (2012), and the Prix du Rayonnement de la langue et de la littérature françaises awarded by the French Academy as a lifetime achievement award (2014). Ananda Devi was made Chevalier des Arts et des Lettres by the French Government in 2010 – an honour conferred on the greatest francophone writers.

I am delighted to preside over this unique academic ceremony and I rejoice at the fact that it is the University of Silesia in Katowice, at the behest of the Faculty of Humanities, which has decided to honour the great writer, Ms. Ananda Devi Anenden. The title of honorary doctor is conferred upon people with outstanding achievements who are known internationally for their contributions to culture, civilisation, and science. This academic honour is awarded to people, who are distinguished by outstanding merits and acuteness of mind; people whose tireless pursuit of truth is of the highest value to the academic community. The uniqueness and originality of their work, which cannot be easily expressed, are a token of their greatness.

Among the esteemed honorary doctors of the University of Silesia in Katowice are philosophers, artists, poets, scholars, renowned Polish linguists and people of culture, outstanding figures and people who are widely respected. We feel honoured that Ms. Ananda Devi Anenden will join the ranks of our university's honorary doctors. Ms. Devi is a person whose stance reflects the idea of the university: her works are characterised by dialogue, commitment, responsibility, respect, openness, and multiculturalism.

I congratulate our honorary graduate on behalf of the academic community of the University of Silesia in Katowice. We wish you all the best in your pursuits, inspiration in your work, and persistence in facing everyday challenges. *Ad multos annos!*

Andrzej Kowalczyk

Translated by Marek Pawlicki

Słowo Rektora

Prof. dr hab. Andrzej Kowalczyk,
Rektor Uniwersytetu Śląskiego w latach 2016–2020
Uniwersytet Śląski w Katowicach

Uniwersytet Śląski w Katowicach postanowił nadać najwyższą godność akademicką, tytuł doktora *honoris causa*, jednej z najwybitniejszych współczesnych pisarek języka francuskiego, autorce z bogatym dorobkiem literackim w postaci trzynastu powieści, tomów poetyckich, zbiorów esejów i opowiadań oraz o niekwestionowanej wysokiej pozycji w literackim świecie. Ananda Devi Anenden tematem swojej wyrafinowanej stylistycznie twórczości uczyniła przemoc wobec kobiet i pozycję kobiety we współczesnym społeczeństwie. Opisująca tę pozycję, wyznaczoną i określona przez społeczeństwo w sferze wykluczenia, upodrzednienia, izolacji wobec wykształcenia czy dostępu do stanowisk zapewniających istotną sprawczość w sferze publicznej, Ananda Devi Anenden udowadnia, że jest pisarką wszechstronną, stawiającą oryginalne diagnozy i tezy, z imponującym dorobkiem, cieszącą się niegasnącym uznaniem czytelników na świecie. Pisze w sposób piękny o sprawach, które boją i uwierają; jak podkreślają recenzenci – pisze o sprawach, które drapią. Humanizm twórczości pisarki, wyrażający się sugestywnymi literackimi formami protestu przeciw przemocy, wykluczeniu, biedzie i rasizmowi, czyni z Anandy Devi Anenden niekwestionowaną kandydatką do tytułu doktora *honoris causa* Uniwersytetu Śląskiego w Katowicach.

Pani Ananda Devi (pseudonim Anandy Devi Anenden, z domu Nir-simloo), uznawana za najważniejszą pisarkę zachodniej części Oceanu Indyjskiego w regionie dawniej pozostającym w kolonialnej zależności od Francji i Anglii, jest cenioną twórczynią nagrodzoną kilkoma prestiżowymi międzynarodowymi wyróżnieniami literackimi. Dwa jej utwory (*La Cathédrale* oraz *Ève de ses décombres*) zostały zekranizowane. Podobnie

jak w wypadku innych wielkich pisarzy literatury światowej udało jej się ukazać uniwersalny charakter lokalnych problemów. Mikrokosmosem powieści Anandy Devi jest najczęściej mała, ledwie ponadmilionowa społeczność niewielkiej wyspy na końcu świata. Pani Ananda Devi jest laureatką wielu nagród literackich: Prix des cinq continents de la Francophonie (Nagroda Pięciu Kontynentów Frankofonii) za całokształt twórczości, Nagrody RFO (Radio Française d’Outre-Mer) za powieść *Ève de ses décombres* (2006), Sélection Prix Femina oraz Prix France Télévision za *Indian Tango* (2007), w 2009 Prix Louis Guilloux za *Zielone sari* (polskie wydanie 2018), Prix Mokanda (2012), a także Prix du Rayonnement de la langue et de la littérature françaises (Nagroda Promieniowania Języka i Literatury Francuskiej) przyznanej przez Akademię Francuską za całokształt twórczości (2014).

Od 2010 roku Pani Ananda Devi jest Kawalerem Orderu Sztuk i Literatury (le Chevalier de l’Ordre des Arts et des Lettres) przyznawanego najwyższym artystom francuskiego kręgu kulturowego.

Z wielką radością i dumą mam przyjemność przewodniczyć tej wyjątkowej uroczystości akademickiej i cieszę się, że to właśnie Uniwersytet Śląski w Katowicach na wniosek Wydziału Humanistycznego honoruje tak wybitną Postać – Panią Anandę Devi Anenden.

Tytuł doktora *honoris causa* jest nadawany ludziom wielkiego formatu i międzynarodowego wymiaru w uznaniu ich ogromnych zasług dla rozwoju kultury, cywilizacji, nauki. Ten szczególny tytuł naukowy otrzymują osoby, które wykazały się niepowtarzalnymi cechami i niezwykłą przenikliwością umysłu; osoby, których niezłomność i dążenie do prawdy są najwyższej cennie przez świat akademicki. Jednocześnie ich wyjątkowość i nowatorstwo powodują, że nie poddają się one łatwo opisom i nie można wyrazić ich wielkości.

Do grona dostojnych doktorów honorowych, obdarzonych tytułem doktora *honoris causa* przez Uniwersytet Śląski w Katowicach, weszły

wybitne osobistości – filozofowie, artyści, poeci, uczeni, znakomici polscy lingwiści i wielu twórców kultury, znamienite indywidualności, niezaprzeczalne autorytety. Czujemy się zaszczytzeni, że Uniwersytet Śląski w Katowicach powiększy grono swoich doktorów *honoris causa* o Osobę także znakomicie wpisującą się w istotę dostojności Uniwersytetu – Panią Anandę Devi Anenden, która w swojej twórczości uwypukla dialog, obecność, współuczestnictwo, współodpowiedzialność, szacunek i otwartość oraz wielokulturowość.

W tym uroczystym dniu uprzejmie proszę Szanowną Doktorantkę o przyjęcie ode mnie i od całej wspólnoty akademickiej Uniwersytetu Śląskiego w Katowicach serdecznych życzeń. Życzymy Pani pomyślności, niesłabnących sił twórczych, zapału, natchnienia i inspiracji. Jak najlepszego zdrowia i wytrwałości w podejmowaniu codziennych wyzwań. *Ad multos annos!*

Andrzej Kowalczyk

Éloge

Professeur Krzysztof Jarosz
Faculté des Sciences humaines
Université de Silésie à Katowice

**Éloge
en l'honneur de la candidate au titre
de docteur *honoris causa* de l'Université de Silésie à Katowice
Docteure honorifique Ananda Devi Anenden**

Respectable Monsieur le Recteur,
Honorable Sénat,
Très Estimée et Chère Madame la Docteure,
Mesdames et Messieurs,

En publiant sous le nom d'Ananda Devi, Madame Ananda Devi Anenden (née Nirsimloo), est devenue, au cours de trois dernières décennies, le plus grand écrivain de l'Île Maurice, son pays d'origine, ainsi que de toute une partie sud-ouest de l'Océan Indien, immense région dans laquelle se croisaient autrefois les influences politiques et culturelles de la France, de l'Angleterre, et encore plus tôt celles des Pays-Bas, en se superposant à un substrat africain, malgache, indien et chinois et en créant par là des amalgames linguistiques, culturels, culinaires et ethniques d'une grande originalité et richesse.

Lauréate de maints prix prestigieux pour son œuvre fort appréciée dans le monde entier, depuis 1989, Ananda Devi vit à Ferney-Voltaire en France. Pendant ces trente dernières années, tout en travaillant comme traductrice à Genève, l'écrivaine construisait son univers imaginaire

reconnaisable entre tous, en publiant en France, d'abord chez l'Har-
mattan et Dapper, pour passer ensuite chez Gallimard où ses quatre
ouvrages furent d'abord publiés dans la collection « Continents noirs »
dirigée par Jean-Noël Schifano, et, depuis 2006, date de publication de son
roman culte *Ève de ses décombres*, elle accède à la prestigieuse « Collection
blanche », jadis fondée par André Gide. L'un de ses derniers romans, *Man-
ger l'autre* (2018), est sorti chez Grasset. En somme, Ananda Devi a publié,
jusqu'à ce jour, treize romans, quatre recueils de poèmes et cinq recueils
de nouvelles.

L'œuvre de Devi est étudiée dans le monde entier, surtout en France,
en Italie et en Espagne, dans les pays anglo-saxons : aux États-Unis, au
Canada, en Australie, en Nouvelle-Zélande et en Inde.

Deux de ses ouvrages en prose (*La Cathédrale* et *Ève de ses décombres*)
ont été portés à l'écran. Plusieurs de ses romans sont accessibles en
anglais, hindi, slovène, roumain, bulgare, portugais, polonais, allemand,
espagnol, italien, suédois et d'autres langues vers lesquelles on ne cesse de
les traduire.

La traduction polonaise de son roman *Le Sari vert* (*Zielone sari*) a paru
en 2018. L'ouvrage a joui d'une réception enthousiaste dans les milieux
intellectuels. Au début de décembre 2019 est sorti en polonais un deuxième
roman d'Ananda Devi, *Ève de ses décombres* (*Ewa ze swych zgliszcz*). En 2020
a paru son recueil de nouvelles intitulé *L'Ambassadeur triste* (*Smutny amba-
sador*). Ces textes ont été publiés à la maison d'édition de Gdańsk Wydaw-
nictwo w Podwórkę en collaboration avec la maison d'édition de l'Univer-
sité de Silésie à Katowice.

Dans le quatrième numéro des *Narracje o Zagładzie* (*Narrations sur la
Shoah*) a paru, dans la traduction polonaise, la nouvelle d'Ananda Devi
Wzgórza (*Collines*), constituant le témoignage de l'écrivaine après sa visite
à Auschwitz en mai 2019 ; et en 2020, dans *Śląskie Studia Polonistyczne*
(*Journal silésien d'études polonaises*), ont paru les traductions de son recueil

poétique *Perkal* (*Percale*) et de la nouvelle *Niezbędny język* (*La Langue nécessaire*).

Au printemps 2022, la maison d'édition de Gdańsk Wydawnictwo w Podwórkę avec la maison d'édition de l'Université de Silésie projettent de publier dans la série « Frankofonia Literaria » un autre roman de l'écrivaine, à savoir *Indian Tango*. La même année, *Literatura na świecie* (*Littérature dans le monde*) envisage de publier un mini-roman d'Ananda Devi *Moi, l'interdite* (titre polonais *Ja, wykluczona*).

Comme c'est le cas des plus grands écrivains, Ananda Devi a su démontrer, à travers ses particularités et couleurs locales, un caractère universel des problèmes auxquels sont confrontés et que cherchent éperdument à résoudre les habitants de sa petite île natale de 1800 kilomètres carrés de surface sur laquelle évoluent un million trois cent mille habitants dont chacun s'accroche à son identité ethnique (franco-, indo-, sino-, musulmano- et créolo-mauricienne), tout en éprouvant le sentiment d'appartenance à une communauté trans-ethnique de Mauriciens.

Pour les indéniables qualités esthétiques et éthiques de son œuvre, Ananda Devi a obtenu, entre autres, le Prix des Cinq Continents de la Francophonie et le prix RFO (pour *Ève de ses décombres*), le Prix Louis-Guilloux pour *Le Sari vert*, le Prix France Télévision pour *Indian Tango*, le Prix Mokanda et le Prix du Rayonnement de la langue française pour l'ensemble de son œuvre. En 2010 Ananda Devi est nommée chevalier de l'Ordre des arts et de littérature.

Elle est l'un des rares auteurs du monde contemporain qui sait unir dans ses ouvrages des qualités artistiques d'une prose à haut tonus poétique avec une rare compassion que recèlent ses descriptions crues des maux que subissent ses personnages de laissés pour compte, de femmes subordonnées à la violence patriarcale, ainsi que de monstres malheureux rejetés par la société à cause de leurs malformations corporelles et mentales.

Devi voue à ses personnages une empathie voilée qui ne s'abaisse jamais à un misérabilisme facile, tout en sachant infuser dans son monde un brin d'humour, voire d'ironie qui éclairent d'un rayon légèrement adoucissant l'horreur de cet univers représenté en général sombre qui, de réalisme sans concession pour aucun des tabous convenus de bienséance glisse parfois imperceptiblement vers un fantastique à fonction subtilement consolatrice, mû par la force d'un processus de métaphorisation puissant et hautement original qui à chaque pas esthétise l'horifique sans l'annuler mais, bien au contraire, en ajoutant une dimension artistique à la vision paradisiaque de l'île natale de l'auteure que celle-ci sait élever à la démesure de son immense talent d'écrivain hors de pair en créant une « Mauricie » anandadevienne à la fois très locale et universelle.

Le Sénat de l'Université de Silésie avait désigné quatre spécialistes éminents afin qu'ils présentent leurs rapports sur l'œuvre de la docteurante. Tous les rapporteurs ont été unanimes. Par sa contribution originale à la littérature mondiale, Ananda Devi est digne de cette prestigieuse distinction académique. Ils n'ont pas tari d'éloges, chaque argument qu'ils citaient à l'appui de leurs opinions archi-favorables se basant sur des exemples puisés dans les ouvrages de l'écrivaine.

Comme l'usage polonais de la cérémonie de la remise de doctorat *honoris causa* ne prévoit pas la lecture des rapports, je me permettrai d'en citer ci-dessous de brefs extraits pour donner un aperçu de leur argumentation et rendre honneur de leur apport critique essentiel à la cérémonie. Chacun des quatre rapports constitue une présentation complète des mérites d'Ananda Devi qui dépassent de loin une simple contribution de « conteuse d'histoires » que l'on attribue d'instinct à un écrivain. Je ne cite plus loin que certains aspects de ces critiques élogieuses, en essayant d'en composer un éventail d'arguments variés.

Ainsi, Françoise Lionnet remarque dans son rapport que : « Si le rôle de la littérature est de raconter des histoires, de concevoir des fictions

universelles qui signifient toujours autre chose que ce qu'elles semblent dire explicitement, alors Devi est passée maître dans l'art de "raconter" ou de "fictionnaliser" le monde du point de vue de sa place concrète et spécifique dans celui-ci. »

En continuant son discours, Professeur Lionnet ajoute que : « Ananda Devi possède la capacité de traduire en représentations littéraires concrètes des concepts abstraits, tels que ceux développés par ces trois penseurs venant de différentes parties du globe. [...] Nos méthodes académiques conventionnelles et nos catégories d'analyse sont déstabilisées par la multiplicité et la diversité des questions interdépendantes qu'elle aborde dans son œuvre. »

Professeur Kumari Issur enchaîne, en évoquant la richesse et la non-conventionnalité de l'auteure : « Ananda Devi a apporté une importante contribution thématique, stylistique et structurelle au genre du roman. Elle en a enrichi la forme par une imbrication vivifiante de différents genres littéraires. Sa prose poétique tellement caractéristique est devenue sa signature [...] ».

Elle met en relief aussi l'aspect éthique, humain de ces ouvrages si parfaits et originaux du point de vue esthétique : « L'ensemble de l'œuvre d'Ananda Devi peut être considéré comme un manifeste contre l'injustice et l'oppression sous toutes ses formes, qu'elles soient patriarcales, économiques, néocoloniales ou sexuelles. Son écriture s'oppose avec virulence à toutes les modalités de tyrannie qui limitent la liberté humaine et, en particulier, à celles qui visent les groupes sociaux les plus vulnérables [...] ».

Kumari Issur termine en se référant au message positif que véhicule l'œuvre anandadevine : « Tout en dénonçant les maux actuels, elle explore des manières alternatives de vivre et de connaître le monde. En soulignant la dimension physique et émotionnelle de notre identité, elle nous invite à nous méfier de la thèse sur la suprématie conférée à la raison dans

le monde contemporain. D'où l'importance qu'elle accorde à la sensualité et au sensuel, à l'exploration complexe des émotions les plus profondes et les plus secrètes. »

Professeur Ryszard Koziółek, quant à lui, propose une vision de l'œuvre de notre auteure, qui unit le microcosme îlien et le macrocosme universel : « Ananda Devi est une grande “écrivaine de l'île” contemporaine – de son île natale, l'île Maurice, sur laquelle se déroulent la plupart de ses romans, mais aussi “de l'île” comme l'expérience tendue dans une amplitude tragique – entre claustrophobie et agoraphobie. En effet, dans ses œuvres, l'île est toujours trop petite et trop étroite ; c'est un monde densifié où ses éléments sont inévitablement plus près l'un de l'autre, impossibles à contourner : les races, les langues, les sexes, les religions, les plantes et les animaux. [...] En explorant, depuis les années 1980 du XXe siècle, sa propre expérience – apparemment locale, endémique et unique – d'une insulaire du pays postcolonial de l'île Maurice, Ananda Devi s'est révélée être une prophétesse de l'île globale qu'est devenue la Terre au XXIe siècle – unie en un territoire par les lignes des voies de la communication, les technologies de communication et une nouvelle migration des peuples. »

Professeur Julia Waters fait le point de la position de la doctorante dans la République mondiale des lettres : « “L'une des écrivains mauriciens francophones les plus importants et les plus passionnants de la scène littéraire contemporaine”, “figure de proue de la littérature mauricienne”, “Grande Dame des lettres mauriciennes” : ces dernières années, Ananda Devi se voit couronner de multiples éloges à travers le monde », tout en montrant le chemin épineux qui a conduit Ananda Devi à sa position actuelle : « La reconnaissance internationale d'Ananda Devi en tant que figure majeure de la littérature mauricienne, francophone et mondiale – justification à elle seule de l'attribution d'un doctorat honorifique – semble ainsi établie. Pourtant, il n'en a pas toujours été ainsi. Le chemin

long et souvent pénible qu'Ananda Devi a pris afin de percer dans le monde de l'édition est, malheureusement, typique de l'expérience des écrivains d'expression française, qu'ils soient originaires de l'océan Indien ou d'ailleurs. Sans mentors ni mécènes littéraires, les premières œuvres de Devi ont été publiées presque exclusivement chez de petites maisons d'édition locales, souvent aux frais d'auteur. »

Ayant conquis de haute lutte sa position actuelle, Ananda Devi est maintenant une figure de proue de la littérature mondiale. Élevée aujourd'hui à la dignité académique de docteur *honoris causa* de l'Université de Silésie, elle mérite aussi pleinement d'autres distinctions tout aussi glorieuses, voire plus glorieuses que je prends la liberté de lui souhaiter au nom du Recteur, du Doyen de la Faculté des Sciences humaines, de ses rapporteurs et de tous ceux qui, par leur présence pendant la cérémonie, ont prouvé leur reconnaissance des valeurs littéraires et humaines de l'œuvre de notre doctorante d'aujourd'hui.

Krzysztof Jarosz

Laudation

Professor Krzysztof Jarosz
Faculty of Humanities
University of Silesia in Katowice

**Laudation
on the occasion of conferring the doctor *honoris causa*
of the University of Silesia in Katowice on
Doctor Ananda Devi Anenden**

Rector Magnificus,
Illustrious Members of the Senate,
Dear and Most Respected Doctor Devi,
Ladies and Gentlemen,

Publishing under the pseudonym of Ananda Devi, Ms. Ananda Devi Anenden (né Nirsimloo) has become in the last three decades the greatest writer in Mauritius and in the North-Western part of the Indian Ocean, a vast region which came under the political and cultural influences of France, England, and before that, of the Netherlands. These colonial forces, combined with the substratum of African, Malaysian, Indian, and Chinese presence in the area, have formed a highly rich and original linguistic, cultural, and ethnic amalgam.

Ananda Devi is the laureate of many prestigious prizes and she is held in high regard all over the world. She has lived in Ferney-Voltaire in France since 1989 and worked as a translator in Geneva until 2019. In the last thirty years, Devi has constructed fictional microcosms, instantly recognizable as her own. She has worked with French publishers, first

with L'Harmattan and Dapper, and then with Gallimard, where four of her works came out in the series *Continents Noirs*, edited by Jean-Noël Schifano. Starting with her classic novel *Eve Out of Her Ruins* (2006), Devi had the honour to have her works published in Gallimard's prestigious *Collection Blanche*, once edited by André Gide. Her latest novel, *Manger l'autre* (2018) was introduced by another great Parisian publisher, Bernard Grasset.

Ananda Devi's works are read and analyzed all over the globe, chiefly in France, Italy, Spain, and in the Anglophone countries, such as the United States, Canada, Australia, New Zealand, and India.

Two of her works (*La Cathédrale* and *Eve Out of Her Ruins*) have been adapted for cinema. Her works are read in English, Hindi, Slovenian, Romanian, Bulgarian, Portuguese, Polish, German, Spanish, and Swedish, and continue to be translated into other languages.

The Polish translation of her novel *Le Sari vert* came out in 2018 as *Zielone sari* and was welcomed enthusiastically by the country's intellectual circles. *Ewa ze swych zgliszcz*, the translation of Devi's novel *Eve Out of Her Ruins*, which appeared at the beginning of December 2019, was equally well received by readers. The translation of Devi's collection of short stories *L'Ambassadeur triste* (*Smutny ambasador*) was released a few weeks later. The publisher of the aforementioned translations is the Gdańsk-based *Wydawnictwo w Podwórk* in cooperation with the University of Silesia Press in Katowice.

Polish translation of *Wzgórza* was published in *Narracje o Zagładzie* no. 1(7)/2021 after the author's visit in Auschwitz in May 2019. Another Polish translations were her book of poems *Perkal* and a short story "Niezbędny język" which were published in *Śląskie Studia Polonistyczne* no. 2(16)/2020.

In the spring of 2022, the Gdańsk-based *Wydawnictwo w Podwórk* in collaboration with the University of Silesia Press are planning to publish

another novel *Indian Tango* (series: Frankofonia Literaria). *Literatura na Świecie* is planning to publish a mini-novel by Devi Moi, *l'interdite* (working title in Polish *Ja, wykluczona*).

As is the case with the greatest writers, Ananda Devi has shown the universal dimension of the local problems faced by the inhabitants of her native island, 1,800 square kilometers in size, with a population of around 1.3 million. Each one of these inhabitants has a distinct ethnic identity (French, Indian, Chinese, Muslim, Creole, Mauritian), and a sense of belonging to the trans-ethnic Mauritian community.

Due to the unquestionable aesthetic and ethical merits of her works, Ananda Devi received numerous awards, among them the Prix des Cinq Continents de la Francophonie and the Prix RFO du Livre for *Eve Out of Her Ruins*, the Prix Louis-Guilloux for *Le Sari vert*, the Prix Roman France Télévision for *Indian Tango*, the Prix Mokanda and the Prix du Rayonnement de la langue et de la littérature françaises for lifetime achievement. In 2010 Ananda Devi was made a Chevalier des Arts et des Lettres.

She is one of few contemporary writers whose works combine the artistic merits of a poetic prose style with the rare compassion conveyed in her graphic descriptions of the evil acts aimed against her protagonists – the unfortunates who are pushed into the margins of society, women who are subjected to the violence of a patriarchal society, and those who are rejected by society because of their physical disfigurements or mental disorders.

Ananda Devi's attitude to her protagonists is that of veiled empathy, which never lapses into miserabilism. She is able to lighten the atmosphere of gloom and terror that pervades her fictional microcosms with humour and irony. That her fictional universe veers between a rock-bottom realism which respects no taboos, to fantasy distinguished by subtle sympathy, can be attributed to her powerful and highly original metaphors that aestheticize the terrifying without dismissing it, building the artistic

vision of Devi's native island as a paradise. Through her unmatched talent, Devi creates a world both local and universal, which can be described as her own "Mauritius-land."

The Senate of the University of Silesia in Katowice has asked four distinguished scholars to assess the works of the nominee for the occasion of honorary doctorate. The reviewers were unanimous in their opinion that Ananda Devi is worthy of this honour due to her contribution to world literature. They lavished praise on Devi, basing their fervent support of her nomination on examples taken from her works.

Due to the fact that the Polish academic tradition of awarding honorary doctorates does not allow for reviewers' public reading of their assessments of the nominee's achievements, I will now refer to passages from those texts so as to briefly present the reviewers' arguments and give justice to their work, without which today's ceremony could not have taken place. Each of these reviews is a presentation of Ananda Devi's merits, showing that her status as a writer is not merely that of a storyteller. In what follows, I will quote from the reviews, and, in this way, point to the variety of arguments used in them.

Françoise Lionnet writes that "[i]f the role of literature is to tell tales, to devise universal fictions that always mean something else than what they explicitly seem to be saying, then Devi is a master at 'telling' or 'fictionalizing' the world from the perspective of her concrete and specific place in that world."

Professor Lionnet goes on to add that "Ananda Devi has the merit of putting abstract concepts, such as those developed by [...] thinkers from different parts of the planet, into concrete literary representations. [...] Our conventional academic methods and categories of analysis are destabilized by the range and diversity of interrelated issues her work raises."

Professor Kumari Issur writes about the richness and non-conventional character of Devi's works: "Ananda Devi has brought thematic, sty-

listic and structural innovation to the novel genre. She has revitalized its form by the portentous interflow of genres. A very distinctive blend of prose and poetry which has become her signature style.”

Professor Issur emphasizes the ethical and humanistic aspect of Devi’s works, which, when approached from the aesthetic perspective, demonstrate originality and accomplishment: “Ananda Devi’s narratives can be read as manifestoes which promote a refusal to submit to injustice and oppression under all shapes and guises, whether patriarchal, economic, neo-colonial or sexual. Her writing virulently opposes all forms of tyranny that enslave humankind, especially vulnerable social groups [...]”

Concluding her assessment of Ananda Devi’s achievements, Professor Issur writes about the positive message of her works: “While she denounces today’s ills, she also explores alternative epistemologies and modes of being. She invites us to be wary of the supremacy imparted to our intellectual faculty in defining our identities and advocates a reconnect with our physical and emotional selves. Hence, the importance she confers on the sensual and the sensuous, the intricate exploration of the deepest and most secret emotions.”

Professor Ryszard Koziołek describes Devi’s works as combining the microcosm of the island described in her works with the macrocosm of universality: “Ananda Devi is a great contemporary ‘island writer’ – her native island of Mauritius, on which most of her novels are set – but also the ‘island’ of our experience, as characterised by the tragically inevitable and constant alternation between claustrophobia and agoraphobia. The island in her works is always excessively small and confining; it is a dense world, as its components are inevitably forced into confrontation: races, languages, genders, religions, cultures, and the natural world. [...] Exploring her own, seemingly local, endemic and unique experience of an islander from the postcolonial country of Mauritius since the 1980s, Ananda Devi has turned out to be the prophet of the global island that the

world has become in the 21st century – a world bound together by communication routes, technology and global migration.”

Professor Julia Waters describes the current status of Devi in the International Literary Republic in the following way: “In recent years, Ananda Devi has variously been described as ‘one of the most important and exciting francophone Mauritian writers on the contemporary scene,’ a ‘figure-head of Mauritian literature’ and even ‘the *Grande Dame* of Mauritian Letters.’ [...] [H]er prolific literary œuvre has garnered numerous accolades.”

Professor Waters points to the difficult career path that Devi had to traverse in order to become such a famous and acclaimed author: “Global recognition of Ananda Devi’s status as a major figure of Mauritian, French-language and World Literature – ample basis for the award of an honorary doctorate – is thus widely assured. Yet it has not always been so. Ananda Devi’s long and often arduous publishing trajectory is all too typical of writers of French expression from the Indian Ocean and elsewhere. With no literary mentors or patrons, Devi’s first works were published almost exclusively with small, local publishing houses, often at the author’s own expense.”

Having worked hard to gain the reputation she currently enjoys, Ananda Devi is now one of the most prominent writers in the world. Holding from this day onward the honorary degree of the University of Silesia in Katowice, she also fully deserves to be celebrated with similar and even more prestigious awards, which I heartily wish Her on behalf of the Rector, Reviewers and all those gathered today, whose presence is a token of their admiration for the literary and humanistic qualities of her work.

Krzysztof Jarosz

Translated by Marek Pawlicki

Laudacja

Prof. dr hab. Krzysztof Jarosz
Wydział Humanistyczny
Uniwersytet Śląski w Katowicach

**Laudacja
na cześć kandydatki do tytułu
doktora *honoris causa* Uniwersytetu Śląskiego w Katowicach
Doktor Anandy Devi Anenden**

Magnificencjo,
Wysoki Senacie,
Wielce Szanowna i Droga Pani Doktor,
Szanowni Państwo,

publikując pod pseudonimem Ananda Devi, Pani Ananda Devi Anenden (z domu Nirsimloo) stała się w ciągu trzech ostatnich dziesięcioleci najbardziej rozpoznawalną pisarką swojej ojczyzny, Mauritiusa, podobnie jak całej południowo-zachodniej części Oceanu Indyjskiego – ogromnego obszaru, w którym w minionych wiekach krzyżowały się polityczne i kulturowe wpływy Francji, Anglii, a wcześniej jeszcze Niderlandów, nakładające się na substrat afrykański, malgaski, indyjski i chiński i tworzące wielce oryginalny i bogaty amalgamat językowy, kulturowy, kulturalny i etniczny.

Ananda Devi jest cenioną na całym świecie laureatką wielu prestiżowych nagród, które otrzymała za swoją twórczość. Od 1989 roku mieszka we Francji w miejscowości Ferney-Voltaire. Podczas ostatnich trzydziestu lat Pisarka pracowała zawodowo w Genewie jako tłumaczka, budując

jednocześnie swój wyobrażony, natychmiast rozpoznawalny świat – publikując we Francji, początkowo w wydawnictwie L’Harmattan i Dapper, a następnie Gallimard, najpierw wydała cztery utwory w serii wydawniczej Continents Noirs, kierowanej przez Jeana-Noëla Schiffana, a od roku 2006, daty publikacji swojej kultowej powieści *Ewa ze swych zgliszcz* (wydanie polskie 2019), dostępuje zaszczytu wydawania swych książek w prestiżowej „Białej serii” ongiś założonej przez André Gide’a. Jej ostatnia jak dotąd powieść, *Manger l’autre* (2018) ukazała się u innego wielkiego wydawcy paryskiego, Bernarda Grassetta.

Dzieła Anandy Devi są przedmiotem badań na całym świecie, przede wszystkim we Francji, Włoszech i w Hiszpanii oraz w krajach angielskojęzycznych: USA, Kanadzie, Australii, Nowej Zelandii i w Indiach.

Z prozatorskich utworów Devi dwa doczekały się ekranizacji (*La Cathédrale* i *Ewa ze swych zgliszcz*). Jej dzieła są dostępne w języku angielskim, hindi, słoweńskim, rumuńskim, bułgarskim, portugalskim, polskim, niemieckim, hiszpańskim, szwedzkim i wielu innych.

Polski przekład powieści *Zielone sari* ukazał się w 2018 roku. Spotkał się z entuzjastycznym przyjęciem w środowiskach intelektualnych. Na początku grudnia 2019 roku wydano w języku polskim drugą powieść Anandy Devi, równie dobrze przyjętą *Ewę ze swych zgliszcz*. W roku 2020 zaś ukazał się jej zbiór nowel zatytułowany *Smutny ambasador*. Tytuły te opublikowane zostały nakładem gdańskiego Wydawnictwa w Podwórku we współpracy z Wydawnictwem Uniwersytetu Śląskiego.

W *Narracjach o Zagładzie* 2021 nr 1 (7) ukazała się w polskim tłumaczeniu nowela Anandy Devi *Wzgórza*, stanowiąca świadectwo pisarki po odbytej w maju 2019 roku wizycie w Auschwitz, a w „Śląskich Studiach Polonistycznych” 2020 nr 2 (16) tłumaczenie jej zbioru poetyckiego *Perkal* i powieści *Niezbędny język*.

Na wiosnę 2022 roku gdańskie Wydawnictwo w Podwórku wraz z Wydawnictwem Uniwersytetu Śląskiego planuje wydać w serii Franko-

fonia Literaria kolejną powieść pisarki *Indian Tango*. Tego samego roku „Literatura na Świecie” zamierza opublikować minipowieść Anandy Devi *Moi, l’interdite* (roboczy tytuł polski *Ja, wykluczona*).

Jak dzieje się to często w wypadku największych pisarzy, Ananda Devi potrafiła ukazać uniwersalny charakter lokalnych problemów, w które uwikłani są mieszkańcy jej małej rodzimej wyspy o powierzchni 1 800 km², na których żyje około milion trzysta tysięcy mieszkańców, a każdy z nich przywiązany jest do swojej etnicznej tożsamości (francusko-, indyjsko-, chińsko-, muzułmańsko- czy kreolsko-maurytyjskiej) i jednocześnie ma poczucie przynależności do wspólnoty Maurytyjczyków.

Z powodu niezaprzeczalnych wartości estetycznych i etycznych swoich dzieł Ananda Devi otrzymała między innymi Nagrodę Pięciu Kontynentów Frankofonii i nagrodę Radio France Internationale (za *Ewę ze swych zgliszcz*), Nagrodę Guilloux za *Zielone sari*, Nagrodę France Télévision za *Indian Tango*, Nagrodę Mokanda i Nagrodę Promieniowania Języka i Literatury Francuskiej za całokształt twórczości. W roku 2010 Ananda Devi została uhonorowana mianem kawalera Orderu Sztuki i Literatury.

Devi należy do tych współczesnych pisarzy, którzy potrafią łączyć wartości artystyczne prozy o wysokim współczynniku poetyckości z rzadkim współczuciem przebijającym z brutalnych opisów zła, jakiego doznają jej postaci nieszczęśników zepchniętych na margines społeczny czy kobiet doświadczających przemocy ze strony społeczeństwa patriarchalnego, podobnie jak „potworki” odrzucane przez społeczeństwo z powodu swoich fizycznych i umysłowych deformacji.

Ananda Devi obdarza swoje postaci zawoalowaną empatią, która nie zniża się nigdy do mizerializmu. Potrafi także odmroczyć swój świat kilkoma kroplami humoru, czasem również ironii, odrobinę rozjaśniając zgrozę swojego na ogół przepojonego złem świata przedstawionego, który niepostrzeżenie prześlizguje się od konwencji nieprzejednanego realizmu, nieoszczędzającego żadnego tabu, w stronę fantastyki o funkcji subtel-

nie współczującej. Dzieje się tak za sprawą mocarnej i wysoce oryginalnej metaforyki, za każdym razem estetyzującej to, co przerażające, rzecz jasna nie unieważniając zgrozy zła, lecz przydając artystycznego wymiaru rajskiej wizji rodzimej wyspy Autorki, którą ta potrafi wznieść na poziom odpowiadający bezmiarowi swojego niezrównanego talentu, tworząc zarazem lokalny i uniwersalny Anandodeviński „Mauritius-land”, osobistą Anandodevilandię.

Senat Uniwersytetu Śląskiego w Katowicach poprosił czworo wybitnych specjalistów, aby w recenzjach dali wyraz ocenie twórczości Nominatki. Wszyscy ci recenzenci są jednomyślni: z racji swojego oryginalnego wkładu w literaturę światową Ananda Devi godna jest prestiżowego akademickiego wyróżnienia, jakim jest honorowy doktorat. Nie szczędzili pochwał, a każdy argument przemawiający za wyrażaną przez nich arcy-pochlebną opinią oparli na przykładach zaczerpniętych z utworów pisarki.

Ponieważ polski zwyczaj uroczystości nadania godności doktora *honoris causa* nie przewiduje odczytywania recenzji, pozwolę sobie teraz przytoczyć ich krótkie fragmenty, aby zdać sprawę z recenzenckich argumentów i oddać honor krytycznemu wkładowi badaczek i badaczy, bez którego dzisiejsza uroczystość nie mogłaby się odbyć. Każda z czterech recenzji stanowi kompletną prezentację zasług Anandy Devi, które wykraczają poza instynktownie przypisywany pisarzom status „opowiadacza historii”. W dalszej części laudacji przytaczam jedynie niektóre fragmenty tych bardzo pochlebnych recenzji, usiłując stworzyć z nich wachlarz różnorodnych argumentów.

Françoise Lionnet zauważa w swojej recenzji, że „[j]eśli celem literatury jest opowiadanie historii – konstruowanie fikcyjnych opowieści o charakterze uniwersalnym, które zawsze znaczą coś innego niż to, co wydają się nam przekazywać – to Devi jest mistrzynią takiego właśnie twórczego przeobrażenia świata z perspektywy swojego miejsca”.

W dalszej części recenzji Profesor Lionnet dodaje: „Ananda Devi posiada umiejętność zestawiania pojęć abstrakcyjnych – takich jak sformułowane przez [...] filozofów i krytyków, pochodzących z różnych części świata – z konkretnymi reprezentacjami literackimi. [...] Powszechnie używane kategorie i metodologie badań naukowych zostają podważone poprzez wielość oraz różnorodność tematów poruszanych w jej dziełach”.

Z kolei Profesor Kumari Issur przywołuje bogactwo stylu i niekonwencjonalność Autorki: „Ananda Devi wniosła znaczący wkład w gatunek powieści pod względem tematycznym, stylistycznym i strukturalnym. Dzięki niej gatunek ten został wzbogacony o nowe i ożywcze połączenie różnych form literackich. Charakterystyczną cechą jej stylu jest przenikanie się prozy i poezji”.

Profesor Issur podkreśla także etyczny, humanistyczny aspekt tych utworów, jakże doskonałych i oryginalnych z estetycznego punktu widzenia: „Twórczość Anandy Devi jest pewnego rodzaju manifestem sprzeciwu wobec niesprawiedliwości i ucisku w ich rozlicznych odmianach, zarówno o charakterze patriarchalnym, jak i ekonomicznym, neokolonialnym oraz seksualnym. Jej pisarstwo w sposób kategoryczny przeciwstawia się wszelkim przejawom tyranii ograniczającym ludzką wolność, a w szczególności tym, które wymierzone są przeciwko najbardziej wrażliwym grupom społecznym [...]”.

Kumari Issur kończy swoją recenzję, przywołując pozytywny przekaz dzieł Pisarki: „Opisując udręki współczesności, Ananda Devi bada również alternatywne sposoby życia i poznawania świata. Podkreślając wymiar fizyczny i emocjonalny naszej tożsamości, zachęca nas, abyśmy ostrożnie odnosili się do tezy o dominującej roli rozumu w jej kształtowaniu. Z postawy tej wynika przekonanie Autorki o doniosłości sfery zmysłowej, przejawiające się w zgłębianiu przez nią naszych najbardziej skrywanych emocji.”

Profesor Ryszard Koziołek proponuje wizję dzieła Doktorantki spajając wyspomy mikrokosmos z makrokosmosem uniwersalności: „Ananda Devi jest wielką współczesną »pisarką wyspy«. Tej konkretnej, czyli Mauritiusa, z którego pochodzi i na którym rozgrywa się większość jej powieści, ale też »wyspy« jako doświadczenia, które miota się w tragicznej amplitudzie – od klaustrofobii po agorafobię. W jej utworach bowiem wyspa jest zawsze za mała i za ciasna; świat ulega tam zagęszczeniu, wszystko jest blisko siebie, nie do omińnięcia: rasy, języki, płcie, religie, kultury, rośliny i zwierzęta. [...] Eksplorując od lat 80. ubiegłego wieku swoje, zdawałoby się, lokalne, endemiczne, unikalne doświadczenie wyspiarki z postkolonialnego Mauritiusa, Ananda Devi okazała się prorokinią globalnej wyspy, jaką stała się Ziemia w XXI wieku – połączona w jedno terytorium liniami komunikacji, komunikacyjną technologią i nową wędrówką ludów”.

Profesor Julia Waters podsumowuje obecną pozycję Doktorantki w Międzynarodowej Republice Literackiej: „Ananda Devi była określana mianem »jednej z najważniejszych i najbardziej pasjonujących francuskojęzycznych pisarek z Mauritiusa w literaturze współczesnej«, »czołowej reprezentantki literatury maurytyjskiej«, a nawet »Grande Dame literatury maurytyjskiej«. [...] jej dzieła doczekały się wielu wyróżnień”.

Jednocześnie Profesor Waters ukazuje ciernistą drogę, jaką musiała pokonać sławna i uznana dziś Autorka: „Międzynarodowe uznanie, jakim cieszy się Ananda Devi jako pierwszoplanowa postać literatury maurytyjskiej i francuskojęzycznej, jest faktem niekwestionowanym i dostatecznym powodem, by przyznać jej godność doktora *honoris causa* Uniwersytetu Śląskiego w Katowicach. Nie tak jednak wyglądała kariera pisarska Anandy Devi w przeszłości. Jej żmudna współpraca z wydawnictwami jest typowa dla pisarzy basenu Morza Indyjskiego. Devi wydawała swoje pierwsze utwory w małych, lokalnych wydawnictwach, nierazko własnym kosztem, bez wsparcia mentora literackiego lub mecenasa”.

Zdobywszy ciężką pracą swoją aktualną pozycję, Ananda Devi jest obecnie jedną z czołowych pisarek literatury światowej. Honorowana dziś przez Uniwersytet Śląski w Katowicach godnością akademicką doktora *honoris causa* w pełni zasługuje także na inne zaszczytne wyróżnienia, czego pozwalam sobie życzyć Jej w imieniu Rektora, Recenzentów, moim własnym i tych wszystkich, którzy swą obecnością na tej uroczystości dowiedli swego uznania dla wartości literackich i humanistycznych dzieła naszej promowanej Pani Doktor.

Krzysztof Jarosz

Opinions des Rapporteurs
Reviewers' Opinions
Opinie Recenzentów

Opinion

Professeur Kumari Issur
University of Mauritius

**Évaluation de l'acquis académique d'Ananda Devi Anenden,
candidate au titre de docteur *honoris causa*
de l'Université de Silésie à Katowice**

L'écrivaine mauricienne Ananda Devi occupe une place particulière dans la littérature mondiale. Née en 1957, elle a écrit plus de vingt livres – romans, recueils de nouvelles et de poésie – ainsi que des scénarios de films. Elle a également publié plus de soixante-dix nouvelles dans divers volumes collectifs.

Ananda Devi écrit depuis son adolescence : à quinze ans, elle a remporté, pour un récit, un important prix littéraire international (*Radio France Internationale*). Depuis, elle a reçu de nombreux prix et récompenses littéraires décernés dans le monde français et francophone. Elle a entre autres décroché le prestigieux Prix des Cinq Continents de la Francophonie en 2006 pour son roman *Ève de ses décombres*. En 2010, le gouvernement français l'a nommée au grade de chevalier dans l'ordre des Arts et des Lettres et, en 2014, elle a été honorée par l'Académie française qui lui a décerné le Prix du Rayonnement de la langue et de la littérature françaises pour l'ensemble de son œuvre.

Ananda Devi a apporté une importante contribution thématique, stylistique et structurelle au genre du roman. Elle en a enrichi la forme par une imbrication vivifiante de différents genres littéraires. Sa prose poétique tellement caractéristique est devenue sa signature : « Jours de rouille, nuits de cuivre. Les chants montent et s'étalent à la lune. Les vagues soulèvent leurs écumes comme pour souffler dans l'air le sel de leur ventre »¹. En passant outre les conventions littéraires strictes relevant d'une tradition unique, Ananda Devi prouve que le monde de ses romans ne connaît pas de frontières. Comme le souligne Françoise Lionnet : « by braiding or

¹ Ananda Devi, *Pagli* (Paris: Gallimard, Coll. "Continents noirs," 2001), 61.

juxtaposing western and eastern narrative traditions, she gives herself the means to go beyond narrow social or aesthetic conventions and traditional comfort zones »². Lionnet décrit par ailleurs l'esthétique narrative de Devi en partant des indices que l'écrivaine insère très habilement dans ses œuvres à travers le leitmotiv très évocateur du sari.

Ananda Devi est avant tout connue pour les problématiques de la féminité et du féminisme qui façonnent aussi bien le contenu que le style de sa prose. Ritu Tyagi écrit que les livres d'Ananda Devi mettent en avant « marginalized narrators to disrupt androcentric and dominant structures of narrative construction, thereby creating hybrid magical spaces for feminine expression »³. Outre les questions qui se focalisent sur les femmes et le féminisme, Devi aborde aussi une série de sujets contemporains brûlants tels que le racisme, la précarité, la prostitution, la délinquance, la domination, l'éthique, le consumérisme outrancier, la folie sous toutes ses formes. Son regard perspicace et précis sur divers problèmes de la société contemporaine est sûrement aiguisé par sa formation d'anthropologue. Rappelons qu'elle est titulaire d'un doctorat de la School of Oriental and African Studies de l'université de Londres.

L'ensemble de l'œuvre d'Ananda Devi peut être considéré comme un manifeste contre l'injustice et l'oppression sous toutes ses formes, qu'elles

² « [...] en mariant ou en juxtaposant les traditions narratives occidentales et orientales, elle se donne les moyens de dépasser les conventions sociales ou esthétiques étroites et les zones de confort traditionnelles », Françoise Lionnet, "Cinq mètres d'ordre et de sagesse... cinq mètres de jungle soyeuse : Ananda Devi's Unfurling Art of Fiction," *Écritures féminines* (Trou d'Eau Douce: Atelier d'écriture, 2012), 246.

³ « [...] des narrateurs marginalisés pour démanteler les structures narratives dominantes androcentriques créant ainsi des espaces magiques hybrides pour l'expression de la féminité », Ritu Tyagi, *Ananda Devi: Feminism, Narration and Polyphony* (Amsterdam/New York: Rodopi, 2013), 4e de couverture.

soient patriarcales, économiques, néocoloniales ou sexuelles. Son écriture s'oppose avec virulence à toutes les modalités de tyrannie qui limitent la liberté humaine et, en particulier, à celles qui visent les groupes sociaux les plus vulnérables – les femmes (dans la plupart de ses romans), les handicapés (*Moi, l'interdite* ; *La Vie de Joséphin le Fou*), les pauvres (*Rue la Poudrière* ; *Ève de ses décombres*), les personnes âgées (*Les Jours vivants*), etc. La prose de Devi porte la marque de la violence, de cette violence qui ne connaît pas de clivages, et qui est présente tout autant dans les relations familiales que dans les relations sociales ou professionnelles, de cette violence qui, en prenant une forme physique ou psychologique, peut même s'apparenter à de la torture (*Moi, l'interdite* ; *Soupir* ; *Le Sari vert*). Emmanuel Bruno Jean-François écrit ainsi que « la violence omniprésente dans l'œuvre de Devi envahit en effet les nombreuses dimensions de l'écriture et se manifeste non seulement sur le plan thématique, mais aussi sur les plans formel, générique, poétique, linguistique et symbolique »⁴.

Devi est sans conteste l'écrivaine qui, au cours des quarante dernières années, a exercé l'influence la plus importante sur la littérature mauricienne. Elle n'hésite pas à aborder des sujets qui, autrefois, étaient controversés. Dans son tout premier roman, *Rue la Poudrière* (1988), elle parle de la prostitution et de l'inceste qui, à l'époque de la publication du livre, constituaient des tabous dans la société mauricienne. Ananda Devi s'intéresse beaucoup à son pays natal et ses premiers romans sont tous liés à cet espace. Cependant, ses œuvres ultérieures, en dépassant les frontières de Maurice, traitent de différents pays et continents – l'Inde et l'Asie (*Indian Tango* et un certain nombre de nouvelles réunies dans le recueil *L'Ambassadeur triste*), la Grande-Bretagne et l'Europe (*Les Jours vivants*), le conti-

⁴ Emmanuel Bruno Jean-François, "Écrire au-delà du modèle : Ananda Devi ou l'insaisissable violence d'une œuvre," *Mosaïques*, hors-série double nos 3 et 4 (mai 2017): 196.

ment africain (*Niger, Une nuit au Djoué*), voire l'Arctique (*Bleu glace*). Ces différents pays et continents deviennent le lieu de dialogue de nombreuses langues et cultures. L'un des principaux leitmotifs de sa fiction est, en effet, son souci des relations sociales harmonieuses ou du vivre-ensemble, ce qui n'est peut-être pas surprenant étant donné que son pays d'origine est lui-même un creuset de cultures et un lieu de brassage de langues.

Les romans de Devi parviennent à saisir l'universel tout en restant fermement ancrés dans des contextes géographiques spécifiques. Par exemple, dans *Ève de ses décombres*, Ananda Devi décrit le sort des jeunes vivant dans un quartier défavorisé, Troumaron, en proie aux discriminations et aux violences ethniques. Troumaron est une banlieue misérable de la capitale mauricienne Port-Louis, mais ce roman nous parle aussi entre les lignes des émeutes qui éclatèrent dans la banlieue de Paris en 2005. Si les personnages de Devi et leurs histoires sont particuliers, ils reflètent aussi des problèmes de nature globale. L'auteure montre l'individu asphyxié par les règles impitoyables de la vie sociale, par les conventions et attentes ainsi que par des contraintes et entraves culturelles. Elle postule que les mots et les histoires sont des moyens de surmonter voire d'échapper à ce joug traditionnel et de découvrir sa véritable identité. Dans son roman *Manger l'autre*, elle montre comment les canons de beauté actuels s'avèrent néfastes au point que la protagoniste finit par consommer, dans un acte macabre, sa propre chair. Devi nous invite à réfléchir comment chaque individu peut, à sa manière, desserrer son emprise sur sa victime et cesser d'exploiter son prochain. Elle nous encourage à nous débarrasser du superflu pour découvrir « la forme de notre vérité et notre véritable chair »⁵. L'écrivaine définit ainsi les responsabilités indivi-

⁵ Ananda Devi, *Le Long Désir* (Paris: Gallimard, Coll. "Continents noirs," 2003), 127.

duelles et collectives pour le monde dans lequel nous vivons tout en interpellant la conscience de chacun.

L'un des traits distinctifs de la prose de Devi est la présentation des pensées et des sentiments les plus intimes des personnes exclues. En effet, son écriture est marquée par une forte empathie à leur égard. Elle met en évidence – et invite le lecteur à prendre conscience – des faces cachées de nos sociétés, pour qu'il comprenne la situation de leurs membres les plus vulnérables. Devi jette une lumière nouvelle sur les nombreux dilemmes sociaux et, ce faisant, elle lutte pour un monde meilleur et plus tolérant.

Tout en dénonçant les maux actuels, elle explore des manières alternatives de vivre et d'appréhender le monde. En soulignant la dimension physique et émotionnelle de notre identité, elle nous invite à nous méfier de la suprématie conférée à la raison dans le monde contemporain. D'où l'importance qu'elle accorde à la sensualité et au sensuel, à l'exploration complexe des émotions les plus profondes et les plus secrètes.

Ananda Devi est sans aucun doute l'écrivaine la plus populaire de l'océan Indien et l'une des plus grandes et des plus impressionnantes du monde francophone. Les ressources de l'Internet sont l'une des preuves de sa popularité : une simple recherche sur Google permet d'obtenir plusieurs milliers d'entrées. Les œuvres de Devi figurent dans de nombreux programmes universitaires aux États-Unis, au Canada, en Inde, dans plusieurs pays d'Europe, d'Afrique, en Australie, en Nouvelle-Zélande et, bien sûr, à Maurice. D'importantes recherches universitaires sont consacrées à son écriture : mémoires de maîtrise et thèses de doctorat dans les universités du monde entier (p. ex. : Josiane Ip Kan Fong, *L'identité en question dans les romans d'Ananda Devi*, 2011), monographies (p. ex. : Ritu Tyagi, *Ananda Devi: Feminism, Narration and Polyphony*, 2013 ; Ashwiny O. Kisna-reddy, *Locating Hybridity: Creole, Identities and Body Politics in the Novels of Ananda Devi*, 2015), actes de colloques (entre autres : Véronique Bragard et Srilata Ravi, *Écritures mauriciennes au féminin : penser l'altérité*, 2011), et des

numéros de revues scientifiques (p. ex. : « Espaces, mémoires et savoirs dans la fiction d'Ananda Devi », *Mosaïques*, hors-série, n°s 3 et 4, mai 2017, numéro que j'ai co-dirigé avec Jean Claude Abada dont les contributeurs sont originaires de quatre continents). En outre, un grand nombre d'articles scientifiques publiés dans des revues internationales viennent enrichir le corpus critique consacré aux écrits de Devi.

Les livres de Devi suscitent un intérêt international qui ne cesse de croître, comme en témoignent les traductions dans de nombreuses langues (anglais, roumain, portugais, espagnol, italien, hindi, slovène, arabe, polonais et suédois). Les lecteurs internationaux apprécient particulièrement la façon dont Devi inscrit la diversité de l'héritage culturel de son pays dans un monde globalisé. La thématique – riche et diverse – abordée par l'écrivaine trouve sa source dans ses lectures, qui couvrent un large éventail de sujets. Elle est inspirée par des écrivains de traditions occidentales autant que non occidentales. Son œuvre se caractérise par une grande diversité linguistique : l'anglais, le créole mauricien, l'hindi coulent à travers la plus exquise prose poétique française.

Ananda Devi est un maître absolu de son art et elle mérite pleinement d'être distinguée par le titre de docteur *honoris causa* attribué par l'excelente Université de Silésie.

Kumari Issur

Review

Professor Kumari Issur
University of Mauritius

**A review of academic achievement of Ananda Devi Anenden upon
Her nomination for the title of Honorary Doctor of the University
of Silesia in Katowice**

Mauritian writer Ananda Devi has a special resonance in world literature today. Born in 1957, she has authored over twenty books, including novels, anthologies of short stories and poetry, as well as film scripts. She has also contributed more than seventy short stories to various collective volumes.

Ananda Devi has been writing since she was a teenager – at fifteen, she won a significant international literary prize (Radio France Internationale) for a short story. She has since been conferred a wide array of literary prizes and awards in the French and Francophone worlds. In 2010, she was awarded the prestigious Chevalier des Arts et des Lettres by the French Government and in 2014, the Prix du Rayonnement de la langue et de la littérature françaises of the Académie française was conferred upon her to honour the body of her work.

Ananda Devi has brought thematic, stylistic, and structural innovation to the novel genre. She has revitalized its form by the portentous interflow of genres. A very distinctive blend of prose poetry which has become her signature style: “Jours de rouille, nuits de cuivre. Les chants montent et s’étalent à la lune. Les vagues soulèvent leurs écumes comme pour souffler dans l’air le sel de leur ventre.” [Days of rust, coppery nights. Singing floats up and spreads in the face of the moon. Waves send forth their foam as if to breathe out the salt of their belly]¹ (*Pagli*). Ananda Devi knows no boundaries as to the world of fiction she brings forward and writes beyond existing models. As Françoise Lionnet underscores: “By braiding

¹ My translation.

or juxtaposing western and eastern narrative traditions, she gives herself the means to go beyond narrow social or aesthetic conventions and traditional comfort zones.”² Lionnet further unveils Devi’s narrative aesthetics by reflecting on the clues that the writer very skilfully weaves into her works through the very evocative leitmotif of the sari.

Ananda Devi is first and foremost recognized for her feminine/feminist content and style. Ritu Tyagi writes that Ananda Devi’s narratives bring forward “marginalized narrators to disrupt androcentric and dominant structures of narrative construction, thereby creating hybrid magical spaces for feminine expression.”³ As well as issues concerning women and feminism, Devi addresses a range of contemporary burning topics such as racism, poverty, prostitution, delinquency, hegemony, ethics, outrageous consumerism, insanity in all its forms. Perhaps also honed by anthropology (she holds a PhD from School of Oriental and African Studies – SOAS University of London), she demonstrates punctilious, hawk-eyed perceptiveness about issues that plague society.

Ananda Devi’s narratives can be read as manifestoes which promote a refusal to submit to injustice and oppression under all shapes and guises, whether patriarchal, economic, neo-colonial or sexual. Her writing virulently opposes all forms of tyranny that enslave humankind, especially vulnerable social groups – women (most of her novels), the disabled (*Moi, l’interdite*; *La Vie de Joséphin le Fou*), the poor (*Rue la Poudrière*; *Ève de ses décombres*), the elderly (*Les Jours vivants*), etc. Devi’s fiction bears the

² Françoise Lionnet, “Cinq mètres d’ordre et de sagesse,... cinq mètres de jungle soyeuse: Ananda Devi’s Unfurling Art of Fiction,” *Écritures féminines*, Trou d’Eau Douce (Maurice), Atelier d’écriture, Coll. “Essais et critiques littéraires”, 2012, p. 246.

³ Ritu Tyagi, *Ananda Devi: Feminism, Narration and Polyphony* (Amsterdam-New York-Rodopi, Coll. “Chiasma” 32, 2013), back cover page.

stamp of violence, violence one experiences across the board, in the social and workplace interactions and in family relationships, violence which can express itself physically or psychologically and which may sometimes even amount to torture (*Moi, l'interdite; Soupir; Le Sari vert*). Bruno Jean-François states that “la violence omniprésente dans l’œuvre de Devi envahit en effet les nombreuses dimensions de l’écriture et se manifeste non seulement sur le plan thématique, mais aussi sur les plans formel, générique, poétique, linguistique et symbolique” [omnipresent violence in Devi’s œuvre takes over the many spheres of writing and expresses itself, not only on the thematic but also on the formal, generic, poetic, linguistic, and symbolic planes].⁴

Devi is one of the writers to have most remodelled Mauritian literature over the last forty years. She dares to express issues which were formerly contentious. In her very first novel, *Rue la Poudrière* (1989), she brings up prostitution and incest which were taboo issues in the Mauritian society at the time. Ananda Devi is very much concerned with her birthplace and her early fiction is mostly framed within Mauritius. However, in her later works she stretches her ken to map regions beyond – from India-Asia (*Indian Tango* and quite a number of short stories in *L’Ambassadeur triste*) to Great Britain-Europe (*Les Jours vivants*) to the African continent (“Niger,” “Une nuit au Djoué”) and the Arctic (“Bleu glace”) – and brings into conversation a number of languages and cultures. One major leitmotif in her fiction is indeed her concern with social fellowship or *vivre-ensemble* and this is perhaps not surprising given that Mauritius itself is a melting pot in terms of languages and cultures.

⁴ Bruno Jean-François, “Écrire au-delà du modèle: Ananda Devi ou l’insaisissable violence d’une œuvre,” *Mosaïques*, hors-série double nos 3 & 4, (mai 2017) 196.

Devi's narratives manage to capture the universal while remaining firmly grounded in specific geographical contexts. For example, in *Ève de ses décombres*, Ananda Devi engages with the plight of young people living in a ghetto in Mauritius, facing ethnic discrimination and violence but in it one can also read between the lines about the riots that took place in Paris in 2005. While her characters and plots are unique, they also echo concerns which are worldwide. Ananda Devi depicts how the individual is stifled by inevitable social rules, conventions, and expectations, as well as cultural fetters. She contends that words and stories are means to transcend, or even escape this traditional yoke and reconcile oneself with one's true being. *Manger l'autre*, for example, depicts how today's beauty norms prove to be predatory, so much so that the protagonist ends up consuming her own flesh in a macabre sequence. Devi brings us to reflect on how each person can loosen her/his grip and cease to prey on her/his fellow human being. She invites us to shed the superfluous to discover "la forme de notre vérité et notre véritable chair" [truth and/in our flesh]⁵ (*Le Long Désir*). In so doing, she locates individual and collective responsibilities for the world in which we live and prevails on every person to be accountable.

One of the distinctive traits in Devi's fiction is the rendering of the innermost thoughts and feelings of the marginalized. Her writing is indeed marked by a great sense of empathy with humankind. She brings to the fore – and summons the reader to take notice of – the hidden faces of our societies, to understand the predicament of the most vulnerable members of society. Devi sheds light on boundless social dilemmas and, in so doing, she strives for a better and more tolerant world.

While she denounces today's ills, she also explores alternative epistemologies and modes of being. She invites us to be wary of the supremacy imparted to our intellectual faculty in defining our identities and advo-

⁵ My translation.

cate a reconnect with our physical and emotional selves. Hence, the importance she confers on the sensual and the sensuous, the intricate exploration of the deepest and most secret emotions.

Ananda Devi is undoubtedly the most popular writer from the Indian Ocean basin and one of the finest and most impressive from the franco-phone world. A simple Google search comes up with several thousands of entries. Devi's works are to be found in university syllabuses in the United States, India, several countries in Europe, several countries in Africa, Australia, New Zealand and of course in Mauritius. Substantial academic research is devoted to her work: Master's theses and PhD theses in universities across the world, monographs (e.g., Ritu Tyagi, *Ananda Devi: Feminism, Narration and Polyphony*, 2013; Ashwiny O. Kisnareddy, *Locating Hybridity: Creole, Identities and Body Politics in the Novels of Ananda Devi*, 2015), conference proceedings (e.g., Véronique Bragard and Srilata Ravi, *Écritures mauriciennes au féminin: penser l'altérité*, 2011), a journal issue which I co-directed with Doctor Jean-Claude Abada ("Espaces, mémoires et savoirs dans la fiction d'Ananda Devi," *Revue Mosaïques*, hors-série, nos 3 & 4, mai 2017) and whose contributors hail from four continents. Furthermore, a vast number of scholarly articles in an array of international journals add to the critical corpus devoted to Devi's writings.

Devi's writing holds an international appeal which is growing by the day as endorsed by translations into numerous and varied languages (English, Romanian, Portuguese, Spanish, Italian, Hindi, Slovenian, Arabic, Polish, and Swedish). This international readership particularly appreciates the way Devi weaves the mixed cultural heritage of her upbringing into a globalized world. Her world of ideas is nurtured through her readings which span wide and large. She is inspired by writers of both Western and non-Western traditions. Her narratives are steeped in linguistic diversity: English, Mauritian Creole, Hindi flow through the most exquisite French prose poetry.

Ananda Devi is an absolute maestra in her craft and she truly deserves to be recognized as such by the most esteemed University of Silesia in Katowice.

Kumari Issur

Recenzja

Professor Kumari Issur
University of Mauritius

**Recenzja dorobku akademickiego Anandy Devi Anenden
nominowanej do tytułu doktora *honoris causa*
Uniwersytetu Śląskiego w Katowicach**

Ananda Devi, pisarka pochodząca z Mauritiusa, zajmuje wyjątkowe miejsce w literaturze światowej. Urodzona w 1957 roku, napisała ponad dwadzieścia książek, w tym powieści, zbiory opowiadań i poezji oraz scenariusze filmowe. Opublikowała również przeszło siedemdziesiąt opowiadań w wielu antologiach.

Ananda Devi zaczęła pisać w młodości – pierwszą ważną międzynarodową nagrodę literacką (Radio France Internationale) za swoje opowiadanie zdobyła w wieku lat piętnastu. Od tego czasu otrzymała liczne wyróżnienia oraz nagrody przyznawane we francuskojęzycznym świecie literackim. W roku 2010 rząd francuski uhonorował ją prestiżowym Ordre Sztuki i Literatury, a w roku 2014 Akademia Francuska wręczyła jej Nagrodę Promieniowania Języka i Literatury Francuskiej za całokształt twórczości.

Ananda Devi wniosła znaczący wkład w rozwój powieści pod względem tematycznym, stylistycznym i strukturalnym. Dzięki niej gatunek ten został wzbogacony o nowe i ożywcze połączenie różnych form literackich. Charakterystyczną cechą jej stylu jest przenikanie się prozy i poezji: „*Jours de rouille, nuits de cuivre. Les chants montent et s'étaient à la lune. Les vagues soulèvent leurs écumes comme pour souffler dans l'air le sel de leur ventre*” [Dni rdzawe i miedziane. Pieśń wznosi się i rozbrzmiewa w obliczu księżycy. Fale oddają pianę jakby chciały pozbyć się soli ze swoich trzewi] (*Pagli*). Wykraczając poza przyjęte konwencje literackie, Ananda Devi udowadnia, że świat jej powieści nie zna granic. Jak podkreśla Françoise Lionnet, „zestawianie i łączenie zachodnich i wschodnich tradycji narracyjnych pozwala jej na przekroczenie wąskich

ram konwencji społecznych i estetycznych”. Lionnet opisuje estetykę naracyjną Devi, skupiając się na tropach, które pisarka umiejętnie wplata w swoje dzieła poprzez odwołanie się do lejtmotywu sari.

Ananda Devi jest znana przede wszystkim w kontekście problematyki kobiecości i feminizmu, która kształtuje zarówno treść, jak i styl jej prozy. Ritu Tyagi uważa, że jej książki przywołują „zmarginalizowanych narratorów w celu rozbicia dominujących, androcentrycznych struktur narracyjnych, tworząc tym samym hybrydyczne i magiczne przestrzenie, w których wyrazić się może kobiecość”. Poza tematami koncentrującymi się wokół kobiet i feminizmu Pisarka porusza wiele innych ważkich problemów współczesnego świata, takich jak rasizm, ubóstwo, prostytutka, przestępczość, dominacja, etyka, rozpasany konsumpcjonizm oraz różne oblicza szaleństwa. Szczegółowy i wnikliwy wgląd w problemy współczesnego świata Autorka zawdzięcza również swojemu antropologicznemu wykształceniu (posiada stopień doktora nadany jej przez Szkołę Studiów Orientalnych i Afrykańskich – SOAS University of London).

Twórczość Anandy Devi jest pewnego rodzaju manifestem sprzeciwu wobec niesprawiedliwości i ucisku w ich rozlicznych odmianach, zarówno o charakterze patriarchalnym, jak i ekonomicznym, neokolonialnym oraz seksualnym. Jej pisarstwo w sposób kategoryczny przeciwstawia się wszelkim przejawom tyranii ograniczającym ludzką wolność, a w szczególności tym, które wymierzone są przeciwko najbardziej wrażliwym grupom społecznym, takim jak kobiety (w przypadku większości jej powieści), osoby z niepełnosprawnościami (*Moi, l'interdite*; *La Vie de Joséphin le Fou*), ubodzy (*Rue la Poudrière*; *Ewa ze swych zgliszcz*), osoby starsze (*Les Jours vivants*). Proza Anandy Devi naznaczona jest przemocą, która nie zna podziałów społecznych i przenika zarówno relacje służbowe, jak i rodzinne, przyjmując zaś postać przemocy psychicznej lub fizycznej, może przybrać nawet formę tortur (*Moi, l'interdite*; *Soupir*; *Zielone sari*). Bruno Jean-François pisze, że „wszechobecna przemoc w dziełach Devi jest

cechą dominującą w jej prozie, a wyraża się nie tylko na poziomie treści, lecz także w wymiarze formalnym, gatunkowym, poetyckim, językowym oraz symbolicznym¹.

Ananda Devi jest jedną z tych pisarek, które w ciągu ostatnich czterdziestu lat najbardziej znacząco wpłynęły na literaturę maurytyjską. Nie waha się poruszać tematów niegdyś uważanych za kontrowersyjne. W swojej pierwszej powieści *Rue la Poudrière* (1989) pisze o prostytucji i kazirodztwie, które w czasach publikacji książki były postrzegane przez społeczeństwo maurytyjskie jako tematy tabu. Devi dużo miejsca poświęca swojemu krajowi ojczystemu i jej wczesna proza jest w większości związana z Mauritium. Późniejsza twórczość Devi wykracza poza Mauritius, obejmując kraje i kontynenty od Indii i Azji (*Indian Tango* oraz wiele opowiadań zebranych w *L'Ambassadeur triste*), przez Wielką Brytanię i Europę (*Les Jours vivants*), kontynent afrykański (*Niger, Une nuit au Djoué*), aż po Arktykę (*Bleu glace*), i staje się miejscem dialogu wielu języków i kultur. Jednym z głównych lejtmotywów jej prozy jest troska o harmonijne relacje społeczne, co wydaje się zrozumiałe, wzięwszy pod uwagę fakt, że kraj jej pochodzenia określić można mianem tygła językowego i kulturowego.

Proza Anandy Devi ma wymiar uniwersalny, choć jednocześnie jest mocno osadzona geograficznie. I tak powieść *Ewa ze swych zgliszcz* opisuje trudne życie młodych ludzi w getcie na Mauritiusie, mierzących się z dyskryminacją i przemocą na tle etnicznym, jednak w książce tej wybrzmiewają również echa zamieszek w Paryżu w 2005 roku. Bohaterowie prozy Anandy Devi i ich historie, choć jednostkowe, odzwierciedlają problemy o charakterze globalnym. Autorka ukazuje ludzi zmagających się z nie-

¹ Bruno Jean-François, "Écrire au-delà du modèle: Ananda Devi ou l'insaisissable violence d'une œuvre," *Mosaïques*, hors-série double nos 3 & 4 (mai 2017), 196.

ubłaganymi zasadami życia społecznego, konwenansami, oczekiwaniami oraz innymi ograniczeniami kulturowymi. Swoją twórczością daje wyraz przekonaniu, że utrudnienia te mogą zostać przewyżczone poprzez słowa oraz historie, dzięki którym człowiek jest w stanie zrzucić to brzemie i odkryć swoją tożsamość. W powieści *Manger l'autre* opisany jest niszczący wpływ ogólnie przyjętych kanonów piękna na bohaterkę, która posuwa się do makabrycznego czynu spożycia własnego ciała. Autorka skłania nas do refleksji nad powodami, dla których człowiek wypuszcza swoją ofiarę z uścisku, przestając ją dręczyć i wyzyskiwać. Zachęca, aby porzucić to, co zbyteczne i odkryć "la forme de notre vérité et notre véritable chair" [prawdę w naszym ciele] (*Le Long Désir*). W ten sposób Autorka określa indywidualną i zbiorową odpowiedzialność za świat, w którym żyjemy, oraz składa ją na barki każdego człowieka.

Jedną z cech wyróżniających prozę Anandy Devi jest ukazanie, w jaki sposób myślą i odczuwają osoby wykluczone. Jej pisarstwo odznacza się wielką empatią wobec ludzi, unaocznia skrywane oblicza naszych społeczeństw, aby czytelnicy rozumieli problemy, z którymi mierzą się osoby należące do grup najmniej uprzywilejowanych. Pisarka rzuca nowe światło na liczne problemy społeczne, tym samym walcząc o lepszy i bardziej tolerancyjny świat.

Opisując udręki współczesności, Devi bada również alternatywne sposoby życia i poznawania świata. Podkreślając wymiar fizyczny i emocjonalny naszej tożsamości, zachęca nas, abyśmy ostrożnie odnosili się do tezy o dominującej roli rozumu w jej kształtowaniu. Z postawy tej wynika przekonanie Autorki o doniosłości sfery zmysłowej, przejawiające się w zgłębianiu przez nią naszych najbardziej skrywanych emocji.

Ananda Devi jest bez wątpienia najpopularniejszą pisarką basenu Morza Indyjskiego oraz jedną z najwybitniejszych i najbardziej błyskotliwych w świecie francuskojęzycznym. Jednym z dowodów na jej popularność są zasoby Internetu: wyszukiwarka Google pokazuje kilka tysięcy

stron związanych z jej osobą. Dzieła Anandy Devi są częścią programów nauczania uniwersytetów w Stanach Zjednoczonych, Indiach, Europie, Afryce, Australii, Nowej Zelandii oraz oczywiście na Mauritiusie. Jej twórczość jest przedmiotem licznych badań naukowych na całym świecie, które owocują wieloma pracami magisterskimi, doktorskimi, monografiami poświęconymi jej twórczości (np. Ritu Tyagi, *Ananda Devi: Feminism, Narration and Polyphony*, 2013; Ashwiny O. Kisanreddy, *Locating Hybridity: Creole, Identities and Body Politics in the Novels of Ananda Devi*, 2015), materiałami konferencyjnymi (np. Véronique Bragard i Srilaty Ravi, *Écritures mauriciennes au féminin: penser l'altérité*, 2011) oraz poświęconymi jej numerami czasopism naukowych (np. „Espaces, mémoires et savoirs dans la fiction d'Ananda Devi,” *Revue Mosaïques*, hors-série, nos 3 & 4, mai 2017, pod redakcją Kumariego Issura i Jeana Claude'a Abady, w którym artykuły zamieścili autorzy z czterech kontynentów). Do bogatej krytyki literackiej odnoszącej się do twórczości Anandy Devi zaliczyć należy również znaczącą liczbę artykułów naukowych. Książki Pisarki znajdują czytelników na całym świecie dzięki licznym tłumaczeniom na takie języki, jak angielski, rumuński, portugalski, hiszpański, włoski, hindi, słoweński, arabski, polski oraz szwedzki. Czytelnicy międzynarodowi w sposób szczególnie doceniają sposób, w jaki Ananda Devi wpisuje różnorodne dziedzictwo kulturowe swojego kraju w kontekst zglobalizowanego świata. Bogata i zróżnicowana tematyka poruszana przez Autorkę ma swoje źródło w jej erudycji. Dzieła Devi inspirowane są twórczością pisarzy osadzonych w kulturze zachodniej oraz twórców pochodzących z innych kręgów kulturowych. Twórczość Pisarki cechuje wielka różnorodność językowa – jej kunsztowna proza poetycka w języku francuskim wzbogacona jest wpływami języka angielskiego, języka kreolskiego używanego na Mauritiusie.

Ananda Devi jest wielką mistrzynią sztuki pisarskiej i w pełni zasługuje na to, aby takim mianem zostać uhonorowaną przez znamienity Uniwersytet Śląski w Katowicach.

Kumari Issur

Tłumaczył Marek Pawlicki

Opinion

Professeur Ryszard Koziółek
Université de Silésie à Katowice

**Recommandation pour la candidature de la
Docteure Ananda Devi pour le doctorat *honoris causa*
de l'Université de Silésie à Katowice**

Les îles favorisent les romans. C'était vrai lorsque le genre a été créé du fait des écrivains britanniques au XVIIIe siècle et cela l'est resté au XXe siècle, lorsque le roman a atteint l'apogée de ses possibilités, si l'on considère comme telles *Finnegan's Wake* de l'Irlandais James Joyce. L'île a aussi trouvé sa place dans la structure des intrigues comme cadre des événements décrits, comme sujet à explorer et comme allégorie. L'île du Désespoir, sur laquelle Daniel Defoe a fait échouer Robinson Crusoe, reste un modèle littéraire inégalé d'un monde dans lequel vit le protagoniste qui est inscrit dans un territoire entouré et fermé par la mer. La puissance fulgurante de l'île littéraire est telle que même les cultures littéraires continentales, privées de contact vivant avec la mer, l'ont considérée comme leur hétérocosome à part entière. Sur l'île, la proximité – ou la conscience – des frontières engendre le désir d'allégorie. Le monde insulaire apparaît comme fini, plus facile à appréhender dans sa globalité, à isoler du reste du monde et à projeter comme une alternative modèle au monde tel que nous le connaissons. C'est sur l'île que nous pouvons saisir le principe paradoxal qui régit notre perception du monde, dont l'infinité inépuisable côtoie l'expérience de la finitude, de l'épuisement et de l'enfermement.

Ananda Devi est une grande « écrivaine de l'île » contemporaine – de son île natale, l'île Maurice, sur laquelle se déroulent la plupart de ses romans, mais aussi « de l'île » comme l'expérience tendue dans une amplitude tragique – entre claustrophobie et agoraphobie. En effet, dans ses œuvres, l'île est toujours trop petite et trop étroite ; c'est un monde densifié où ses éléments sont inévitablement plus près l'un de l'autre, impossibles à contourner : les races, les langues, les sexes, les religions, les plantes et les

animaux. Les protagonistes, en proie au désir de s'en échapper, se trouvent incapables d'oublier leurs propres limites, ce qui, à son tour, crée leur besoin obsessionnel de transgresser ces bornes, provoque des actes de violence destructeurs et brutaux. En explorant, depuis les années 1980 du XXe siècle, sa propre expérience – apparemment locale, endémique et unique – d'une insulaire du pays postcolonial de l'île Maurice, Ananda Devi s'est révélée être une prophétesse de l'île globale qu'est devenue la Terre au XXIe siècle – unie en un territoire par les lignes des voies de la communication, les technologies de communication et une nouvelle migration des peuples.

L'île Maurice, colonisée tour à tour par trois pays (les Pays-Bas, la France et la Grande-Bretagne) est un exemple emblématique de la tentative européenne de transformer la terre colonisée en « île du Désespoir », où, au-delà du cordon de la civilisation, on a pu (à l'instar de Crusoé ou Kurtz) se soumettre la terre par violence, tout en se coupant et en s'isolant des implications morales de la conquête, de l'exploitation et de l'extermination. L'on pourrait voir dans les guerres et les régimes totalitaires du XXe siècle une sorte de revanche ironique que les colonisateurs ont prise sur eux-mêmes en s'assassinant les uns les autres en Europe. Ananda Devi est une écrivaine de la troisième étape de ce processus historique. Sa prose suggestive nous fait découvrir que l'île est partout et qu'il n'y a aucun moyen d'y échapper, car nous – les peuples de la Terre – vivons de plus en plus près les uns des autres, nous écoutant à travers les murs.

Le style raffiné de son écriture ainsi que les structures narratives complexes de ses romans traduisent sa profonde conscience des diverses difficultés auxquelles elle se heurte dans la communication avec ses lecteurs qui ne partagent pas son expérience historique et culturelle ; du passage du local à l'universel. L'écrivaine Devi s'intéresse aussi, en pleine conscience, à la question de savoir au nom de qui elle a le droit de prendre la parole dans la communauté multiethnique de l'île Maurice. En tant qu'anthropologue (titulaire d'un doctorat de l'Université de Londres), Devi

sait pertinemment – et exprime cette conscience dans ses romans – que la langue est ce qui fixe les limites les plus fermes de « l’île ». Pour raconter une expérience vieille de plusieurs siècles, inédite, des peuples colonisés, la bonne volonté de dire la vérité ne suffit guère. On aurait envie de demander sceptiquement : La vérité de qui ? Dans quelle langue doit-elle être racontée ? Qui doit l’écouter et la comprendre ?

La petite île Maurice, avec sa population d’un peu plus d’un million d’habitants, est principalement habitée par des Indiens, des Créoles, des Chinois et des Français, mais plus d’une dizaine de langues y sont parlées, avec la domination du français, de l’anglais et du créole. La première langue d’Ananda Devi était le *telugu*, parlé par sa mère, mais la langue de son enfance, parlée au foyer, a finalement cédé la place à l’anglais, utilisé à l’école, dans les médias et dans l’administration, et au français – la langue de la culture écrite. La langue la plus parlée sur l’île est le créole mauricien. Les immigrants indiens et chinois utilisent, entre eux, leurs propres langues. Le français unique et fascinant des romans d’Ananda Devi véhicule l’écho de ce multilinguisme et demeure parfaitement lié à l’idée de l’île, tout en faisant entrer son monde endémique et idiomatique dans l’univers d’une grande langue et de ses institutions. L’expérience incommunicable d’un peuple considéré comme lointain par les Européens, par le truchement de cette littérature, perd son caractère insulaire, sa *(non)splendid isolation*, et entre en dialogue avec ce qui se trouve à l’extérieur et qui s’appelle le monde. Comme l’observe Krzysztof Jarosz, « l’écrivaine touche à des problèmes dont l’irréductible caractère local s’articule à l’universalité du message, compréhensible pour les lecteurs de tous les coins du monde et de toutes les métropoles du globe »¹.

¹ Krzysztof Jarosz, “Blokowisko na wulkanie,” in Ananda Devi, *Ewa ze swych zgliszcz*, trad. et éd. Krzysztof Jarosz (Gdańsk: Wydawnictwo w Podwórku, 2019), 15.

La population multiculturelle de l'île Maurice et ses trois « colonialismes » (néerlandais, français et britannique) ont fait de ce monde un laboratoire de diverses formes de domination. Les romans successifs explorent et expriment ces expériences pour aboutir, à la fin, à une réflexion douloureuse sur le triste fait que même les cultures et religions différentes sont capables d'assimiler facilement et de justifier les violences faites aux femmes, aux enfants et aux animaux ; cette question reste centrale dans l'œuvre de Devi.

Ananda Devi traduit magistralement le traumatisme féminin. Dans ses livres, elle a créé de nombreuses images passionnantes et poignantes de l'expérience féminine négative, le plus souvent très traumatisante. C'est un féminisme au degré zéro, celui qui demande de la compassion et la réparation des torts causés à la femme, cet être vivant oppressé, physiquement plus faible que l'homme, cet être asservi par la loi et la tradition, et soumis à la domination violente des hommes, largement acceptée. Les récentes manifestations de femmes françaises contre l'indifférence du droit face à la violence domestique et le rejet, par une municipalité polonaise, de la convention sur la prévention et la lutte contre la violence à l'égard des femmes démontrent que l'œuvre d'Ananda Devi porte sur le « mal universel », qui continue d'exister au-delà des divisions culturelles et historiques.

Dans les livres d'Ananda Devi, la violence, la marginalisation, le mépris et l'humiliation dont sont victimes les femmes ne sont surmontés ni par la révolution ni par l'émancipation. Bien que la plupart de ses romans se concentrent sur des femmes prisonnières du patriarcat sous ses diverses formes, l'œuvre de Devi n'est pas une littérature engagée au sens commun du terme. La libération des protagonistes féminins est obtenue par des moyens littéraires – ceux de la fiction, du fantastique et de l'épiphonie lyrique – qui représentent symboliquement la potentielle indépendance de la femme.

Commençons par le milieu – par *Le Sari vert* (2009), un roman cruel et intense sous la forme d’un monologue débité par un tyran sadique. Devi fait preuve d’un acte de bravoure en accordant à son protagoniste masculin une liberté narrative presque entière pour s’exprimer. Non seulement elle ne donne la parole ni à la femme du protagoniste, ni à la fille, ni à la petite-fille qui restent toutes soumises à sa violence. Au contraire, elle laisse l’homme parler – et justifier – la violence dont sa jeune et belle épouse a été victime, une violence qui l’a finalement conduite à la mort. *Le Sari vert* est un piège élaboré, exquis et pervers, qui engloutit le lecteur ; celui-ci commence à s’intéresser à la narration surnoise du monstre, même s’il désapprouve avec véhémence ses actes ; en condamnant le protagoniste, le lecteur tombe sous l’emprise des paroles de celui-ci. La narration du *Sari vert* a probablement été inspirée par *La Chute* de Camus : dans les deux romans, le lecteur se trouve confronté au monologue confessionnel des principaux protagonistes et au rire qui les tourmente tous les deux. Dans *Le Sari vert*, le rire de la jeune épouse déclenche la peur de son mari face à l’indépendance, au naturel et à l’attrait de la femme. D’une manière qui aurait pu être voulue par l’auteure ou fortuite, les femmes du *Sari vert* répondent toutes à l’appel d’Hélène Cixous : « Il suffit qu’on regarde la méduse en face pour la voir : et elle n’est pas mortelle. Elle est belle et elle rit »². Dans *Le Sari vert*, la peur de l’homme engendre son désir d’utiliser la violence comme une sorte d’exorcisme dirigé contre ce qu’il considère comme la nature démoniaque de la femme et la physiologie inquiétante de son corps. Ce n’est que lorsqu’il devient vieux et malade que les femmes peuvent se moquer de lui en toute sécurité. Dans l’épilogue du roman, les trois protagonistes féminines se penchent sur le corps en décomposition du « petit tyran ». « Leur visage est amusé, leur rire joyeux »³. C’est

² Hélène Cixous, *Le Rire de la Méduse* (Paris: Éditions Galilée, 2010), 54.

³ Ananda Devi, *Le Sari vert* (Paris: Gallimard, 2009), 254.

leur rire qui leur fait comprendre qu'« [e]lles ont eu peur de rien »⁴. Elles célèbrent leur libération, elles sont « sœurs [...], aïeules ou progéniture »⁵. En un sens, la protagoniste du roman *Ève de ses décombres* peut être considérée comme leur sœur dans la mesure où elle exprime sa supériorité sur les hommes qui la prennent : « Plus ils me touchent, plus ils me perdent. Ceux qui osent regarder sous mes yeux, sont pris de vertige. Ils sont si simples. L'inexpliqué les effraie. »⁶

Dans *Le Voile de Draupadi* (1993), un mari instruit oblige sa femme à marcher sur les braises pour sauver leur fils malade. L'absurdité cruelle et inutile de la souffrance convainc la femme de quitter son mari et de commencer une vie indépendante. Dans *L'Arbre fouet* (1997), un prêtre hindou, croyant que sa fille est marquée par un mauvais karma, l'offre en sacrifice. Devi, cependant, ne permet pas d'associer simplement la violence aux croyances irraisonnées primitives puisque l'amant de la protagoniste féminine, un Français, la considère aussi coupable de la mort de ses frères et sœurs. *Moi, l'interdite* (2000) est un récit d'un réalisme cruel sur une jeune fille dont le visage déformé la condamne au mépris et aux souffrances physiques au point qu'elle régresse physiquement pour devenir une créature mi-homme mi-chien qui, dans une finale fantastique, s'envole. La protagoniste du roman *Pagli* (2001) épouse son violeur. Sa folie la rend capable de se venger : elle castre psychiquement son mari, elle vit en couple avec un pêcheur créole ; la communauté locale corrige ses transgressions en lui apposant une marque au fer sur le front. Le muet Joséphin (*La Vie de Joséphin le Fou*, 2003) devient une créature mi-homme mi-poisson. Par vengeance et désespoir engendrés par les souffrances qu'il a subies, il viole et tue deux filles.

⁴ Ibidem, 255.

⁵ Ibidem.

⁶ Ananda Devi, *Ève de ses décombres* (Paris: Gallimard, 2006), 21.

Les protagonistes du roman *Ève de ses décombres* – Ève, Saad, Clélio et Savita – sont élevés dans une atmosphère de violence et d’indifférence, créée par les adultes. Comme le résume Devi dans un diagnostic cruellement précis et pertinent : « Les mères disparaissent dans une brume démissionnaire. Les pères retrouvent dans l’alcool les vertus de l’autorité »⁷. Assassinée et jetée dans une poubelle, Savita « a été dépossédée de son corps et de sa vie par l’homme souverain »⁸. Ève, violée, exploitée et maltraitée, tente de se rebeller, mais les résultats de cette tentative restent inconnus. Dans *Indian tango* (2007), Subhadra Misra, une femme hindoue de 52 ans, qui a été exclue du monde des femmes actives, refuse d’effectuer le pèlerinage rituel à Bénarès. Sa relation avec une écrivaine lui donne le courage de s’opposer aux autres et de prendre ses décisions en toute indépendance.

Il semblerait que les destins des protagonistes féminines dénoncent une immense charge de critique sociale dont les œuvres de Devi sont porteuses. Cependant, l’auteure met en exergue la nature autonome du processus créatif dont les éléments, bien qu’ils soient inspirés par une observation attentive de la société de son île natale, s’émancipent du déterminisme de son histoire et de la géographie et sont esthétiquement retravaillés. Ainsi avertis, nous commençons à considérer de plus près les représentations littéraires de la violence où l’on perçoit une certaine exagération – analogue à l’exacerbation de l’horreur dans les contes de fées – dont le naturalisme brutal côtoie un lyrisme raffiné des descriptions et des images fantastiques. Sans ôter à l’œuvre de Devi sa force de protestation sociale et politique, ces éléments en font ressortir une esthétique exquise. Les critiques et les traducteurs soulignent, à l’unanimité, la maîtrise stylistique de sa prose qui met en harmonie les formes apparemment

⁷ Ibidem, 15.

⁸ Ibidem, 100.

contradictaires de la représentation littéraire : le lyrisme et le naturalisme, la violence et la beauté subtile, la puissance des langues dominantes et les langues des minorités.

En effet, Ananda Devi est l'une des écrivaines contemporaines d'expression française les plus talentueuses. Depuis ses débuts littéraires en 1988 avec le roman *Rue la Poudrière*, son importance en tant qu'écrivaine ne cesse de croître et son œuvre impressionnante (treize romans, quatre volumes de poésie, cinq recueils de nouvelles et deux scénarios de films), va sans aucun doute s'enrichir à l'avenir. Toujours créatrice, titulaire de nombreux prix et distinctions, traduite dans plus d'une dizaine de langues, Devi est citée, depuis plusieurs années, parmi les candidats au prix Nobel de littérature.

Le rang incontestablement élevé d'Ananda Devi dans la littérature mondiale et l'humanisme de ses œuvres, exprimé dans les formes ferventes et suggestives de la protestation littéraire contre la violence, la marginalisation, la pauvreté et le racisme, fait d'elle une candidate naturelle pour la plus haute distinction académique que l'Université de Silésie à Katowice puisse accorder – le doctorat *honoris causa*.

Ryszard Koziółek

Review

Professor Ryszard Koziółek
University of Silesia in Katowice

A recommendation of Ananda Devi for the Honorary Doctorate of the University of Silesia in Katowice

Islands favour novels. This was true when the genre was created by British writers in the 18th century and it remained so in the 20th century, when the novel reached the apogee of its development at the time with the publication of *Finnegans Wake* by an Irishman James Joyce. The island has found its place in the plots of novels as a setting to the events described, a topic to be explored, and an allegory. The Island of Despair, on which Daniel Defoe placed Robinson Crusoe, remains an unsurpassed literary model of a world in which the protagonist is inscribed into a territory surrounded and closed off by the sea. The searing powerfulness of the island as described in literature is such that even the continent-based literary cultures deprived of contact with the sea have viewed the island as a microcosm serving as a proxy of their own world. The proximity – and the awareness of – boundaries on the island engenders the desire for allegory. The island world comes across as finite, easier to grasp in its entirety, isolate from the rest of the world, and offer as a model alternative to the world as we know it. It is on the island that we can grasp the paradoxical principle governing our perception of the world whose boundlessness does not preclude the experience of finitude, exhaustion, and confinement.

Ananda Devi is a great contemporary “island writer” – her native island of Mauritius, on which most of her novels are set, but also the “island” of our experience, as characterised by the tragically inevitable and constant alternation between claustrophobia and agoraphobia. The island in her works is always excessively small and confining; it is a dense world, as its components are inescapably forced into confrontation: races, languages, genders, religions, cultures, and the natural world. The effect of the island

is such that the protagonists who are consumed by the desire to escape find themselves unable to forget about its boundaries, which, in turn, creates their obsessive need to transgress those limitations, thereby provoking destructive and brutal acts of violence. Exploring her own, seemingly local, endemic and unique experience of an islander from the postcolonial country of Mauritius since the 1980s, Ananda Devi has turned out to be the prophet of the global island that the world has become in the 21st century – a world bound together by communication routes, technology, and global migration.

Mauritius, colonised in turn by three countries (the Netherlands, France, and Great Britain), is the epitome of the European attempt to transform the colonised land into an Island of Despair, where, beyond the confines of civilisation, one could (much like Crusoe or Kurtz) subdue the earth, while remaining insulated from the moral implications of this expansion, exploitation, and extermination. Embodied by the wars and totalitarian regimes of the 20th century is a kind of ironic retaliation that the colonisers meted out against themselves by murdering one another in Europe. Ananda Devi is a writer of the third stage of this historical process. Her suggestive prose shows us that the island is everywhere and there is no way of escaping it, as we – the people of the earth – live ever closer together, hearing one another through the thin walls that divide us.

The subtle and consummate style of her writing together with the complex narrative structures of her novels convey her deep awareness of the various problems that stand in the way of communication with her readers who do not share her historical and cultural experience of moving from the local to the universal. Devi is also concerned with the question of her agency as a writer: In whose name does she have the right to speak in the multi-ethnic nation of Mauritius? As an anthropologist (she holds a doctorate from the University of London) Devi knows well – and expresses this awareness in her novels – that language is what sets the

firmest boundaries to “the island.” Giving voice to the unspoken stories of the colonised nations calls for more than merely the readiness to speak the truth. One feels compelled to ask sceptically: whose truth? In what language is it to be told? Who is to listen to this truth and understand it?

The small island of Mauritius, with its population of little over a million, is inhabited chiefly by the Indian, the Creole, the Chinese, and the French, but a dozen or so languages are spoken on the island, with the domination of French, English, and Creole. Ananda Devi’s first language was Telugu, spoken by her mother, but it was ultimately displaced by English, used at school, by the media and the authorities, and by French – the language of the written word. The most common language spoken on the island is Mauritian Creole, while the immigrants of the Indian and Chinese descent use their own languages at their homes. The unique and fascinating French of Ananda Devi’s novels, reverberating with this multitude of languages, is entwined with the idea of the island, at the same time making its endemic and idiomatic world part of one great language and its institutions. The incommunicable experience of the people viewed as other by the Europeans, through the agency of this literature, loses its insular character, its non-splendid isolation, and enters into dialogue with what lies outside and is called the world. As Krzysztof Jarosz notes, “the writer touches upon problems, whose irreducible local nature is braided with the universality of its message, accessible to readers of all corners of the world and from every metropolis.”¹

The multicultural inhabitants of Mauritius and its three “colonialisms” (Dutch, French, and British) have turned this world into a place where various forms of domination are brought together and play themselves out

¹ Krzysztof Jarosz, “Błokowisko na wulkanie,” in Ananda Devi, *Ewa ze swych zgliszcz. Powieść*, trans. Krzysztof Jarosz (Gdańsk: Wydawnictwo w Poddwórku, 2019), 15 [my translation, M.P.].

against one another. The subsequent novels explore and give expression to those experiences, ultimately making their readers reflect on the sad fact that even different cultures and religions are capable of assimilating and explaining away the violence towards women, children, and animals – an issue which remains central in Devi’s œuvre.

Ananda Devi masterfully conveys the female trauma. Readers can find in her works a number of enthralling and poignant depictions of female experience in its negative, most traumatic dimension. Hers is a feminism degree zero, which calls for sympathy and rectification of the wrongs done to women, confined by law and tradition, and made subject to the widely-accepted violent domination of men. Both recent protests of French women against the law that remains indifferent to domestic abuse and the rejection by one Polish municipality of the convention on preventing and combating violence against women show that Ananda Devi’s works are about “universal evil,” which continues to exist irrespective of cultural and historical divisions.

The rejection of violence, marginalisation, contempt, and humiliation directed against women happens in Ananda Devi’s novels neither through a revolution, nor through emancipation. Although most of her works concentrate on women living within the confines of patriarchy in its various forms, Devi’s work is not a *littérature engagée* in the standard meaning of the term. The liberation of female protagonists is achieved through literary devices – those of fiction, fantasy, and lyric epiphany – which symbolically represent the woman’s prospective independence.

Let us start from the middle – from *Le Sari vert* (2009), a cruel, intense novel in the form of a monologue spoken by a tyrant and sadist. Devi takes the bold step of granting her male narrator almost complete narrative freedom to express himself. Not only does she fail to give voice to his wife, daughter, and granddaughter, all subject to his domination, but she lets the man speak about – and explain away – the violence against his

young and beautiful wife, ultimately leading to her death. *Le Sari vert* is an exquisite and perverse trap, tempting the reader to take an interest in the deceiving narration of a monster, even when vehemently condemning his actions; in short, while decrying narrator's actions, we cannot help but be lured by his words. The narration of *Le Sari vert* was probably inspired by Camus's *The Fall*: in both novels, readers are confronted with the confessional monologue of the main protagonists and recurrent laughter, which plagues them both. In *Le Sari vert*, the laughter of the young wife triggers her husband's fear of the woman's independence, naturalness, and attractiveness. Whether it is accidental or intended by the author, the women in *Le Sari vert* all respond to Hélène Cixous's call: "You only have to look at the Medusa straight on to see her. And she's not deadly. She's beautiful and she's laughing."² In *Le Sari vert*, the man's fear engenders his desire to use violence as a kind of exorcism directed at what he sees as the demonic nature of the woman and the unsettling physiology of her body. It is only when he becomes old and frail that women can safely laugh at him. The epilogue of the novel describes three female protagonists bending over the decomposing body of "the petty tyrant." They are amused and laughing with joy. It is their laughter that makes them realise that "they were afraid of nothing." They are celebrating their liberation, as they become "sisters, foremothers and female descendants."³ In a sense, the protagonist of the novel *Eve Out of Her Ruins* can be viewed as their sister insofar as she formulates the following comment on her superiority with respect to men: "The more they touch me, the more they lose hold of me. The ones who dare

² Hélène Cixous, "The Laugh of the Medusa," trans. Keith Cohen and Paula Cohen, *Signs* 1, no. 4 (summer, 1976): 885.

³ Ananda Devi, *Zielone sari*, trans. Krzysztof Jarosz (Gdańsk: Wydawnictwo w Podwórku, 2018), 203 [my translation, M.P.].

to look into my eyes feel dizzy. They're so simple. The inexplicable frightens them."⁴

In *Le Voile de Draupadi* (1993) an educated husband forces his wife to walk across hot coals to save their ailing son. The cruel and pointless absurdity of the suffering convinces the wife to leave her husband and start an independent life. A Hindu priest in *L'Arbre fouet* (1997), believing that his daughter is cursed by bad karma, offers her as a sacrifice. Devi, however, is far from associating violence with simple local lore, since she shows that the lover of the female protagonist, a Frenchman, also blames her for the death of her siblings. *Moi, l'interdite* (2000) is a cruelly realistic tale about a girl whose deformed face subjects her to contempt and suffering to the point when she physically regresses into a being half-human and half-dog, who, in a fantastical finale, flies away. The title character of the novel *Pagli* (2001) marries her own rapist, but her insanity makes her capable of revenge: having emotionally castrated her husband, she enters into an open relationship with a fisherman; nonetheless, she is ultimately condemned for her transgressions, as she is branded on the forehead by the local community. The mute Joséphin (*La Vie de Joséphin le Fou*, 2003) becomes a being half-human and half-fish. In retaliation and with sorrow for the wrongs done to him, he rapes and kills two girls.

The protagonists of the novel *Eve Out of Her Ruins*, Eve, Saad, Clélio, and Savita, are brought up in the atmosphere of violence and indifference, created by the adults. As Devi notes in a pithily expressed and accurate diagnosis, "Mothers disappear in a resigned haze. Fathers find in alcohol the virtue of authority."⁵ Murdered and thrown into a garbage bin, Savita

⁴ Ananda Devi, *Eve Out of Her Ruins*, trans. Jeffrey Zuckerman (London: Les Fugitives, 2016), 14.

⁵ Devi, *Eve Out of Her Ruins*, 7.

“was stripped of her body and her life by the sovereign man.”⁶ Eve, raped, exploited and maltreated, tries to rebel, but the results of this attempt remain unknown. In *Indian tango* (2007), Subhadra Misra, a Hindu woman of 52 years, who has been excluded from the group of active women, refuses to embark on the ritual pilgrimage to Benares. Her relationship with a writer gives her the courage to oppose others and make her own, independent decisions.

It would seem that the lives of Devi’s female protagonists, juxtaposed with each other in her novels, point to the unquestionable primacy of social critique in her works. Nonetheless, Devi emphasises the autonomous nature of the creative process, whose effects, although inspired by the close observation of her native island, are not wholly determined by its history and geography, but are, rather, reworked in the process of aesthetic creation. As we read Devi’s novels, we begin to pay closer attention to her literary representations of violence, characterised by exaggeration – an air of menace reminiscent of some fairy tales – whose brutal naturalism can be found alongside exquisitely lyrical passages and fantastic literary images. Rather than depriving Devi’s works of their powerfulness as forms of social and political protest, the mentioned qualities bring forth the exquisite aesthetics of her *œuvre*. Critics and translators alike speak of the stylistic mastery of her prose, which brings together the seemingly conflicting forms of literary representation: lyricism and naturalism, violence and subtle beauty, the domination of major languages and the languages of the minorities.

Ananda Devi is one of the most talented contemporary writers. Since her literary debut in 1988 with the novel *Rue la Poudrière*, her significance as a writer continues to grow and her impressive *œuvre* – consisting of thirteen novels, four volumes of poetry, five collections of short stories

⁶ Devi, *Eve Out of Her Ruins*, 99.

and two film scripts - will, no doubt, expand. Prolific, holding numerous awards and distinctions, translated into more than a dozen of languages, Devi has for several years been considered one of the candidates for the Nobel Prize in Literature.

Ananda Devi's unquestionable significance for world literature and the humanism of her works, expressed in the fervent and suggestive forms of literary protest against violence, marginalisation, poverty, and racism, makes her an unquestionable candidate for the highest academic honour that the university can grant - the Honorary Doctorate of the University of Silesia in Katowice.

Ryszard Koziółek

Translated from Polish by Marek Pawlicki

Recenzja

Prof. dr hab. Ryszard Koziołek
Uniwersytet Śląski w Katowicach

**Rekomendacja kandydatury doktor Anandy Devi
do tytułu doktora *honoris causa*
Uniwersytetu Śląskiego w Katowicach**

Wyspy sprzyjają powieści. Widać to zarówno w nowoczesnych narodzinach gatunku, które dokonały się za sprawą pisarzy brytyjskich XVIII wieku, jak i w apogeum XX-wiecznych możliwości powieści, gdyby uznać za nie *Finnegans Wake* Irlandczyka Jamesa Joyce'a. Równie mocno wyspa osadziła się w strukturze powieściowych fabuł jako scena wydarzeń, temat i alegoria w jednym. Wyspa Rozpaczy, na której Daniel Defoe umieścił Robinsona Crusoe, pozostaje niedoścignionym literackim modelem świata, gdzie bohater żyje wpisany w zamkniętą wodą terytorium. Siła wyspy literackiej okazała się tak dojmująca, że nawet kontynentalne kultury literackie, pozbawione żywego kontaktu z morzem, dostrzegały w niej własne uniwersum. Bliskość lub świadomość granic na wyspie rodzi pokusę alegorii. Świat wyspy wydaje się skończony; łatwiej ogarnąć go w całości, wyizolować z reszty świata i projektować jako jego modelową alternatywę. Na wyspie można pojąć paradoksalną zasadę przeżywania świata, którego niewyczerpany bezkres sąsiaduje z doświadczeniem ograniczoności, wyczerpania, uwięzienia.

Ananda Devi jest wielką współczesną „pisarką wyspy”. Tej konkretnej, czyli Mauritiusa, z którego pochodzi i na którym rozgrywa się większość jej powieści, ale też „wyspy” jako doświadczenia, które miota się w tragicznej amplitudzie – od klaustrofobii po agorafobię. W jej utworach bowiem wyspa jest zawsze za mała i za ciasna; świat ulega tam zagęszczeniu, wszystko jest bliżej siebie, nie do ominięcia: rasy, języki, płcie, religie, kultury, rośliny i zwierzęta. Bohaterom trawionym pragnieniem ucieczki wyspa nie pozwala zapomnieć o swoich granicach, wywołuje więc obsesję ich przekroczenia, prowokuje destrukcyjne akty transgresji lub popycha

do wyładowania się w brutalnych aktach przemocy. Eksplorująca od lat 80. ubiegłego wieku swoje, zdawałoby się, lokalne, endemiczne, unikalne doświadczenie wyspiarki z postkolonialnego Mauritiusa, Ananda Devi okazała się prorokinią globalnej wyspy, jaką stała się ziemia w XXI wieku – połączona w jedno terytorium liniami komunikacji, komunikacyjną technologią i nową wędrówką ludów.

Mauritius, kolonizowany kolejno przez trzy kraje (Holandię, Francję i Wielką Brytanię), jest emblematem europejskiego eksperymentu przekształcenia skolonizowanych ziem w swoistą Wyspę Rozpaczy, gdzie poza kordonem cywilizacji można było (niczym Crusoe czy Kurtz) przemocą czynić sobie ziemię poddaną, zachowując zarazem izolację od moralnego wymiaru podboju, wyzysku i eksterminacji. W światowych wojnach i totalitaryzmach XX wieku można widzieć rodzaj ironicznego odwetu dokonanego na samych sobie przez kolonizatorów, mordujących się wzajem w Europie. Ananda Devi jest pisarką trzeciej fazy tego globalnego procesu. Odkrywamy w sugestywnym działaniu jej prozy, że wyspa jest wszędzie, nie ma dokąd uciec, żyjemy coraz bliżej siebie, słysząc się, ludy ziemi, przez ściany.

Wyrafinowany styl prozy Anandy Devi i złożone struktury narracyjne w jej powieściach dowodzą głębokiej świadomości trudu porozumienia z czytelnikiem, który nie dzieli jej doświadczenia historycznego i kulturowego; tego, jak z lokalności przejść w uniwersalność. Świadomość pisarki dotyczy także wagi odpowiedzi na pytanie, w czym imieniu ma prawo mówić, jeśli weźmie się pod uwagę wieloetniczną społeczność Mauritiusa. Ananda Devi jako antropolożka (doktorat na University of London) wie doskonale – i nasycy tą wiedzą swoje powieści – że język jest najsilniejszą granicą „wyspy”. Żeby opowiedzieć wielowiekowe nieopisane doświadczenie kolonizowanych ludów, nie wystarczy dobra wola wypowiedzenia prawdy. Czyjej prawdy? – chce się zapytać sceptycznie. W jakim języku ma ona zostać opowiedziana? Kto ma jej rozumnie wysłuchać?

Niewielka wyspa Mauritius z ponadmilionową populacją jest przede wszystkim miejscem życia dla Hindusów, Kreolów, Chińczyków i Francuzów, ale na wyspie mówi się kilkunastoma językami, z dominacją francuskiego, angielskiego i kreolskiego. W dzieciństwie Anandy Devi język matki, telugu, był językiem pierwszym, domowym, który musiał następnie ustąpić językowi szkoły, administracji i mediów, w których dominował angielski, oraz francuskiemu, którym posługiwała się kultura pisana. Najbardziej powszechnym językiem potocznym na wyspie był kreolski. W domach przybyszów z Indii lub Chin mówi się językami tych krain. Osobna i fascynująca francuszczyzna powieści Anandy Devi niesie pamięć tej wielojęzyczności i doskonale łączy się z ideą wyspy, a zarazem wyprowadza jej endemiczny i idiomatyczny świat w uniwersum wielkiego języka i jego instytucji. Niekomunikowalne doświadczenie odległych Europejczykom ludzi za sprawą tej literatury traci własną wsobność, swoistą *non-splendid isolation*, i wchodzi w dialog ze swoim ogromnym zewnętrzem, które nazywa się świat. Jak pisze Krzysztof Jarosz, „pisarka dotyka problemów, których nieusuwalna lokalność ściśle splota się z uniwersalnością przekazu, zrozumiałą dla odbiorcy z każdego zakątka i z każdej metropolii globu”¹.

Wielokulturowa społeczność Mauritiusa oraz trzy „kolonializmy” (holenderski, francuski i brytyjski) uczyniły z tego świata swoiste laboratorium najróżniejszych form dominacji. Kolejne powieści Devi eksplorują i reprezentują te doświadczenia, przynosząc nam bolesną refleksję o tym, że nawet odmienne kultury i religie z łatwością usprawiedliwiają i asymilują przemoc wobec kobiet, dzieci i zwierząt, stanowiącą fundamentalne zagadnienie twórczości Pisarki.

¹ Krzysztof Jarosz, *Błokowisko na wulkanie*, w: Ananda Devi, *Ewa ze swych zgłiszcz. Powieść*, przeł. Krzysztof Jarosz (Gdańsk-Katowice: Wydawnictwo w Podwórku, 2019), 150.

Ananda Devi jest niepokojącą mistrzynią kreowania kobiecej traumy. Zbudowała szereg porwywających i przejmujących literackich obrazów kobiecego doświadczenia, w jego negatywnym, najczęściej traumatycznym wymiarze. Jest to feminizm stopnia zero, czyli taki, który domaga się współczucia i zadośćuczynienia kobiecie jako dręczonej żywej istocie; słabszej fizycznie od mężczyzny, zniewolonej przez prawo i tradycję, poddanej męskiej przemocy tolerowanej przez większość. Niedawne marsze francuskich kobiet protestujących przeciw bierności prawa wobec przemocy domowej czy odrzucenie przez jedną z gmin z Polsce konwencji antyprzemocowej pokazują, że ta płaszczyzna twórczości Anandy Devi dotyczy „zła uniwersalnego”, dziejącego się wciąż, ponad granicami kulturowymi i historycznymi.

Przezwyciężenie wykluczenia i upokorzenia kobiet oraz pogardy i przemocy wobec nich nie dokonuje się tu jednak ani przez rewolucję, ani przez emancypację. Choć większość tych powieści opowiada o kobietach uwięzionych w rozmaitych formach patriarchy, nie jest to twórczość w potocznym rozumieniu „zaangażowana”. Wyzwolenie kobiecych bohaterek realizuje się za pomocą środków literackich – fikcji, fantastyki, lirycznej epifanii – stanowiących symboliczną reprezentację potencjalnej suwerenności kobiety.

Zacznijmy od środka, od *Zielonego sari* (2009), okrutnej, intensywnej powieści w formie monologu, który prowadzi tyran i sadysta. Autorka podejmuje tu ryzyko, gdyż daje męskiemu bohaterowi niemal całą narracyjną przestrzeń. Nie tylko nie udziela głosu podległym jego przemocy żonie, córce i wnuczce, lecz także pozwala mężczyźnie opowiadać i uzasadniać swą przemoc wobec młodej i pięknej żony, którą przyprawia ostatecznie o śmierć. *Zielone sari* jest pułapką, misterną i przewrotną, która pochłania czytelnika, a ten zaczyna interesować się kłamiwą narracją potwora, nawet potępiając jego czyny; przeklinając podmiot, podziwiamy jego słowa. Narracyjny wzorzec *Zielonego sari* został prawdopodobnie

zaczepnięty z *Upadku* Camusa. Świadczy o tym nie tylko ów konfesyjny monolog bohatera, ale też śmiech, który prześladuje ich obu. W *Zielonym sari* śmiech młodej żony w publicznym miejscu uruchamia lęk mężczyzny przed suwerennością, swobodą, atrakcyjnością kobiety. W sposób przez autorkę zamierzony bądź przypadkowo, kobiety z *Zielonego sari* odpowiadają na wezwanie Héléne Cixous: „Wystarczy spojrzeć w twarz Meduzy, by ją ujrzeć: od tego się nie umiera. Ona jest piękna i śmieje się”². W *Zielonym sari* lęk mężczyzny rodzi u niego pragnienie przemocy jako egzorcyzmu wobec rzekomego demonizmu kobiety oraz niepokojącej go fizjologii jej ciała. Dopiero kiedy jest stary i chory, kobiety mogą się z niego bezpiecznie śmiać. W epilogu powieści nad rozkładającym się ciałem „małego tyrana” pochylają się trzy bohaterki. Są rozbawione, uśmiechają się radośnie. To śmiech sprawił, że uświadamiają sobie, że „bały się niczego”. Świętują wyzwolenie, są „siostrami, przodkiniami i potomkiniami”³. Ich siostrą jest również tytułowa bohaterka z powieści *Ewa ze swych zgliszcz*, kiedy wypowiada swoją przewagę nad biorącymi ją mężczyznami: „Im więcej mnie dotykają, tym bardziej jestem dla nich nieosiągalna. Tych, którzy ośmielają się zajrzeć za moje oczy, przyprawiam o zawrót głowy. Są tacy nieskomplikowani. To, co niewyjaśnione, ich przeraża”⁴.

W *Le Voile de Draupadi* (1993) wykształcony mąż zmusza żonę, aby dla ratowania chorego syna przeszła po rozżarzonych węglach. Absurd tego bezowocnego cierpienia sprawia, że bohaterka odchodzi i wybiera samodzielne życie. Hinduski kapłan w powieści *L'Arbre fouet* (1997) czyni ofiarę ze swej córki, na której ma ciążyć klątwa złej karmy. Autorka nie pozwala

² Héléne Cixous, *Śmiech Meduzy*, przeł. Anna Nasiłowska, „Teksty Drugie”, nr 4-6 (22-24) (1993): 147-166.

³ Ananda Devi, *Zielone sari*, przeł. Krzysztof Jarosz (Gdańsk: Wydawnictwo w Podwórku), 203.

⁴ Devi, *Ewa ze swych zgliszcz*, 16.

jednak na proste utożsamienie przemocy z nieoświeconym zabobonem, ponieważ kochanek bohaterki, Francuz, także uznaje ją za winną naturalnej śmierci jej rodzeństwa. *Moi, l'interdite* (2000) to okrutna, realistyczna baśń o dziewczynce-odmieńcu, która przez swą zdeformowaną twarz skazana jest na pogardę i fizyczne udręki, aż do fizycznego regresu w człowieka-psa, aby w fantastycznym finale odlecieć na skrzydłach. Tytułowa bohaterka *Pagli* (2001) wychodzi za mąż za swojego gwałciciela. Szaleństwo pozwala jej na zemstę. Psychicznie kastruje męża, żyje w wolnym związku z rybakiem, ale społeczność koryguje tę transgresję, wypalając jej piętno na czole. Niemowa Joséphin (*La Vie de Joséphin le Fou*, 2003) staje się człowiekiem-rybą. Z zemsty i rozpaczy za doznane cierpienia gwałci i zabija dwie dziewczyny.

W przywoływanej powieści *Ewa ze swych zgliszcz* bohaterowie: Ewa, Sad, Clélio i Savita wychowują się wśród przemocy lub obojętności dorosłych. „Matki rozsnuwają się we mgle rezygnacji. Ojcowie w alkoholu odnajdują przymioty władzy” – jak podsumowuje to autorka w przerażającej lakoniczną trafnością diagnozie. Savita – zamordowana i wrzucona do śmietnika „została pozbawiona swojego ciała i życia przez mężczyznę suwerennego”⁵. Ewa – gwałcona, wykorzystywana i maltretowana spróbuje buntu, którego skutków nie poznamy. W *Indian tango* (2007) Subhadra Misra, Hinduska wykluczona przez wiek (52 lata) ze społeczności aktywnych kobiet, odmawia udziału w rytualnej pielgrzymce do Benares. Związek z pisarką daje jej siłę do oporu i do podejmowania samodzielnych decyzji.

Wydawałoby się, że zestawione losy bohaterek ujawniają umieszczony w twórczości Devi potężny ładunek krytyki społecznej. Autorka jednak podkreśla autonomiczną pracę procesu twórczego, którego składniki, choć inspirowane wnikliwą obserwacją społeczeństwa rodzimej wyspy, uwalniają się od tej determinacji i podlegają estetycznemu przepracowaniu.

⁵ Devi, *Ewa ze swych zgliszcz*, 91.

Ostrzeżeni zwracamy baczniejszą uwagę na literackie ukształtowanie powieściowej przemocy, w której widać pewien nadmiar, coś jakby baśniową amplifikację grozy, której brutalny naturalizm sąsiaduje z wyrafinowaną liryką opisów i fantastyką obrazowania. Nie odbiera to literaturze Anandy Devi siły protestu społecznego i politycznego, za to eksponuje wyrafinowany estetyzm jej twórczości. Krytycy i tłumacze podnoszą zgodnie mistrzostwo stylistyczne jej prozy, która harmonizuje sprzeczne zdawałoby się poziomy literackiego przedstawienia: liryczność i naturalizm, przemoc i delikatne piękno, potęgę języków dominujących z mową językowych mniejszości.

Bo też jest Ananda Devi jedną z najwybitniejszych współczesnych pisarek języka francuskiego. Od debiutu w 1988 roku (powieścią *Rue la Poudrière*) światowa ranga jej pisarstwa rośnie i nic nie wskazuje na to, by jej bogaty dorobek – w postaci trzynastu powieści, czterech tomów poetyckich, pięciu zbiorów nowel, zbioru esejów i dwóch scenariuszy filmowych – miał się na tym zakończyć. Wciąż twórcza, nagrodzona wieloma znakomitymi wyróżnieniami, tłumaczona na kilkanaście języków, pojawia się od kilku lat wśród kandydatów do Nagrody Nobla.

Jej niekwestionowana wysoka pozycja w literackim świecie oraz humanizm jej twórczości wyrażający się żarliwymi i sugestywnymi literackimi formami protestu przeciw przemocy, wykluczeniu, biedzie i rasizmowi czynią z Anandy Devi niekwestionowaną kandydatkę do najwyższej godności akademickiej, jaką jest doktorat *honoris causa* Uniwersytetu Śląskiego w Katowicach.

Ryszard Koziołek

Opinion

Professeur Françoise Lionnet
Université de Californie

Évaluation de l'acquis d'Ananda Devi pour le titre de docteur *honoris causa* de l'Université de Silésie à Katowice

Ananda Devi est une scientifique accomplie et une écrivaine qui a apporté une contribution personnelle à la littérature mondiale. Elle est titulaire d'un doctorat en anthropologie de la London School of Oriental and African Studies (SOAS), ce qui lui confère de solides bases universitaires. Cependant, je souhaite me focaliser sur sa brillante carrière littéraire des cinquante dernières années et sur le message unique véhiculé par ses œuvres. Je suis fermement persuadée que son engagement de toute une vie en faveur de l'éthique et de la justice, combiné à la persistance et à la cohérence de sa vision esthétique singulière, font d'elle une candidate idéale pour le titre de docteur *honoris causa* de l'Université de Silésie à Katowice.

Ananda Devi est l'une des plus importantes écrivaines d'expression française. L'originalité de sa vision créatrice s'est imposée avec la publication de son premier roman *Rue la Poudrière*, en 1988. Elle avait publié, dans les années 1970, des volumes de nouvelles, primés à plusieurs reprises, comportant des personnages, des éléments thématiques, des stratégies d'écriture et des innovations stylistiques que nous pouvons aujourd'hui reconnaître comme les premiers éléments du style accompli de la production littéraire des écrivains francophones de l'océan Indien du XXIe siècle.

Son premier livre a été suivi par :

- douze autres romans ;
- un récit autobiographique unique en son genre, *Les hommes qui me parlent* ;
- cinq volumes de nouvelles ;
- deux scénarios de film et des productions en collaboration ;

- quatre volumes de poésie dont le dernier, *Ceux du large*, est trilingue, d'une pertinence exceptionnelle face aux enjeux de notre temps (les immigrés et leurs dangereuses traversées des mers), et exceptionnel du point de vue de son style ;
- un essai philosophico-critique, *L'illusion poétique*, qui donne un aperçu de son *ars poetica*.

Si la liste ci-dessus des œuvres de Devi est susceptible de donner l'impression que, pour elle, ces différents genres sont distincts, séparés d'une ligne de démarcation spécifique, il convient de préciser que ce n'est pas le cas dans sa pratique d'écriture qui ne suit pas les règles des conventions académiques, à savoir la méthode qui consiste à cartographier le champ littéraire selon des catégories critiques qui sont pédagogiquement utiles, mais ne peuvent être que stériles et contraignantes pour une auteure comme Devi qui examine toujours les relations fluides et hybrides entre tous les éléments constitutifs de son monde imaginaire.

L'œuvre de Devi a toujours mêlé prose poétique, réflexions critiques, descriptions réalistes et récits personnels fantastiques ou allégoriques. Une telle pratique a souvent provoqué la perplexité des lecteurs et des critiques. L'originalité de sa voix est telle qu'il n'est pas toujours aisé de saisir « le sens » de son texte, car, comme pour toute grande écriture, la manière dont l'œuvre « signifie » est toujours indirecte : énigmatique, allusive et ambiguë. Pour tenter de décoder le sens, le lecteur doit se laisser guider par de nombreux détours du parcours narratif. Ses livres sont des labyrinthes ; cependant, le lecteur attentif y trouvera un « fil d'Ariane » éminemment adapté au contexte géographique et culturel de sa production littéraire ; son fil est le sari, un vêtement traditionnel indien qui devient un leitmotiv de toutes ses œuvres (j'ai analysé ce motif en détail dans le chapitre intitulé « Cinq mètres d'ordre et de sagesse... cinq mètres de jungle soyeuse » dans mon livre *Écritures féminines*, publié en 2012). Le titre de son roman *Le Sari vert*, paru en 2009, rend ce leitmotiv explicite - révélant

qu'il s'agit en fait de son « motif dans le tapis » jamésien¹, comme je l'ai fait valoir.

Si le rôle de la littérature est de raconter des histoires, de concevoir des fictions universelles qui signifient toujours autre chose que ce qu'elles semblent dire explicitement, alors Devi est passée maîtresse dans l'art de « raconter » ou de « fictionnaliser » le monde du point de vue de sa place concrète et spécifique dans celui-ci. Appartenant à l'une des plus petites nations du monde, habitant une île de l'Océan Indien, elle révèle des vérités importantes sur la condition de notre planète. Ainsi, ses œuvres nous parlent à tous, qui que nous soyons et d'où que nous venions, qu'il s'agisse de lecteurs non avertis ou de critiques littéraires chevronnés, d'adolescents rebelles qui s'identifient aux personnages jeunes et désespérés de ses livres ou d'enseignants admiratifs, éblouis par le brio esthétique de sa prose, mais aussi surpris par des choix thématiques assez choquants de ses œuvres.

Les théories postcoloniales et féministes de l'expression culturelle ont analysé et expliqué pourquoi il n'est pas facile d'être vraiment « entendu » lorsque le lieu de notre énonciation (écrite ou orale) se trouve être un endroit du monde qui préfigure, dans l'imaginaire collectif, la quintessence (et le genre) d'un « exotisme de l'ailleurs », une toile de fond des histoires d'aventures et d'amour romantique. Derrière le voile d'une langue qui porte, dans son étymologie, les clichés de l'« insularité » et de l'« exotisme » inhérents aux îles tropicales, il existe cependant des peuples réels et une nation à la présence et à la matérialité distinctes, qui s'affirment aujourd'hui après des siècles de quasi-invisibilité. La critique Gayatri Spivak a posé en 1988 la célèbre question : « Can the Subaltern Speak ? ». Elle

¹ L'étude se réfère à la nouvelle d'Henry James *Le Motif dans le tapis* (1896), dans lequel un écrivain connu révèle à son critique que la clé donnant l'accès à son œuvre ressemble à un motif dans le tapis persan.

soutient qu'il ne suffit pas que les « autres » osent parler, car leurs paroles ne seront ni entendues ni comprises si leur voix ou leur écriture sont en dehors du discours dominant, s'ils sont mal perçus en raison de leurs origines et si les contextes qui conditionnent la réception de leurs œuvres amènent les lecteurs à les dévaluer. Les contextes qui entravent la possibilité d'émergence d'une œuvre sont déterminés par l'histoire, les représentations visuelles, les traditions artistiques, ainsi que par des conditions sociales et matérielles tels que la race, la classe, la langue, l'accent, le sexe et la géographie. Par conséquent, être véritablement à l'écoute des voix « subalternes » signifie être conscient des idées préconçues, susceptibles d'empêcher d'*entendre*, et avoir le désir de les surmonter.

Dans le même ordre d'idées, le sociologue Pierre Bourdieu explique que « la domination masculine » est un phénomène complexe, un nœud culturel fait de normes sociales et de silences historiques qui sont intériorisés par tous les acteurs sociaux, qu'ils soient dominants ou dominés. Dans un essai publié en 1970 et intitulé *Double critique*, l'éminent philosophe marocain Abdelkébir Khatibi a brillamment formulé ce dilemme, propre aux voix et aux lieux subalternes, dans les termes suivants : « Même quand elles parlent, elles ne sont pas entendues dans leur différence »².

Ananda Devi possède la capacité de traduire en représentations littéraires concrètes des concepts abstraits, tels que ceux développés par ces trois penseurs venant de différentes parties du globe. Elle aborde certaines notions abstraites à travers des fictions dans lesquelles l'humain et l'animal, le passé et le présent, le personnel et le politique se rejoignent pour se transformer mutuellement. Nos méthodes académiques conventionnelles et nos catégories d'analyse sont déstabilisées par la multiplicité et la diversité des questions interdépendantes qu'elle aborde dans son œuvre. Cela a des implications épistémologiques importantes et de grande

² Abdelkébir Khatibi, *Maghreb pluriel* (Paris: Denoël, 1983), 50.

portée : lire Devi signifie être contraint de repenser ce que la littérature « sait » et comment ce savoir est articulé dans les interprétations critiques qui deviennent ensuite des vérités révélées pour les chercheurs universitaires et les critiques littéraires.

Par exemple, la nouvelle *La Cathédrale* de Devi (1975) met en scène Lina, une jeune fille créole dont le corps en mouvement est décrit comme s'il appartenait au monde animal. Les références intertextuelles sont les poèmes de Charles Baudelaire *La Belle Dorothée* et *Le serpent qui danse* et les mythologies de la « belle créole » qui ont circulé dans les fictions coloniales des XVIIIe et XIXe siècles. Cette histoire contient les germes d'une idée qui deviendra centrale dans les œuvres ultérieures de Devi : la fascination pour ce qui est abject, ce qui, sous ses multiples formes, est rejeté par la société. Lina est inscrite dans un contexte culturel dans lequel la matérialité de son corps, de sa peau et de ses cheveux semble bloquer, pour le lecteur, l'accès à sa subjectivité et limiter sa capacité à penser et à agir en tant qu'individu indépendant. La nouvelle se termine par une description de sa silhouette qui disparaît tout doucement de la vision du lecteur et revient à la place qui lui est assignée parmi les créatures les plus pauvres, les « miséreux »³ des bidonvilles de Port-Louis, capitale de l'île Maurice, monde insulaire qui risque en réalité de s'éloigner de ses idéaux fondateurs de « nation arc-en-ciel ». Le récit de Devi est une critique subtile de l'histoire coloniale marquée par l'exclusion, « l'altérité » et ses conséquences pour notre époque.

Devi nous incite à réfléchir à la notion de « monde » et à nous interroger sur ce que nous pourrions entendre par la « littérature mondiale » aujourd'hui. Sa compréhension du « monde » est transformatrice et expansive, et n'obéit pas seulement à la logique additive : chaque élément

³ Ananda Devi, « La Cathédrale, » in *Solstices* (Port-Louis: Le Printemps, 1976),

nouveau induit une redéfinition de l'ensemble – du monde et de la littérature mondiale tels que nous les concevons de nos jours.

Dans *Moi, l'interdite* et *La Vie de Joséphin le Fou*, les mondes humain et animalier sont en symbiose. Mouna se transforme progressivement en chien et Joséphin commence à ressembler à des créatures marines comme les anguilles. Joséphin veut se donner une origine différente de celle que lui a donnée sa mère humaine, marâtre qui le maltraite : « Je ne viens pas d'elle [sa mère], ça j'en suis sûr... je viens de plus loin, je viens de la mer »⁴. En jouant sur les homonymes « mère » et « mer », Devi mythifie l'origine de son personnage, pour en faire l'analogie de son île elle-même. Elle évoque également l'histoire mythique de l'île telle qu'élaborée par d'autres éminents écrivains mauriciens, comme par exemple Malcolm de Chazal dans sa théorie de la « Lémurie ». La vulnérabilité de Mouna et Joséphin, créatures hybrides par excellence, permet à Devi de partager sa profonde compassion et son empathie pour tous ses personnages, même ceux dont le comportement est choquant ou déroutant.

Dans *Le Sari vert*, la violence physique et verbale du narrateur est d'abord surprenante. L'extrême misogynie de son point de vue apparaît scandaleuse sous la plume d'une écrivaine connue pour représenter les exclusions sociales et politiques dans l'optique de leurs « victimes ». Mais c'est précisément pour cela que ce livre doit être compris comme une intervention ironique, qui parodie le discours paternaliste. Il exige une lecture attentive, autre que celle qui pourrait se concentrer sur la violence évidente et manifeste. Le lecteur est stupéfait par la précision avec laquelle Devi nous conduit dans la cruelle subjectivité du protagoniste de son livre. En lui donnant toute la liberté d'expression, elle bouleverse les attentes des lecteurs. Elle concrétise aussi de façon impitoyable l'exploitation permanente du corps des femmes et des enfants, nous mettant indirectement

⁴ Ananda Devi, *La Vie de Joséphin le Fou* (Paris: Gallimard, 2003), 49.

au défi d'oser rester passifs face à cette barbarie sexiste extrême et pourtant quotidienne. Mais il convient de souligner que *Le Sari vert* n'est pas un appel aux armes, ce n'est pas de la *littérature engagée* au sens sartrien ou camusien du terme. Il s'agit plutôt d'un texte littéraire qui utilise des représentations ironiques pour dialoguer avec d'autres écrivains mais, aussi, avec les conventions toujours valables des élites critiques. Le narrateur, Dokter-Dieu, affirme d'emblée qu'il est le créateur-maître-prédateur qui contrôle le récit et veut maintenir le statu quo idéologique dans son foyer. Ici, il parle de ses filles qu'il méprise. Sa parole est la loi, c'est lui qui instaure les règles. Mais, en lisant entre les lignes, il est facile de voir que le paragraphe suivant aborde à la fois le pouvoir ambigu de l'écrivain/ créateur de contrôler le destin de personnages de fiction et les conventions critiques qui régissent l'interprétation, l'évaluation et la formation de canons littéraires par le milieu académique :

En ce lieu, je suis finalement l'unique maître puisque j'en connais toutes les règles. Je suis prêt à jouer au prestidigitateur avec leurs souvenirs, à les faire apparaître et disparaître selon mes humeurs et mes caprices. Elles ne sont, elles, que de pauvres parodies : des ébauches de quelque chose qui restera à jamais inachevé. Destructibles et friables, elles sont des poupées de chiffon contorsionnées selon mes besoins⁵.

L'ironie de l'autoréflexivité de Devi est frappante, et le monologue de son narrateur ne semble être qu'une parodie des jugements académiques pédants qui déclaraient que les littératures « plus jeunes » n'étaient que de simples échos ou de pâles imitations d'une tradition plus distinguée, qu'elle soit orientale ou occidentale.

⁵ Ananda Devi, *Le Sari vert* (Paris: Gallimard, 2009), 19.

La rhétorique de l'ironie qui imprègne ce roman invite la critique à se méfier des jugements sommaires pour ne pas se laisser prendre au piège d'une approche autoritaire des littératures analysées et courir ainsi le risque de les manipuler comme de simples poupées de chiffon, « contorsionnées », pour prouver la pertinence d'une théorie critique particulière, y compris celle qui propulse, sans réflexion, la notion de *littérature-monde*.

Le Sari vert est une œuvre particulièrement importante, car il s'agit d'un récit à double voix qui n'a de « sens » que dans la mesure où on en comprend l'articulation voulue, et réussie, entre la violence ouvertement représentée et les formes d'ironie qui sous-tendent le projet esthétique de l'auteure, ou encore entre contenu manifeste et contenu latent du récit. Devi met en œuvre des tactiques de déplacement et de condensation qui refoulent, derrière le scénario agressif mais banal des tensions « familiales », une puissante condamnation des hiérarchies qui structurent le champ littéraire lui-même. Toute l'histoire de la littérature serait ainsi une histoire de famille écrite par des critiques à la plume violemment « paternaliste ».

Publié en 2009, *Le Sari vert* confirme la position nuancée d'Ananda Devi face au concept de *littérature-monde* exprimée dans son essai, contribution à l'ouvrage édité en 2007 par Michel Le Bris et Jean Rouaud, *Pour une littérature-monde*. Dans la courte nouvelle *Afin qu'elle ne meure seule*, écrite dans son style poétique allusif, elle nous présente une allégorie qui est une autre histoire d'exclusion. Ce texte est né en dialogue avec un poème du poète breton Yves Le Men, mais au-delà de ce dialogue avec un pair, Devi met en scène une confrontation avec la langue française elle-même et l'arrogance de celle-ci vis-à-vis des autres langues. Langue maternelle et langue source, la langue française est présentée comme une figure mystérieuse, à la voix irrésistible, enfermée dans une forteresse jalousement gardée par ceux qui utilisent cette langue et qui s'efforcent d'en écarter tout nouvel utilisateur potentiel qui pourrait la contaminer,

la souiller. Vue sous cet angle, l'allégorie devient plus claire : elle s'inscrit dans le contexte symbolique plus large des débats politiques et culturels sur le français, une langue formée par l'Académie française qui a toujours véhiculé une idéologie conservatrice de « protection » de la pureté de la langue. Devi adopte une position sans équivoque dans ce débat en dénonçant le rejet hypocrite des autres langues et suggère que c'est grâce à l'écho des autres langues et à leurs mélodies que le français peut, en fait, parvenir à résister à l'ossification et éviter une fixation stérile sur son passé glorieux, « le visage tourné vers les ombres » – un passé dans lequel la présence poétique et bien réelle de « l'autre » est niée⁶.

En conclusion, permettez-moi de souligner qu'Ananda Devi mérite pleinement le titre de docteur *honoris causa* en raison de son élan narratif et poétique, de la manière unique dont elle utilise et enrichit la langue française, des questions éthiques et philosophiques que son œuvre soulève, et de la complexité d'une vision qui cherche à faire du monde un endroit meilleur pour tous ses habitants. C'est une écrivaine à la vision inspirante, impitoyable dans sa pratique créative et particulièrement qualifiée pour renouveler notre compréhension commune de ce que la littérature peut être et faire dans un monde menacé par des actes féroces commis par les hommes prédateurs. Voix d'une des plus petites nations de notre planète, Ananda Devi articule des questions et développe des thèmes qui touchent aux grands enjeux de notre temps. Je soutiens de tout cœur sa nomination au titre de docteur *honoris causa* de l'Université de Silésie à Katowice.

Françoise Lionnet

⁶ Ananda Devi, "Afin qu'elle ne meure seule," in *Pour une littérature-monde*, ed. Michel Le Bris et Jean Rouaud (Paris: Gallimard, 2007), 147.

Review

Professor Françoise Lionnet
University of California

Assessment of Ananda Devi for the Honorary Degree of the University of Silesia in Katowice

Ananda Devi is an accomplished scholar and a unique voice in world literature. She holds a doctorate in anthropology from the London School of Oriental and African Studies (SOAS), giving her strong academic credentials; but it is her unique voice and distinguished literary career of the past fifty years that I want to showcase here. I firmly believe that her lifelong commitment to ethics and justice, combined with the continuity and coherence of her singular aesthetic vision, make her an ideal candidate for the honorary degree of the University of Silesia in Katowice.

Ananda Devi is one of the most important writers in the French language. The originality of her aesthetic vision became obvious with the publication of her first novel, *Rue la Poudrière*, in 1988. She had already published, in the 1970s, award-winning volumes of short stories containing character sketches, thematic elements, writerly strategies, and stylistic innovations that we can now recognise as early elements of the signature style of the mature and confident voice of 21st-century francophone Indian Ocean writing.

This first book-length fiction was followed by:

- twelve other novels;
- an autobiographical narrative unlike any other, *Les hommes qui me parlent*;
- five volumes of short stories;
- two film scripts and collaborative productions;
- four volumes of poetry, the last of which, the trilingual *Ceux du large* [*Afloat*], is exceptionally relevant to the issues of our time (migrations and dangerous ocean crossings) and equally exceptional aesthetically;

- and a philosophical-critical essay, *L'illusion poétique*, that gives insight into her *ars poetica*.

If the above list gives the impression that for Devi these different genres are distinct, *séparés*, let me hasten to add that such is not the case in her actual writing practice, which does not follow the rules of academic conventions, namely: the method that consists in mapping the literary field according to critical categories that are pedagogically useful but can only be sterile and constraining for an author like Devi who is always scrutinising fluid and hybrid relations among all the constituent elements of her imaginative world.

Devi's œuvre has always mixed poetic prose, critical reflections, realistic descriptions, and personal as well as fantastic or allegorical narrative. Such a practice has often provoked perplexity in readers and reviewers alike. The originality of her voice is such that it is sometimes easy to overlook what her text "means" because, as with all great writing, the way it "signifies" is always indirect: enigmatic, allusive, and ambiguous. To attempt to get to her meaning, the reader has to follow her in the many detours of her narrative path. Her books are labyrinths; but for the attentive reader, she provides an "Ariadne's thread" eminently suited to her own geographic and cultural context, since her thread is the *sari*, a traditional piece of Indian clothing that becomes a rich leitmotif in all her fictions (a motif I have analyzed in detail in a chapter titled "Cinq mètres d'ordre et de sagesse... cinq mètres de jungle soyeuse" of my 2012 book *Écritures féminines*). The title of her 2007 novel *Le Sari vert* made this leitmotif explicit - revealing that it is, in effect, her Jamesian "figure in the carpet," as I have argued.

If the role of literature is to tell tales, to devise universal fictions that always mean something else than what they explicitly seem to be saying, then Devi is a master at "telling" or "fictionalising" the world from the perspective of her concrete and specific place in that world. She is anchored in one of the smallest nations of the world, an Indian Ocean island from

which to reveal important truths about the general state of our shared planet. This means that her work speaks to all of us, whoever we are and wherever we hail from, be it inexperienced readers or seasoned critics, rebellious teenagers who identify with her young and desperate characters or admiring pedagogues dazzled by her aesthetic brio yet surprised by thematic choices that can also be quite shocking.

Postcolonial and feminist theories of cultural expressions have explained that it is not easy for someone to be truly “heard” when one speaks from a place in the world that has been constructed in the global imagination as the quintessential (and gendered) “exotic elsewhere,” the stuff of imaginary tales of adventure and romantic unreality. Behind the veil of a language that carries in its etymology the clichés of “insularity” and “exoticism” that are attached to tropical islands, there are however real peoples and a nation with a distinct presence and materiality, now asserting themselves after centuries of quasi-invisibility. The critic Gayatri Spivak famously asked in 1988, “Can the Subaltern Speak?” She explains that it is not sufficient to dare to speak, because your words cannot be heard and understood if your voice or writing are outside of the mainstream, if you are misperceived due to your origins and if the contexts that condition the reception of your work make it easy to dismiss it. Such contexts of reception that hinder the possibility of emergence of your voice may be defined by history, visual representation, artistic tradition, as well as social determinants such as race, class, language, accent, gender, and geography. Therefore, truly to listen to “subaltern” voices means to be attentive to the preconceptions that might prevent one’s ability to *hear*, and to try to go beyond those.

In a similar vein, sociologist Pierre Bourdieu explains that *la domination masculine* is a complex phenomenon, a cultural knot made of the social norms and historical silences that are internalised by all social actors, be they the dominant or the dominated. In a 1970 essay titled “Double cri-

tique,” the eminent Moroccan philosopher Abdelkebir Khatibi brilliantly formulated this dilemma, specific to subaltern voices and locales, in the following terms: “Même quand elles parlent, elles ne sont pas entendues dans leur différence”¹ [Even when they speak, they are not heard/understood in their proper difference].

Ananda Devi has the merit of putting abstract concepts, such as those developed by these three thinkers from different parts of the planet, into concrete literary representations. She approaches abstract notions through fictions in which the human and the animal, the past and the present, the personal and the political come together to transform each other. Our conventional academic methods and categories of analysis are destabilised by the range and diversity of interrelated issues her work raises. This has important and far-reaching epistemological implications: to read Devi means to be forced into rethinking what literature “knows,” and how this knowledge is articulated by the critical interpretations that become orthodoxies for university academies and literary reviewers.

For example, Devi’s 1976 short story, “La Cathédrale” stages Lina, a Creole girl whose moving body is described as belonging to the animal world. The intertextual references are to Charles Baudelaire’s poems “La Belle Dorothée” and “Le serpent qui danse” and to the mythologies of the *belle créole*, which circulated in the colonial fictions of the 18th and 19th centuries. This story contains the germs of an idea that would become central to Devi’s later novels: the fascination for the abject in its many forms. Here, Lina is subjected to a cultural context in which the materiality of her body, her skin, and her hair seem to block readerly access to her subjectivity, and limit her ability to think and act as a free agent. The story ends with a description of her disappearing silhouette as she vanishes from the reader’s vision, and returns to her assigned place among

¹ Abdelkébir Khatibi, *Maghreb pluriel* (Paris: Denoel, 1983), 50.

the poorest creatures, the “miséreux” (p. 29) of the slums of Port-Louis, the Capital of Mauritius, an island-world that is at risk of drifting away from its foundational ideals as a “nation arc-en-ciel” [rainbow nation]. Devi’s story is a subtle critique of the long colonial histories of “othering” and their consequences in the present.

Devi prods us to think about the notion of “world” and to question what we might mean by “world literature” today. Her notion of “world” is transformative and expansive, not merely additive: each newly introduced element generates a redefinition of the whole, of the “real” world and the world of literature as we know it.

In *Moi, l’interdite* and *La Vie de Joséphin le Fou*, the human and animal worlds exist in symbiosis. Mouna is gradually transformed into a dog and Joséphin begins to resemble marine creatures like eels; he wants to give himself a different origin from the human mother who mistreats him: “Je ne viens pas d’elle [sa mère], ça j’en suis sûr ... je viens de plus loin, je viens de la mer” (p. 49) [I was not born from her, I am sure of it ... I come from further away from down in the sea]. Playing on the homonyms *mère* [mother] and *mer* [sea], Devi mythologises his origin, and in so doing she shows him as becoming analogous to the island itself, and to its mythic history as elaborated by other distinguished Mauritian writers such as Malcolm de Chazal with his theory of “Lemuria.” The vulnerability of Mouna and Joséphin, hybrid creatures par excellence, enables Devi to share her deep compassion and empathy for all her characters, even those whose behaviour is shocking or perplexing.

In *Le Sari vert*, the physical and verbal violence of the narrator is surprising at first. The extreme misogyny of his point of view appears scandalous under the pen of a writer known for representing social and political exclusions from the perspectives of its “victims.” But that is precisely why this book needs to be understood as an ironic intervention that parodies paternalistic discourse. It demands a careful reading, other than one

that might merely focus on the obvious or manifest violence. The tone leaves her reader stunned by the precision with which Devi leads us into the cruel subjectivity of this man. By giving him free rein, she unsettles expectations. She also makes unbearably concrete the relentless exploitation of women's and children's bodies, indirectly challenging us to dare remain passive in the face of such extreme yet quotidian acts of gendered barbarism. But let me be clear: the book is not a call to arms, it is not *littérature engagée* in the Sartrean or Camusian sense of the term. It is rather a literary text that uses ironic representations to dialogue with other writers but also with the extant conventions of the critical elites. The narrator, Dokter-Dieu, states from the outset that he is the creator-master-predator who controls the story and wants to maintain the ideological status quo in his household. Here, he is talking about his daughters whom he holds in contempt. His word is law; he makes the rules. But, reading between the lines, it is easy to see that the following paragraph also addresses both the ambiguous power of a writer/creator to control the fate of fictional characters and the critical conventions that govern interpretation, evaluation, and literary canon-formation in the academy:

En ce lieu, je suis finalement l'unique maître puisque j'en connais toutes les règles. Je suis prêt à jouer au prestidigitateur avec leurs souvenirs, à les faire apparaître et disparaître selon mes humeurs et mes caprices. Elles ne sont, elles, que de pauvres parodies : des ébauches de quelque chose qui restera à jamais inachevé. Destructibles et friables, elles sont des poupées de chiffon contorsionnées selon mes besoins. (p. 19)

Devi's ironic self-reflexivity is striking, and her narrator's monologue seems but a parody of pedantic academic judgments that used to declare "younger" literatures mere echoes or pale imitations of a more distinguished (be it Eastern or Western) tradition.

The rhetoric of irony that permeates this novel invites the critic to beware of summary judgments lest he or she be trapped in a position of false mastery over the literatures being analysed, and thus risk treating them like mere rag dolls, “contorsionnées” to fit a particular critical angle and theory, including the one that propels an unexamined notion of *littérature-monde*.

Le Sari vert is a particularly important work because it is a double-voiced narrative that makes “sense” only when we begin to understand the author’s conscious articulation of explicitly represented violence and the forms of irony that are a coherent and continuous part of Devi’s aesthetic project or, put another way, the dialectic between the manifest and latent content of the work. Strategies of displacement and condensation are part of her method. Behind the banal scenario of familial tensions in the Doctor’s house, she sketches a powerful condemnation of the hierarchies that structure the literary field itself. The long history of literature is thus revealed to be but a family romance penned by critics with an aggressively paternalistic voice with regard to the francophone (and gendered) writing.

Published in 2009, *Le Sari vert* confirms Devi’s nuanced position on the concept of *littérature-monde* expressed in her contribution to the 2007 book edited by Michel Le Bris and Jean Rouaud, *Pour une littérature monde*. In a short piece, “Afin qu’elle ne meure seule,” written in her allusive poetic style, she presents us with an allegory that is another story of exclusion. The piece is in dialogue with a poem by Breton poet Yves Le Men, but beyond this dialogue with a peer, Devi stages a confrontation with the French language itself and its arrogance vis-à-vis other languages. Mother tongue and source language, the French language is presented as a mysterious figure, with an irresistible voice, locked up in a fortress jealously guarded by those who use this language and strenuously keep out any potential new user who might contaminate it, violate it. When we

look at the story in this way, the allegory becomes clearer: it speaks to the larger symbolic contexts of political and cultural debates about French, a language rooted in the Académie Française's long history of conservative ideology of "protecting" linguistic purity. Devi takes an unmistakable stance about that debate by denouncing the hypocritical rejection of other idioms, suggesting that it is thanks to the echo of other languages and their cadences that French can in fact manage to resist ossification and avoid sterile fixation on its glorious past, "le visage tourné vers les ombres" – a past in which the actual and very real poetic presence of the "other" continues to be denied.²

In conclusion, let me stress that Devi fully deserves the Nobel Prize in Literature because of her narrative and poetic range, the unique way in which she uses and enriches the French language, the ethical and philosophical questions her work raises, and the complexity of a vision that seeks to make the world a better place for all of its inhabitants. She is a creator with an inspiring vision who is ruthless in her creative practice and uniquely qualified to renew our shared understanding of what literature can be and do in a world threatened by predatory appetites. A voice from one of the smallest nations on our planet, she articulates questions and develops themes that speak to the major issues of our time. I heartily support her nomination for the honorary degree of the University of Silesia in Katowice.

Françoise Lionnet
Past President, American Comparative Literature Association
Distinguished Research Professor, University of California

² Ananda Devi, "Afin qu'elle ne meure seule," in *Pour une littérature-monde*, ed. Michel Le Bris et Jean Rouaud (Paris: Gallimard, 2007), 147.

Recenzja

Prof. Françoise Lionnet
University of California

Ocena dorobku Anandy Devi z okazji nadania Jej godności doktora *honoris causa* Uniwersytetu Śląskiego w Katowicach

Ananda Devi jest cenioną naukowczynią oraz pisarką, która wniosła szczególny wkład w literaturę światową. Doktorat z antropologii, który obroniła w londyńskiej School of Oriental and African Studies (SOAS), stanowi jeden z elementów jej wykształcenia akademickiego. Chciałabym jednak skupić się na przebiegu jej kariery literackiej w ciągu ostatnich pięćdziesięciu lat oraz na niepowtarzalnej wymowie jej dzieł. Jestem głęboko przekonana, że jej wieloletnie zaangażowanie w problematykę etyczną oraz kwestie sprawiedliwości w połączeniu ze spójną i wyjątkową koncepcją estetyczną twórczości sprawiają, że Ananda Devi jest doskonałą kandydatką do uzyskania godności doktora *honoris causa* Uniwersytetu Śląskiego w Katowicach.

Ananda Devi jest jedną z najważniejszych pisarek tworzących w języku francuskim. Oryginalna koncepcja twórcza Autorki znalazła swoje odzwierciedlenie w jej pierwszej powieści *Rue la Poudrière* opublikowanej w 1988 roku. W latach 70. XX wieku wydane zostały wielokrotnie nagradzane zbiory opowiadań zawierające sylwetki bohaterów, wątki, a także zabiegi literackie i innowacyjne środki stylistyczne, które uznać można za wczesne cechy dojrzałego stylu pisarstwa współczesnych twórców francuskojęzycznych z basenu Morza Indyjskiego.

Po swoim debiucie literackim Autorka opublikowała następnie:

- dwanaście powieści;
- jedyną w swoim rodzaju narrację autobiograficzną *Les hommes qui me parlent*;
- pięć zbiorów opowiadań;
- dwa scenariusze filmowe;

- cztery tomy poezji, z których ostatni, trójjęzyczny *Ceux du large*, nie tylko porusza problemy szczególnie istotne dla naszych czasów (migracje oraz niebezpieczne morskie przeprawy), lecz także odznacza się szczególnymi walorami stylistycznymi;
- esej krytyczno-filozoficzny *L'illusion poétique*, dzięki któremu uzyskujemy wgląd w jej *ars poetica*.

Chociaż powyższa lista dzieł Devi może sugerować, że istnieje wyraźna linia demarkacyjna oddzielająca różne gatunki literackie – innymi słowy, że są one *séparés* – to jednak należy dodać, że granica taka w jej twórczości nie istnieje. W jej dziełach nie znajdują zastosowania kryteria naukowo-akademickie wytyczające mapy literackie według założeń, które są użyteczne w procesie kształcenia. W przypadku takich autorów jak Devi, która bada płynne i hybrydyczne związki między wszystkimi elementami swojego świata przedstawionego, takie założenia są jałowe i ograniczające.

W swojej twórczości Ananda Devi łączy prozę poetycką, krytyczną refleksję, opisy realistyczne oraz narracje osobiste, fantastyczne i alegoryczne. Taka strategia pisarska wprawia w zdumienie zarówno czytelników, jak i recenzentów. Oryginalność jej pisarstwa sprawia, że czasami łatwo jest przeoczyć to, co jej tekst „oznacza”, ponieważ – jak w wypadku każdego wielkiego pisarstwa – sposób, w jaki dzieło „znaczy” nie jest nigdy bezpośredni, a raczej enigmatyczny, aluzyjny i niejasny. Aby dotrzeć do znaczenia jej twórczości, czytelnik musi dać się prowadzić licznymi okrężnymi drogami, którymi podążają jej narracje. Książki Devi to labirynty, choć uważny czytelnik może w nich odnaleźć „nić Ariadny”, która prowadzi go do kontekstu geograficznego i kulturowego jej dzieł. Nicią tą jest *sari*, tradycyjny ubiór hinduski, który jest pełnym znaczeń lejtmotywy wszystkich jej utworów (motywy ten poddałam szczegółowej analizie w rozdziale zatytułowanym *Cinq mètres d'ordre et de sagesse... cinq mètres de jungle soyeuse*, który stanowi część mojej książki *Écritures féminines*, wyda-

nej w 2012 r.). Tytuł jej wydanej w 2007 roku powieści *Zielone sari* unaczynia ów lejtmotyw będący, jak wskazałam w swojej książce, rodzajem Jamesowskiego „wzoru na dywanie”¹.

Jeśli celem literatury jest opowiadanie historii – konstruowanie fikcyjnych opowieści o charakterze uniwersalnym, które zawsze znaczą coś innego niż to, co mówią nam eksplicytnie – to Devi jest mistrzynią takiego właśnie „opowiadania” czy twórczego przeobrażania świata z perspektywy swojego miejsca. Będąc częścią jednego z najmniejszych narodów na świecie, zamieszkującego wyspę na Oceanie Indyjskim, odkrywa prawdy na temat kondycji naszej planety. Oznacza to, że dzieła Devi przemawiają do nas wszystkich, bez względu na to, skąd pochodzimy i kim jesteśmy: nieobytymi czytelnikami czy wytrawnymi krytykami literackimi, zbuntowanymi nastolatkami utożsamiającymi się z młodymi i zdesperowanymi bohaterami jej książek czy nauczycielami pełnymi podziwu dla wymownej estetyki jej prozy, zaskoczonymi jednocześnie niektórymi szokującymi wątkami w jej twórczości.

Postkolonialne i feministyczne teorie przekazu kulturowego wyjaśniają, dlaczego trudno jest pisać i przemawiać z pozycji osoby pochodzącej z miejsca na ziemi uważanego za typowo „egzotyczne”, stanowiącego tło dla wyimaginowanych historii o przygodach i romansach. Pod zasłoną języka, którego etymologia nadal naznaczona jest stereotypami peryferii i egzotyki, związanymi z wyspami tropikalnymi, znajdują się realnie istniejące społeczności oraz odrębny naród, który po wiekach bycia ignorowanym zabiera głos. Gayatri Spivak, krytyczka kulturowa i literacka,

¹ Recenzentka odwołuje się do opowiadania Henry’ego Jamesa *Wzór na dywanie* (1896), którego bohater, znany pisarz, zdradza swojemu krytykowi, że klucz do jego twórczości przypomina wzór na perskim dywanie [M.P.]. Henry James, *Wzór na dywanie*, tłum. Barbara Kopeć-Umiastowska, „Literatura na Świecie”, nr 5/6 (2016): 173–215.

w 1988 roku sformułowała słynne już pytanie *Czy podporządkowani inni mogą przemówić?*². Spivak uważa, że nawet jeśli kulturowi „inni” mają odwagę przemówić, ich głos nie zostanie usłyszany, gdy przemawiać będą spoza głównego nurtu kulturowego, gdy zostaną źle zrozumiani z powodu swojego pochodzenia i gdy kulturowy kontekst kształtujący recepcję ich dzieł sprawi, że odbiorcy uznają je za nieistotne. Dzieło literackie może pozostać niezauważone z powodu tychże kulturowych kontekstów kształtowanych przez historię, reprezentacje wizualne, tradycje artystyczne oraz takie czynniki, jak rasa, klasa społeczna, akcent, płeć oraz położenie geograficzne. Zatem prawdziwe otwarcie na głos „podporządkowanych innych” wymaga od nas, odbiorców, świadomości naszych wstępnych założeń, które mogą ograniczać zdolność usłyszenia go, oraz pragnienia, aby je przezwyciężyć.

Poruszając podobną kwestię, socjolog Pierre Bourdieu tłumaczy, że *la domination masculine* jest złożonym problemem – pewnego rodzaju węzłem kulturowym złożonym z norm społecznych i przemilczeń historycznych, które są przyswajane przez wszystkich uczestników życia społecznego, zarówno dominujących, jak i zdominowanych. Abdelkibir Khatibi, wybitny filozof marokański, w eseju *Double critique* opublikowanym w 1970 roku sformułował doskonałą diagnozę tego problemu, który w sposób szczególny dotyczy osób postrzeganych jako inne: „*Même quand elles parlent, elles ne sont pas entendues dans leur différence*”³ [Nawet jeśli mówią, nie są oni wysłuchani i zrozumiani w swojej odmienności].

Ananda Devi posiada umiejętność przetwarzania pojęć abstrakcyjnych – takich jak sformułowane przez wspomnianych filozofów i kryty-

² Zob. esej Spivak o tymże tytule, tłum. Ewa Majewska, „Krytyka Polityczna”, nr 24–25 (2010): 196–239.

³ Abdelkébir Khatibi, *Maghreb pluriel* (Paris: Denoel, 1983), 50.

ków pochodzących z różnych części świata – w konkretne reprezentacje literackie. Idee te znajdują miejsce w jej dziełach, gdzie to, co ludzkie i to, co zwierzęce, przeszłość i teraźniejszość, to, co osobiste i to, co polityczne sprzęga się i wzajemnie przekształca. Powszechnie używane kategorie i metodologie badań naukowych zostają podważone poprzez wielość oraz różnorodność tematów poruszanych w jej dziełach. Wszystko to ma ważne i dalekosiężne konsekwencje epistemologiczne: czytanie książek Devi zmusza do ponownej refleksji na temat tego, co literatura „wie” i w jaki sposób ta wiedza może zostać sformułowana w odczytaniach krytycznych, które stają się później wzorcem dla badaczy oraz recenzentów.

I tak, opowiadanie Devi *La Cathédrale*, opublikowane w 1976 roku, opisuje dziewczynę kreolską, Linę, której ciało jest przedstawione w tym utworze tak, jakby należało do świata zwierzęcego. Devi nawiązuje do wierszy Baudelaire’a *La Belle Dorothée* i *Le serpent qui danse* oraz do mitologii *belle créole*, która była częścią fikcyjnych opowiadań kolonizatorów w XVIII i XIX wieku. We wspomnianym opowiadaniu Devi widoczny jest załączek tematu, który inspirował ją w późniejszej twórczości: fascynacja tym, co odrzucane przez społeczeństwo. Lina zostaje wpisana w kontekst kulturowy, w którym jej ciało, skóra i włosy stają się przeszkodą dla czytelnika pragnącego przeniknąć do jej świata wewnętrznego oraz ograniczają jej zdolność niezależnego myślenia i działania. Opowiadanie kończy się opisem oddalającej się postaci Liny, która znika powoli z oczu czytelnika i powraca na swoje miejsce wśród najbiedniejszych istot, “*miséreux*” (s. 29), żyjących w slumsach Port-Louis, stolicy Mauritiusu – wyspy-świata, której coraz bardziej zagraża oddalanie się od wielokulturowych ideałów *nation arc-en-ciel* założycieli. Opowiadanie Devi jest wyrafinowaną krytyką bogatej historii kolonializmu zbudowanej na wykluczeniu oraz wpływu tego dziedzictwa na czasy współczesne.

Ananda Devi skłania nas do zastanowienia się nad pojęciami takimi jak „świat” i „literatura światowa”. Jej rozumienie „świata” nie jest przy tym addytywne, ma natomiast charakter transformatywny i ekspansywny: każdy nowo wprowadzony element przeformułowuje całość – świata i literatury światowej w naszym współczesnym rozumieniu.

W powieściach *Moi, l'interdite* i *La Vie de Joséphin le Fou* świat ludzi i świat zwierząt istnieją w symbiozie. Mouna przeobraża się stopniowo w psa, a Joséphin zaczyna przypominać istoty żyjące w morzach i oceanach, na przykład węgorze. Joséphin pragnie dla siebie innego pochodzenia aniżeli to, które narzuciła mu jego ludzka i niesprawiedliwa matka, „Je ne viens pas d'elle [sa mère], ça j'en suis sûr ... je viens de plus loin, je viens de la mer” (s. 49) [Nie narodziłem się z niej – tego jestem pewny. Pochodzę z daleka, z głębi morza]. Poprzez wykorzystanie homonimów *mère* [matka] i *mer* [morze], Devi mitologizuje pochodzenie swojego bohatera, wskazując jednocześnie analogię między nim a wyspą, z której pochodzi i której mityczna historia jest opisywana przez innych wybitnych pisarzy murytyjskich, takich jak Malcolm de Chazal z jego filozoficzną koncepcją „Lemurii”. Kruchość Mouny i Joséphina, istot hybrydycznych *par excellence*, pozwala Devi na podzielenie się z czytelnikami głębokim współczuciem i empatią względem wszystkich jej bohaterów, nawet tych, których zachowanie dziwi lub szokuje.

W *Zielonym sari* fizyczna i werbalna przemoc narratora może na początku dziwić. Krańcowa mizoginia ukazana w jego poglądach wydaje się skandaliczna u autorki znanej z opisywania różnych form wykluczenia społecznego i politycznego z perspektywy ludzi, których ten problem dotyka. Dlatego właśnie powieść ta winna być rozumiana jako ironiczny głos, parodiujący dyskurs paternalistyczny. Wymaga ona uważnej lektury, która nie skupia się jedynie na oczywistej i widocznej przemocy. Czytelnicy mogą poczuć się zdumieni precyzją, z jaką Devi wprowadza ich w okrutny wewnętrzny świat bohatera powieści. Poprzez danie bohate-

rowi całkowitej wolności wypowiedzi Devi zaskakuje czytelników w ich oczekiwaniach. Bezlitośnie obnaża nieustanne wykorzystywanie kobiet i dzieci, wzywając nas, abyśmy nie pozostawiali obojętni wobec skrajnego barbarzyństwa na tle płciowym, które ma miejsce codziennie. Należy jednak podkreślić, że *Zielone sari* nie jest wezwaniem do czynu, ani *littérature engagée* w rozumieniu Sartre'a lub Camusa. Jest to tekst literacki, w którym prowadzony jest ironiczny dialog z innymi pisarzami oraz z nadal istniejącymi konwencjami elitarniej krytyki literackiej. Narrator powieści Bóg-Doktor od początku twierdzi, że jest twórcą-mistrzem-drapieżcą, który ma władzę nad swoją opowieścią i zamierza zachować ideologiczne *status quo* w swoim domu: tutaj rozmawia ze swoimi córkami, którymi pogardza. Jego słowo jest prawem; on dyktuje zasady. Gdy jednak czyta się między wierszami, można zauważyć, że poniższy akapit dotyczy zarówno jego dwoistej władzy jako pisarza/twórcy, który kształtuje życie fikcyjnych bohaterów, jak i konwencji krytycznoliterackich dotyczących interpretacji, oceny oraz kształtowania kanonu literackiego przez środowiska uniwersyteckie:

[...] jestem jedynym panem, albowiem znam wszystkie jego reguły. Gotowy jestem bawić się w prestidigitatora z ich wspomnieniami, sprawić, że pojawią się i znikną wedle moich nastrojów i kaprysów. Obydwie są tylko biednymi parodiami, szkicami czegoś, co na zawsze pozostanie niedokończone. Łatwe do zniszczenia, kruche; są szmacianymi lalkami, które wykręcą wedle własnego widzimisię⁴.

Ironiczny autotematyzm powieści Devi jest uderzający, a monolog jej bohatera wydaje się parodią pedantycznych osądów akademików, którzy

⁴ Ananda Devi, *Zielone Sari*, przeł. Krzysztof Jarosz (Gdańsk: Wydawnictwo w Podwórku, 2018), 14.

zwykli uważać „młodsze” literatury za echo lub nieprzekonujące imitacje bardziej cenionych tradycji, wschodnich lub zachodnich.

Retoryka ironii, którą przepełniona jest powieść Devi, skłania krytyków, aby wystrzegali się pochopnych wniosków i uniknęli w ten sposób pułapki autorytatywnego podejścia do analizowanych literatur, którymi można dowolnie manipulować niczym kukiełkami (“contortionnées”) w celu dowiedzenia słuszności określonej teorii krytyczno-literackiej, łącznie z tą, która bezmyślnie promuje pojęcie *littérature-monde*.

Zielone sari jest wyjątkowo istotnym dziełem ze względu na swoją dwoiście narrację, która ma „sens” jedynie wtedy, kiedy zrozumiemy świadomy literacki zabieg wyrazistego opisu przemocy i wielowymiarową ironię, łącznie stanowiące spójną i integralną część wizji literackiej Devi – związek dialektyczny między dostrzegalnymi oraz ukrytymi treściami jej dzieła. Do literackiego warsztatu pisarki należą strategie zastąpienia [*displacement*] i zagęszczenia [*condensation*]. Pod płaszczykiem zwyczajnych rodzinnych konfliktów w domu doktora Bissama Sobnatha ukryta jest ostra krytyka hierarchii i struktur rządzących światem literatury. Bogata historia literatury okazuje się życzeniową opowieścią snutą przez krytyków o agresywnym i paternalistycznym nastawieniu wobec francuskojęzycznego (kobiecego) pisarstwa.

Opublikowana w 2009 roku powieść *Zielone sari* ukazuje złożone podejście Anandy Devi do pojęcia *littérature-monde* wyrażone w jej eseju wydanym w zbiorze *Pour une littérature monde* pod redakcją Michela Le Brisa i Jeana Rouauda w 2007 roku. W krótkim tekście *Afin qu'elle ne meure seule*⁵, napisanym we właściwym jej pisarstwu aluzyjnym i poetyckim stylu, przedstawia ona alegorię będącą kolejną historią wyklucze-

⁵ Ananda Devi, *Afin qu'elle ne meure seule*, in *Pour une littérature-monde*, ed. Michel Le Bris et Jean Rouaud (Paris : Gallimard, 2007), 147.

nia. Utwór ten powstał w dialogu z wierszem bretońskiego poety Yves Le Mena, ale stanowi też rodzaj konfrontacji z językiem francuskim i wpisana w niego arogancją wobec innych języków. Będący językiem ojczystym i źródłowym francuski został tu przedstawiony jako zagadkowa postać o wyjątkowym głosie, która jest więźniem fortecy bacznie strzeżonej przez jego użytkowników niestrudzenie broniących go przed intruzami, którzy mogliby go skalać. Jeśli tak spojrzeć na tę historię, alegoria staje się jasna. Wpisana jest w szerszy, symboliczny kontekst polityczno-kulturowy dotyczący debaty na temat języka francuskiego – języka, który został ukształtowany przez Akademię Francuską z jej konserwatywną ideologią „obrony” jego czystości. Devi zajmuje klarowne stanowisko w tej debacie, gdy potępia obłudną krytykę odmiennych konwencji i estetyk, sugerując jednocześnie, że dzięki wpływom innych języków i ich melodii, francuski nie skostniał i uniknął jałowego rozpamiętywania wspaniałej przeszłości, “*le visage tourné vers les ombres*” – przeszłości, w której odrzucana jest namacalna i poetycka obecność „innego” (s. 147).

Podsumowując, pragnę podkreślić, że Ananda Devi w pełni zasługuje na Nagrodę Nobla w dziedzinie literatury ze względu na narracyjny i poetycki rozmach swojej twórczości, wyjątkowość, z jaką posługuje się francuskim i go wzbogaca, zagadnienia etyczne i filozoficzne, które podnosi w swoich dziełach, jak również wielowymiarowość jej wizji pisarstwa, którego celem jest uczynienie świata lepszym dla wszystkich jego mieszkańców. Jest ona inspirującą pisarką, bezkompromisową w swoich koncepcjach twórczych oraz zdolną do tego, aby odmienić nasze rozumienie tego, czym może być literatura i czego może dokonać w świecie zagrożonym przez okrutne czyny ludzi. Należąca do jednego z najmniejszych narodów świata Ananda Devi zadaje pytania i formułuje tematy, które wpisują się w najważniejsze problemy naszych czasów. Gorąco popieram

jej nominację do tytułu doktora *honoris causa* Uniwersytetu Śląskiego w Katowicach.

Françoise Lionnet

*Była prezes Amerykańskiego Stowarzyszenia Komparatystyki Literackiej
(American Comparative Literature Association)
Profesor Uniwersytetu Kalifornijskiego*

Przełożył Marek Pawlicki

Opinion

Professeur Julia Waters
University of Reading

Rapport à l'appui de la nomination d'Ananda Devi Anenden pour l'octroi d'un doctorat honorifique de l'Université de Silésie

J'ai fait la connaissance d'Ananda Devi il y a près de vingt ans alors que je préparais une communication sur son roman, *Pagli* (2001), qui venait d'être publié chez Gallimard, dans la collection « Continents Noirs ». Alors que je ne m'y attendais pas, j'ai reçu un courriel de la part de l'auteure, me remerciant de l'intérêt que je portais à son œuvre et me demandant si j'avais besoin de plus amples informations. Ce fut le prélude à un échange passionnant et instructif qui, à intervalles plus ou moins réguliers, à distance ou en personne, continue jusqu'à aujourd'hui. Cet engagement généreux et proactif – avec les universitaires, les étudiants et les lecteurs en général – est caractéristique de l'approche de Devi, et de son attitude vis-à-vis de l'écriture et du rôle de l'écrivain. Cela a été un immense plaisir et un privilège d'être témoin de l'ascension bien méritée d'Ananda Devi au cours des deux dernières décennies et d'y avoir modestement contribué en attirant l'attention sur son travail et sur celui de ses compatriotes mauriciens également écrivains. Je suis donc ravie d'avoir l'opportunité de soutenir la nomination d'Ananda Devi pour l'octroi d'un doctorat honorifique à l'Université de Silésie, honneur qu'elle mérite amplement. Les raisons pour lesquelles Ananda Devi mérite richement cet honneur sont trop variées et trop nombreuses pour être énumérées ici. Je me limiterai donc à en citer deux qui m'impressionnent particulièrement et qui contribuent à expliquer pourquoi je continue de revenir à ses ouvrages avec autant de plaisir intellectuel et personnel. Les deux principales raisons pour lesquelles, à mon avis, Ananda Devi mérite amplement de recevoir un doctorat honorifique sont : premièrement, la variété, la profondeur et la portée de son œuvre littéraire ; et deuxièmement, sa contribution impor-

tante à la création et à la promotion d'une littérature d'expression française plus diversifiée et inclusive.

1) *La variété, la profondeur et la portée de l'œuvre littéraire de Devi*

De la publication de son premier recueil de nouvelles, *Solstices*, en 1977¹, jusqu'à celle de son dernier roman, *Manger l'autre*, en 2018², l'œuvre prolifique de Devi s'étend sur plus de quatre décennies et sur une gamme de genres différents. À ce jour, Devi a publié treize romans, cinq recueils de nouvelles, quatre recueils de poésie, plusieurs contes pour enfants et des traductions (notamment son auto-translation de *Pagli*³ ; son recueil de poèmes trilingue, *Ceux du large* (2017)⁴ ; et sa traduction, *Terres maudites* (2000), de *The Counting House* de David Dabydeen)⁵. Devi a également accordé de nombreux entretiens fascinants au cours desquels elle a abordé sans détour ses préoccupations littéraires et ses stratégies d'auteure. Ces entretiens offrent ensemble une réflexion soutenue qui éclaire et complète ses textes littéraires.

L'œuvre littéraire de Devi est remarquable par la façon nuancée dont elle mêle l'universel au particulier, le global au local, la critique sociale au lyrisme, poussant le lecteur à la réflexion. Bien que quelques-uns des

¹ Ananda Devi, *Solstices* (Port-Louis: Mackay, 1977; Vacoas: Éditions Le Printemps, 1997).

² Publié aux Éditions Grasset, Paris.

³ Publié chez Rupa & Co, Delhi, en 2006.

⁴ Publié aux Éditions Bruno Doucey, Paris. *Ceux du large* est une collection de poèmes trilingue (français, anglais, créole) inspirée par le sort des réfugiés en Europe.

⁵ David Dabydeen, *The Counting House* (London: Jonathan Cape, 1996) ; *Terres maudites*, trad. Ananda Devi (Paris: Éditions Dapper, 2000).

romans de Devi se situent ailleurs – *Indian Tango* (2007) à New Delhi, *Les Jours vivants* (2013)⁶ à Londres – le centre d’inspiration, soit géographique soit socio-culturel, auquel Devi ne cesse de revenir reste son île natale, Maurice. Les multiples influences de sa population pluriethnique, combinées à la diversité de ses paysages terrestres et marins, fournissent à l’auteure une source riche d’inspiration thématique, stylistique et linguistique – inspirations qui perturbent les oppositions binaires traditionnelles entre Occident et Orient, centre et marges, français et francophone, littératures « majeure » et « mineure ». Les ouvrages littéraires de Devi, prose ou poésie, explorent d’importantes questions universelles – la pauvreté, l’inégalité, les tensions inter-raciales, l’intolérance religieuse, la violence sexuelle, la désaffection des jeunes, la violence, la migration forcée – sous un angle « local » décentralisé ou, plutôt, recentré. Implicite dans l’œuvre de Devi, par exemple, et explicitement mise en avant dans sa traduction / réécriture vers l’anglais de *Pagli*⁷, on trouve une interrogation brûlante sur les « deux crimes fondateurs »⁸ de l’île

⁶ Publiés aux Éditions Gallimard, Paris.

⁷ Voir : Julia Waters, “Rewriting Mauritius: Ananda Devi’s Post-Colonial Self-Translation,” in Judith Misrahi-Barack and Srilata Ravi (eds.), *Translating the Postcolonial in Multilingual Contexts* (Montpellier: Presses universitaires de la Méditerranée, 2017), 53-70.

⁸ Selon Devi, « l’esclavage et l’engagisme indien sont des déchirures primordiales (des “crimes fondateurs” [...]) que notre histoire encore jeune ne nous a pas permis encore d’intérioriser et d’accepter d’un point de vue psychologique. La mémoire de l’esclavage a longtemps été reniée par les descendants d’esclaves [...]. L’opposition de l’esclavage et de l’engagisme se reflète également, même si c’est un non-dit, dans les relations sociales entre ces deux groupes aujourd’hui » (Patrick Sultan, “Rupture et héritages: Entretien avec Ananda Devi” (2001), consulté le 14 novembre 2019, <http://orees.concordia.ca/numero2/essai/Entretien7decembre.html>, npp).

Maurice, l'esclavage et l'engagisme : des crimes qui, historiquement, ont inséré cette petite île de l'océan Indien au cœur de trajectoires de circulations globales fondées sur l'exploitation de personnes, de biens et d'idées ; des crimes qui continuent de déterminer le communalisme et les tensions interethniques au sein de la société insulaire aujourd'hui.

Les personnages qui peuplent l'univers littéraire de Devi sont surtout des marginaux – prostituées (*Rue la Poudrière*, 1988) ; handicapés ou défigurés (*Moi, l'interdite*, 2000 ; *Soupir*, 2002) ; aliénés (*La Vie de Joséphin le Fou*, 2003) – qui sont mis au ban de la société à cause de leur différence ou de leur transgression des normes familiales, ethniques, sociales et sexuelles traditionnelles. Ainsi racontés du point de vue décentré de ces Monsieur ou Madame Tout-le-Monde non-européens, les récits de Devi exagèrent, déforment et contestent les structures sous-jacentes de la société mauricienne fictive qu'ils représentent. À leur tour, les contextes fondamentalement non-occidentaux et non-judéo-chrétiens de ses romans, parsemés de réseaux d'allusions pluriculturelles, obligent leur lectorat occidental à réfléchir à sa propre position en tant que lecteur et ainsi à modifier les préjugés culturels qui sous-tendent sa propre approche aux textes. Provatrice sans être didactique, caractérisée par un style lyrique d'une beauté extraordinaire, l'œuvre littéraire importante d'Ananda Devi invite ses nombreux lecteurs à découvrir de nouveaux mondes, et à réfléchir de manière différente aux structures, aux injustices et aux préjugés de contextes qui, auparavant, leur avaient paru familiers. Un œuvre d'une telle envergure et qui invite à de telles réflexions fait de son auteure une récipiendaire largement digne de cet honneur.

2) *La contribution de Devi à la création et à la promotion d'une littérature d'expression française plus diversifiée et inclusive*

« L'une des écrivains mauriciens francophones les plus importants et les plus passionnants de la scène littéraire contemporaine », « figure de proue de la littérature mauricienne », « Grande Dame des lettres mauriciennes » : ces dernières années, Ananda Devi se voit couronner de multiples éloges à travers le monde. Depuis sa toute première réussite, au concours de *Radio France Internationale* pour une nouvelle qu'elle a écrite à l'âge de quinze ans, l'œuvre littéraire de Devi a reçu de nombreuses distinctions. Ses romans ont été traduits en plusieurs langues et deux de ses ouvrages (sa nouvelle *La Cathédrale* (1975), et son roman *Ève de ses décombres* (2006)⁹) ont été adaptés au cinéma. Les ouvrages de Devi ont été publiés chez les prestigieuses maisons d'édition parisiennes Gallimard et Grasset, et ont remporté de nombreux prix littéraires. Ces prix comprennent le Prix des Cinq Continents de la Francophonie et le Prix RFO du Livre, en 2006, pour *Ève de ses décombres* ; le Prix Louis-Guilloux en 2010 pour *Le Sari vert* ; le Prix Fémina en 2007 pour *Indian Tango* ; le Prix du Rayonnement de la langue et de la littérature française en 2014, décerné par l'Académie française ; et le Prix Étonnants Voyageurs pour *Manger l'autre* en 2018, pour n'en citer que quelques-uns. Devi est apparue au PEN World Voices Festival à New York en 2015 et a été nommée Chevalier des Arts et des Lettres par le gouvernement français en 2010. La reconnaissance internationale d'Ananda Devi en tant que figure majeure de la littérature mauricienne, francophone et mondiale – justification à elle seule de l'attribution d'un doctorat honorifique – semble ainsi établie.

Pourtant, il n'en a pas toujours été ainsi. Le chemin long et souvent pénible qu'Ananda Devi a pris afin de percer dans le monde de l'édition est, malheureusement, typique de l'expérience des écrivains d'expression française, qu'ils soient originaires de l'océan Indien ou d'ailleurs. Sans mentors ni mécènes littéraires, les premières œuvres de Devi ont été

⁹ Publié aux Éditions Gallimard, Paris, en 2005.

publiées presque exclusivement chez de petites maisons d'édition locales, souvent aux frais d'auteure¹⁰. Quand finalement, après de nombreux rejets, ses romans ont commencé à paraître en France, ce fut d'abord chez L'Harmattan et Dapper, des maisons d'édition spécialistes de la littérature « francophone » – c'est-à-dire, pas française au sens hexagonal du terme¹¹. En 2001, plus de vingt ans après la publication de son premier ouvrage, son roman *Pagli* a été publié aux Éditions Gallimard, quoique dans sa collection « Continents Noirs », consacrée à la littérature francophone de l'Afrique et de ses diasporas. Devi a publié par la suite trois autres ouvrages sous le label « Continents Noirs »¹², avant de faire publier *Ève de ses décombres* (2006) et *Indian Tango* (2007) dans la collection phare de Gallimard, la « Collection Blanche ». Plus récemment, Devi a également choisi de publier *Manger l'autre* (2018) avec un autre éditeur français prestigieux, Grasset. Une telle trajectoire représente-t-elle alors le passage lent mais progressif de l'auteure depuis les marges jusqu'au centre, quittant ainsi le statut d'écrivain « francophone » afin d'assumer celui d'écrivain « français » ? Plus positivement, la trajectoire éditoriale de Devi reflète-t-elle l'émergence d'une carte littéraire française aux contours moins binaires, plus inclusifs, selon les nouvelles formes pro-

¹⁰ *Solstices* Berkeley, CA: Regent Press, 1977 ; Vacoas: Éditions Le Printemps, 1997), *Le Poids des êtres* (Port Louis: Éditions de l'Océan Indien, 1987), *Rue la Poudrière* (Abidjan: Nouvelles Éditions Africaines, 1989), *La Fin des pierres et des âges* (Port-Louis: Éditions de l'Océan Indien, 1993).

¹¹ Ananda Devi, *Le Voile de Draupadi* (Paris: L'Harmattan, 1993), *L'Arbre fouet* (Paris: L'Harmattan, 1997), *Moi, l'interdite* (Paris: Dapper, 2000).

¹² Ananda Devi, *Soupir* (2002), *Le Long Désir* (2003) et *La Vie de Joséphin le Fou* (2003).

posées par les signataires du manifeste *Pour une littérature-monde* (2007)¹³, dont Devi elle-même ?

Devi a parlé avec émotion des luttes et des multiples refus qu'elle a connus en tant que jeune écrivaine mauricienne qui essayait de se faire publier dans un système d'édition français très centralisé¹⁴. Maintenant pourtant, et grâce en grande partie à son propre exemple et à ses efforts inlassables en tant que pionnière littéraire, une nouvelle génération d'écrivains de l'île Maurice, de l'océan Indien et de la littérature-monde au sens plus large, est apparue sur la scène littéraire sans avoir à souffrir de « l'héritage de frustration que ma génération a connu », comme le dit Devi. À la suite de Devi, cette nouvelle génération d'écrivains, se voit « en mesure d'aborder l'establishment littéraire sans le fardeau supplémentaire d'avoir à prouver sa légitimité vis-à-vis de ses homologues d'origine française »¹⁵. Alors que sa propre trajectoire littéraire est, à bien des égards, typique de celle de la génération d'écrivains « francophones » dont elle fait partie, Devi s'est constamment battue non seulement pour intégrer, mais aussi pour transformer, la scène littéraire française. Ainsi, elle a contribué de façon importante à l'émergence, à l'inclusion et à la reconnaissance d'une génération d'écrivains d'expression française fort diversifiée, qui suivent ses traces pionnières. Ananda Devi mérite un doctorat

¹³ Michel Le Bris, Jean Rouaud et Eva Almassy, *Pour une littérature-monde* (Paris: Gallimard, 2007).

¹⁴ Voir, par exemple, "Ananda Devi as Writer and Translator: In Interview with Julia Waters," in Kathryn Batchelor and Claire Bisdorff (eds.), *Intimate Enemies: Translation in Francophone Contexts* (Liverpool: Liverpool University Press, 2013), 117-23.

¹⁵ Emmanuel Bruno Jean-François, "An Interview with Ananda Devi. Beyond Façade and Grotesque Spluttering: The Worlds and Work of Literature," in *Contemporary French and Francophone Studies*, vol. 22, no. 2 (juin 2018): 142-151, 146-147.

honorifique pour le soutien généreux qu'elle a offert – et qu'elle continue d'offrir – aux jeunes talents littéraires, pour la façon discrète mais persistante dont elle a toujours lutté contre l'exclusion née des catégories et des hiérarchies de tout genre, et pour sa contestation, tout au long de sa carrière, des frontières traditionnelles mais artificielles entre littératures « française » et « francophone ». Comme l'a fait remarquer Devi : « Je suis contre toute idée d'“étiquette”, même si je suis, sans doute, l'une des écrivains à qui on a appliqué le plus grand nombre d'étiquettes – mauricienne, indienne, indo-mauricienne, africaine, francophone, française, Franco-mauricienne et, bien, sûr féminine – alors qu'en fait je me satisfais bien d'être écrivain tout court ! »¹⁶ L'octroi d'un doctorat honorifique de l'Université de Silésie représente donc une façon fort appropriée d'exaucer ce souhait, et de reconnaître le rôle important joué par Ananda Devi à l'échelle internationale à la fois en tant que championne de la littérature-monde en français, mais aussi, et surtout, en tant qu'écrivain tout court.

Julia Waters

¹⁶ Ibidem, 145.

Review

Professor Julia Waters
University of Reading

**Report in support of Ananda Devi Anenden's nomination
for an honorary doctorate of the University of Silesia in Katowice**

I first encountered Ananda Devi nearly twenty years ago while researching a conference paper on her novel *Pagli* (2001), which had just been published in Gallimard's *Continents Noirs* series. Out of the blue, I received an email from the author herself, thanking me for my interest in her work and asking if I needed any further information. So followed a lively and enlightening correspondence that has continued, on and off, at a distance and in person, ever since. This generous and proactive engagement with scholars, as with students and general readers, is characteristic of Devi's approach to writing and to the role of the writer. It has been a pleasure, and an immense privilege, to have witnessed Ananda's deserved rise to literary prominence over the past two decades and to have played my own small part in drawing greater attention to her work and to that of her fellow Mauritian writers. I am thus delighted to have the opportunity to support the nomination of Ananda Devi for an honorary doctorate at the University of Silesia in Katowice, an honour that she richly deserves. The reasons why Ananda Devi is a fitting recipient of this honour are too varied and numerous to list here. I shall thus limit myself to just two which have the most resonance for me and which explain, in part, why I continue repeatedly to return to her works with such scholarly and personal pleasure. The two key reasons why, in my opinion, Ananda Devi richly deserves to be awarded an honorary doctorate are: (1) the breadth, depth and significance of her literary oeuvre; and (2) her influential contribution to the creation, and the promotion, of a more diverse and inclusive French literary scene.

(1) *The breadth, depth and significance of Devi's literary œuvre*

From the publication of her first collection of short stories, *Solstices*, in 1977,¹ to that of her latest novel, *Manger l'autre*, in 2018,² Devi's prolific œuvre spans more than four decades and a range of different genres. To date, she has published thirteen novels, five collections of short stories, four books of poetry, several stories for children and a number of translations (notably, her self-translation of *Pagli*³; her trilingual poem collection, *Ceux du large* (2017)⁴; and her 2000 translation, *Terres Maudites*, of David Dabydeen's *The Counting House*⁵). Devi has also given numerous, frank and fascinating interviews about her literary concerns and writerly practice, which collectively offer an illuminating reflection on, and complement to, the development of her literary texts.

Devi's works are remarkable for the nuanced and thought-provoking ways in which they interweave the universal and the particular, the global and the local, combining gritty realism with a highly poetic writing style. Although Devi has set a couple of her novels in other locations – *Indian Tango* (2007) is set in New Delhi, *Les Jours vivants* (2013)⁶ in London – the geographic and social centre of inspiration to which Devi most insistently

¹ Ananda Devi, *Solstices* (Port-Louis: Mackay, 1977); republished with Éditions Le Printemps, 1997.

² Published in Paris by Éditions Grasset.

³ Published in 2006 with Delhi-based Rupa & Co.

⁴ Published in Paris by Éditions Bruno Doucey, *Ceux du large* is a collection of poems, in French, English and Mauritian Creole, inspired by the plight of refugees to Europe.

⁵ David Dabydeen, *The Counting House* (London: Jonathan Cape, 1996); *Terres maudites*, trans. Ananda Devi (Paris: Éditions Dapper, 2000).

⁶ Both published in Paris by Éditions Gallimard.

returns is her native island of Mauritius. The multiple linguistic, ethnic, and cultural influences of Mauritian society, combined with the diversity of its land and seascapes, provide the French-language author with a rich source of thematic, stylistic, and linguistic inspiration that disrupts binary oppositions between West and East, centre and margins, French and francophone, major and minor literatures. Devi's literary works, whether prose or poetry, explore important, universal issues – such as poverty, inequality, racial tensions, religious intolerance, sexual violence, youth disaffection, violence exploitation, enforced migration – from emphatically decentred, or, more accurately, recentred – “local” perspectives. Implicit throughout Devi's œuvre, for instance, and explicitly foregrounded in her English translation/rewriting of *Pagli*,⁷ is a searing interrogation of Mauritius's “deux crimes fondateurs,”⁸ slavery and indenture: crimes that historically enmeshed the tiny Indian Ocean island within exploitative, global flows of people, goods and ideas, and which continue to shape the island-society's highly communalist politics and inter-ethnic tensions today.

⁷ I analyse Devi's English translational “rewriting” of *Pagli* in Julia Waters, “Rewriting Mauritius' Pasts: Ananda Devi's Post-Colonial Self-Translation,” in *Translating the Postcolonial in Multilingual Contexts*, ed. Judith Misrahi-Barack and Srilata Ravi (Montpellier: Presses universitaires de la Méditerranée, 2017), 53–70.

⁸ According to Devi, “l'esclavage et l'engagisme indien sont des déchirures primordiales (des « crimes fondateurs » [...]) que notre histoire encore jeune ne nous a pas permis encore d'intérioriser et d'accepter d'un point de vue psychologique. La mémoire de l'esclavage a longtemps été reniée par les descendants d'esclaves [...]. L'opposition dell'esclavage et de l'engagisme se reflète également, même si c'est un non-dit, dans les relations sociales entre ces deux groupes aujourd'hui.” (In Patrick Sultan, “Rupture et héritages: Entretien avec Ananda Devi” (2001): <http://orees.concordia.ca/numero2/essai/Entretien7decembre.html>, npp).

Devi's characters and narrators tend to be marginal figures – prostitutes (*Rue la Poudrière*, 1988); disabled or disfigured (*Moi, l'interdite*, 2000; *Soupir*, 2002); insane (*La Vie de Joséphin le Fou*, 2003) – who are ostracised for their perceived difference from, or transgression of, traditional familial, ethnic, social, and sexual norms. From the decentred perspectives of these non-European everymen and everywomen, Devi's narratives exaggerate, distort and thereby contest the underlying structures of the highly fictionalised Mauritian society depicted. In turn, the novels' fundamentally non-Western, non-Judeo-Christian contexts, and their multi-ethnic networks of cultural allusions, force her Western readers to reconsider their own positions as reading subjects and to modify the cultural assumptions underlying their own approaches. Never didactic or preaching, always provocative and beautifully written, Ananda Devi's important body of literary writing invites its many readers to discover new worlds and to reflect anew on the structures, injustices, and presumptions of contexts that had previously seemed familiar. Such thought-provoking and wide-reaching body of work makes its author a worthy recipient of this honour.

(2) *Devi's contribution to the creation, and the promotion, of a more diverse and inclusive French literary scene*

In recent years, Ananda Devi has variously been described as “one of the most important and exciting francophone Mauritian writers on the contemporary scene,” a “figurehead of Mauritian literature,” and even “the *Grande Dame* of Mauritian Letters.” Ever since Devi won a Radio France Internationale competition for a short story written at the age of fifteen, her prolific literary œuvre has garnered numerous accolades. Devi's novels have been translated into several languages and two of her works (the

short story, “La Cathédrale” (1975), and the novel, *Ève de ses décombres*⁹) have been adapted for cinema. Devi’s works have been published by prestigious Parisian publishing houses, Gallimard and Grasset, and have won numerous literary prizes. These prizes include the Prix des Cinq Continents de la Francophonie and the Prix RFO du Livre, in 2006, for *Ève de ses décombres*; the Prix Louis-Guilloux in 2010 for *Le Sari vert*; the Prix Fémina in 2007 for *Indian Tango*; the Prix du Rayonnement de la langue et de la littérature françaises in 2014, awarded by the Académie Française; and the Prix Étonnants Voyageurs for *Manger l’autre* in 2018, to name just a few. Devi appeared at the PEN World Voices Festival in New York in 2015 and was made Chevalier des Arts et des Lettres by the French Government in 2010. Global recognition of Ananda Devi’s status as a major figure of Mauritian, French-language and World Literature – ample basis for the award of an honorary doctorate – is thus widely assured.

Yet it has not always been so. Ananda Devi’s long and often arduous publishing trajectory is all too typical of writers of French expression from the Indian Ocean and elsewhere. With no literary mentors or patrons, Devi’s first works were published almost exclusively with small, local publishing houses, often at the author’s own expense.¹⁰ When eventually, after many rejections, her novels began to be published in France, it was initially with L’Harmattan and Dapper, publishing houses which specialise in francophone – that is, non-hexagonal French – material.¹¹

⁹ Published in Paris by Éditions Gallimard in 2005.

¹⁰ *Solstices* (Regent Press, 1977; new edition, Éditions Le Printemps, 1997), *Le Poids des êtres* (Éditions de l’Océan Indien, 1987), *Rue la Poudrière* (Nouvelles Éditions Africaines, 1989), *La Fin des pierres et des âges* (Éditions de l’Océan Indien, 1993).

¹¹ Ananda Devi, *Le Voile de Draupadi* (Paris: L’Harmattan, 1993), *L’Arbre fouet* (Paris: L’Harmattan, 1997), *Moi, l’interdite* (Paris: Dapper, 2000).

In 2001, more than twenty years after the publication of her first work, Devi's novel *Pagli* was published with Éditions Gallimard, albeit within its controversial Continents Noirs series, dedicated to francophone literature from Africa and its diasporas. Devi published a further three works under the Continents Noirs label,¹² before finally having *Ève de ses décombes* (2006) and *Indian Tango* (2007) published in Gallimard's flagship Collection Blanche. Since then, she has also chosen to publish *Manger l'autre* (2018) with another prestigious French publisher, Grasset. Such a trajectory can be seen to represent a gradual, step-by-step move from margins to centre, "francophone" to "French," or even, if one were provocatively to adopt the loaded nomenclature of Gallimard's various series, from "Black" to "White" writer. Arguably and more positively, Devi's publishing trajectory can instead be seen to reflect a belated redrawing of the French literary and publishing map along more inclusive, non-binary lines, as championed by the *Manifeste pour une littérature-monde en français* (2007),¹³ of which Devi was a signatory.

Devi has spoken movingly about the struggles and multiple rejections she experienced as a young writer from Mauritius trying to get published in a highly centralised French publishing system.¹⁴ Yet now, thanks in large part to Devi's own trail-blazing example and her tireless efforts, a younger generation of writers from Mauritius, the Indian Ocean and

¹² Ananda Devi, *Soupir* (2002), *Le Long Désir* (2003), and *La Vie de Joséphin le Fou* (2003).

¹³ Michel Le Bris, Jean Rouaud, and Eva Almassy, *Pour une littérature-monde* (Paris: Gallimard, 2007).

¹⁴ See, for instance, "Ananda Devi as Writer and Translator: In Interview with Julia Waters," in *Intimate Enemies: Translation in Francophone Contexts*, ed. Kathryn Batchelor and Claire Bisdorff (Liverpool: Liverpool University Press, 2013), 117–123.

the broader *littérature-monde* has come to the forefront without, as Devi puts it, “the legacy of frustration that my generation has lived through.” This subsequent generation of writers, following in Devi’s wake, has been “able to approach the literary establishment without the burden of having to prove themselves more than their counterparts of French descent.”¹⁵ While her trajectory is in many ways typical of her generation of “francophone” writers, Devi has consistently fought not just to enter, but to transform, the French literary scene and has thereby contributed to the emergence, inclusion and recognition of a diverse generation of writers of French, following in her impressive footsteps. Ananda Devi deserves an honorary doctorate for her generous support of young literary talent, her quietly persistent rejection of exclusive categories and hierarchies of all kinds, and for her career-long contestation – in her work and by example – of the traditional but artificial boundaries between “French” and “francophone” literatures. As Devi has remarked, “I am against any kind of label, even though I am probably one of the writers who has had the largest number of labels tagged on – Mauritian, Indian, Indo-Mauritian, African, Francophone, French, Franco-Mauritian, and of course female – when I am really quite content just to be a writer!”¹⁶ An honorary doctorate from the University of Silesia in Katowice is a fitting way to grant this wish, and to recognise Ananda Devi’s international importance as a champion of world literature in French and, above all, as a writer *tout court*.

Julia Waters

¹⁵ Emmanuel Bruno Jean-François, “An Interview with Ananda Devi. Beyond Façade and Grotesque Spluttering: The Worlds and Work of Literature,” *Contemporary French and Francophone Studies*, vol. 22, no. 2 (2018): 142–151.

¹⁶ Jean-François, “An Interview with Ananda Devi,” 145.

Recenzja

Prof. Julia Waters
University of Reading

**Ocena dorobku Anandy Devi Anenden
z okazji Jej nominacji do tytułu doktora *honoris causa*
Uniwersytetu Śląskiego w Katowicach**

Po raz pierwszy spotkałam Anandę Devi niemal dwadzieścia lat temu, zbierając materiały do referatu konferencyjnego dotyczącego jej powieści *Pagli* (2001), która wówczas dopiero co ukazała się w serii *Continents Noirs* wydawnictwa Gallimard. Niespodziewanie otrzymałam wtedy e-mail od samej Autorki, która podziękowała mi za zainteresowanie swoją twórczością i zapytała, czy potrzebne mi są dodatkowe informacje do moich badań. W ten sposób rozpoczął się ożywiony i kształcący dialog, który – z przerwami – trwa aż do dziś, czy to w formie bezpośredniej rozmowy, czy za pośrednictwem korespondencji. Taka życzliwa i proaktywna postawa wobec badaczy, studentów i czytelników jest charakterystyczną cechą podejścia Anandy Devi do pisarstwa oraz do roli pisarza. Przez ostatnie dwie dekady z satysfakcją obserwuję błyskotliwy rozwój jej kariery pisarskiej i poczytuję za zaszczyt swój skromny wkład w promowanie pisarstwa Devi, jak i innych autorów maurytyjskich. Gorąco zatem popieram nominację Anandy Devi do nadania godności doktora *honoris causa* Uniwersytetu Śląskiego w Katowicach i jestem przekonana, że jest to tytuł, na który ona w pełni zasługuje. Ponieważ nie sposób wyczerpująco przedstawić w tak krótkim szkicu rozliczne powody, dla których Ananda Devi powinna zostać uhonorowana tym tytułem, ograniczę się do wymienienia dwóch najistotniejszych, dzięki którym lektura jej książek sprawia mi radość jako badaczce literatury oraz czytelniczce. Owe dwa kluczowe powody przedstawiają się następująco: 1) bogactwo, głębia i doniosłość jej dzieł oraz 2) znaczący wkład Devi w tworzenie i promowanie bogatej, zróżnicowanej francuskiej sceny literackiej.

1) *Bogactwo, głębia oraz doniosłość dzieł Anandy Devi*

Kariera Anandy Devi, od wydania jej pierwszego zbioru opowiadań *Solstices*¹ w 1977 roku do ukazania się jej najnowszej powieści *Manger l'autre* w 2018² roku, trwa ponad cztery dekady. Jej twórczość, reprezentująca różne gatunki literackie, obejmuje trzynaście powieści, pięć zbiorów opowiadań, trzy tomy poezji, kilka opowiadań dla dzieci oraz tłumaczenia, w tym autorski przekład na język angielski jej własnej powieści *Pagli*³, trójjęzyczne wydanie tomu poezji *Ceux du large* (2017)⁴ oraz przekład powieści Davida Dabydeena *The Counting House*⁵, który ukazał się w 2000 roku pod tytułem *Terres Maudites*. Pisarka udzieliła również wielu szczerych i fascynujących wywiadów dotyczących jej literackich przemyśleń oraz praktyki pisarskiej, które stanowią cenne uzupełnienie jej twórczości oraz pouczającą refleksję na jej temat.

Niezwykłość dzieł Anandy Devi przejawia się w ich subtelnym i inspirowanym zestawieniu uniwersalnego z jednostkowym, globalnego z lokalnym, a także w łączeniu trzeźwego realizmu z poetyckim stylem pisarstwa. Choć fabuła kilku jej powieści rozgrywa się poza miejscem urodzenia Autorki – powieść *Indian Tango* (2007) osadzona jest w New

¹ Ananda Devi, *Solstices* (Port-Louis: Mackay, 1977); wydana ponownie przez Éditions Le Printemps, 1997.

² Wydana w Paryżu przez Éditions Grasset.

³ Opublikowana w 2006 roku przez Rupa & Co. z siedzibą w Delhi.

⁴ Opublikowana w Paryżu przez Éditions Bruno Doucey, *Ceux du large* jest tomem poezji napisanym w języku francuskim, angielskim oraz kreolskim języku Mauritiusa, który zainspirowany został ciężkim losem uchodźców przybywających do Europy.

⁵ David Dabydeen, *The Counting House* (London: Jonathan Cape, 1996); *Terres maudites*, przeł. Ananda Devi (Paris: Éditions Dapper, 2000).

Delhi, a *Les Jours vivants* (2013)⁶ w Londynie – główną inspiracją dla twórczości Devi, zarówno pod względem geograficznym, jak i społecznym, jest jej rodzimy Mauritius. Wpływy językowe, etniczne oraz kulturowe społeczeństwa maurytyjskiego na twórczość francuskojęzycznej Pisarki, w połączeniu z bogactwem krajobrazu jej ojczyzny, są bogatym źródłem inspiracji tematycznych, stylistycznych i językowych. Wszystko to stawia pod znakiem zapytania opozycje binarne między Zachodem i Wschodem, centrum i peryferiami, tym, co francuskie, i tym, co francuskojęzyczne, literaturą nurtu głównego i literaturą mniejszą. Ananda Devi przedstawia z perspektywy „lokalnej” i zdecentralizowanej tak ważne i uniwersalne tematy, jak ubóstwo, nierówność, konflikty rasowe, nietolerancja religijna, przemoc seksualna, frustracja młodych, wyzysk i przymusowa emigracja. Twórczość Anandy Devi (zwłaszcza w angielskiej wersji powieści *Pagli*⁷) jest bezkompromisową analizą „deux crimes fondateurs”⁸ – niewolnictwa i uciemnienia, które historycznie uwikłały tę niewielką wyspę na

⁶ Obie powieści wydane zostały w Paryżu przez Éditions Gallimard.

⁷ Analizę angielskiego tłumaczeniowego „przepisania” powieści *Pagli* znaleźć można w moim artykule *Rewriting Mauritius' Past: Ananda Devi's Post-Colonial Self-Translation*, w: Judith Misrahi-Barack and Srilata Ravi (red.), *Translating the Postcolonial in Multilingual Contexts* (Montpellier: Presses Universitaires de la Méditerranée, 2017), 53–70.

⁸ Według Devi, “l’esclavage et l’engagisme indien sont des déchirures primordiales (des « crimes fondateurs » [...]) que notre histoire encore jeune ne nous a pas permis encore d’intérioriser et d’accepter d’un point de vue psychologique. La mémoire de l’esclavage a longtemps été reniée par les descendants d’esclaves [...]. L’opposition dell’esclavage et de l’engagisme se réflète également, même si c’est un non-dit, dans les relations sociales entre ces deux groupes aujourd’hui”, w: Patrick Sultan, *Rupture et héritages: Entretien avec Ananda Devi* (2001): <http://orees.concordia.ca/numero2/essai/Entretien7decembre.html>, npp).

Oceanie Indyjskim w nacechowaną wyzyskiem migracją ludzi, towarów oraz idei i które nadal kształtują komunalistyczną politykę tego wyspiarskiego społeczeństwa, powodując konflikty na tle etnicznym.

Narratorzy i bohaterowie prozy Anandy Devi są najczęściej osobami wykluczonymi – to prostytutki (*Rue la Poudrière*, 1988), osoby z niepełnosprawnościami lub deformacjami (*Moi, l'interdite*, 2000; *Soupir*, 2002), osoby cierpiące na choroby psychiczne (*La Vie de Joséphin le Fou*, 2003) – ludźmi, którzy doświadczyli ostracyzmu z powodu naruszenia norm rodzinnych, etnicznych, społecznych oraz seksualnych.

Narracje Devi, pisane z lokalnej perspektywy zwykłych ludzi spoza Europy, za pomocą wyolbrzymienia i zniekształcenia podważają struktury leżące u podstaw fikcyjnego społeczeństwa maurytyjskiego przedstawionego w jej dziełach. Poprzez umiejscowienie swoich powieści w kontekście kulturowym zdecydowanie innym niż modele zachodnie i judeochrześcijańskie, a także dzięki wieloetnicznym aluzjom kulturowym, Devi zmusza swoich zachodnich czytelników do autorefleksji oraz do zrewidowania założeń kulturowych leżących u podstaw ich poglądów. Wolne od dydaktyzmu i moralizatorstwa, śmiałe i kunsztownie napisane dzieła Devi zachęcają czytelników do odkrywania nowych światów i nowego spojrzenia na struktury społeczne, niesprawiedliwość oraz na zwyczajowe przekonania, które do tej pory wydawały się im aż nazbyt oczywiste. Twórczość Pisarki, prowokująca do myślenia i o wielkiej sile oddziaływania, sprawia, że zasługuje Ona na otrzymanie godności doktora *honoris causa* Uniwersytetu Śląskiego w Katowicach.

2) Wkład Anandy Devi w tworzenie i promowanie bogatej i zróżnicowanej francuskiej sceny literackiej

W ostatnich latach Ananda Devi była określana mianem „jednej z najważniejszych i najbardziej pasjonujących francuskojęzycznych pisa-

rek z Mauritiusa w literaturze współczesnej”, „czołowej reprezentantki literatury maurytyjskiej”, a nawet „Grande Dame literatury maurytyjskiej”. Od czasu, kiedy w wieku lat piętnastu otrzymała nagrodę Radio France Internationale za swoje opowiadanie, jej dzieła doczekały się wielu wyróżnień. Powieści Anandy Devi zostały przetłumaczone na kilka języków, a na podstawie jej dwóch utworów (opowiadania *La Cathédrale* (1975) i powieści *Ewa ze swych zgliszcz*⁹) powstały filmy. Dzieła Devi, publikowane przez prestiżowe wydawnictwa paryskie, Gallimard i Grasset, otrzymały wiele nagród literackich, takich jak Prix des Cinq Continents de la Francophonie i Prix RFO du Livre w 2006 roku za powieść *Ewa ze swych zgliszcz*, Prix Louis-Guilloux w 2010 roku za *Zielone sari*, Prix Fémina w 2007 roku za *Indian Tango*, Prix du Rayonnement de la langue et de la littérature françaises w 2014 roku, przyznawana przez Akademię Francuską, Prix Étonnants Voyageurs za *Manger l'autre* w 2018 roku oraz wiele innych. Devi wystąpiła na festiwalu PEN World Voices zorganizowanym w Nowym Jorku w 2015 roku, a w 2010 roku została mianowana Kawalem Orderu Sztuki i Literatury przez rząd francuski. Międzynarodowe uznanie, którym cieszy się Ananda Devi jako pierwszoplanowa postać literatury maurytyjskiej i francuskojęzycznej, jest faktem niekwestionowanym i dostatecznym powodem, by przyznać jej godność doktora *honoris causa* Uniwersytetu Śląskiego w Katowicach.

Nie tak jednak wyglądała kariera pisarska Anandy Devi w przeszłości. Historia jej długiej i znoej współpracy z wydawnictwami jest typowa dla pisarzy basenu Morza Indyjskiego. Devi wydawała swoje pierwsze utwory w małych, lokalnych wydawnictwach, nierzadko własnym sumptem, bez

⁹ Wydana jako *Ève de ses décombres* w Paryżu przez Éditions Gallimard w 2006 roku.

wsparcia mentora literackiego czy mecenas¹⁰. Jej powieści, wielokrotnie wcześniej odrzucane, zaczęły ukazywać się we Francji nakładem wydawnictw L'Harmattan i Dapper, które specjalizują się w promowaniu autorów francuskojęzycznych pochodzących spoza Francji metropolitalnej¹¹. W 2001 roku, ponad dwadzieścia lat po wydaniu pierwszego utworu *Devi*, jej powieść *Pagli* ukazała się nakładem wydawnictwa Éditions Gallimard, choć należy dodać, że była częścią kontrowersyjnej serii *Continents Noirs*, poświęconej pisarzom francuskojęzycznym żyjącym w diasporach na terenie Afryki. W ramach serii *Continents Noirs Devi* opublikowała trzy kolejne dzieła¹², aby wreszcie wydać powieści *Ewa ze swych zgliszcz* (2006) oraz *Indian Tango* (2007) w sztandarowej serii Gallimarda *Collection Blanche*. Swoją najnowszą powieść *Manger l'autre* (2018) Pisarka wydała nakładem prestiżowego francuskiego wydawnictwa Grasset. Historia publikacji dzieł Anandy Devi ukazuje stopniowe i konsekwentne przemieszczanie się ich Autorki z peryferii do centrum, od bycia częścią literatury „francuskojęzycznej” do „francuskiej”, a nawet – przewrotnie używając rasowo nacechowanej nomenklatury Gallimarda – do bycia postrzeganą już nie jako pisarka „czarna”, lecz „biała”. Historię tę można również widzieć w bardziej pozytywnym świetle jako ponowne, choć niewczesne nakreślenie map świata literackiego, tym razem zgodnie z kryteriami inkluzywnymi, nie zaś opartych na opozycjach binarnych, do czego

¹⁰ *Solstices* (Regent Press, 1977; new edition, Éditions Le Printemps, 1997), *Le Poids des êtres* (Éditions de l'Océan Indien, 1987), *Rue la Poudrière* (Nouvelles Éditions Africaines, 1989), *La Fin des pierres et des âges* (Éditions de l'Océan Indien, 1993).

¹¹ Ananda Devi, *Le Voile de Draupadi* (Paris: L'Harmattan, 1993), *L'Arbre fouet* (Paris: L'Harmattan, 1997), *Moi, l'interdite* (Paris: Dapper, 2000).

¹² Ananda Devi, *Soupir* (2002), *Le Long Désir* (2003) i *La Vie de Joséphin le Fou* (2003).

wzywała między innymi Ananda Devi w *Manifeste pour une littérature-monde en français* (2007)¹³, którego była współsygnatariuszką.

Ananda Devi w poruszający sposób opisała tę batalię i liczne odmowy, z którymi spotkała się jako młoda pisarka z Mauritiusa starająca się opublikować swoje książki w wysoce scentralizowanym francuskim systemie wydawniczym¹⁴. W dużej mierze dzięki jej niestrudzonej i pionierskiej walce młodsze pokolenie pisarzy z Mauritiusa, basenu Morza Indyjskiego oraz twórców należących do szerszej kategorii globalnej literatury francuskojęzycznej ma szansę zaistnieć bez „piętna frustracji, którego musiało doświadczyć jej pokolenie”, jak stwierdziła Devi. Kolejne pokolenie pisarzy idących w ślady Devi ma możliwość, aby „zwrócić się do literackiego establishmentu bez konieczności dowiedzenia swojej wartości bardziej, niż pisarze pochodzenia francuskiego”¹⁵. Wprawdzie ścieżka kariery Anandy Devi jest typowa dla pisarzy francuskojęzycznych, jednakże walczyła ona nie tylko o swoje miejsce we współczesnej literaturze francuskiej, lecz także o to, aby przekształcać francuską scenę literacką, czym wpłynęła na pojawienie się i uznanie zróżnicowanego pokolenia młodych twórców podążających jej śladami. Ananda Devi w pełni zasługuje na doktorat *honoris causa* również z uwagi na nieustające wspieranie młodych utalentowanych autorów, konsekwentny sprzeciw wobec hierarchii i systemów działających na zasadzie wykluczenia oraz ciągłą kontesta-

¹³ Michel Le Bris, Jean Rouaud and Eva Almassy, *Pour une littérature-monde en français* (Paris: Gallimard, 2007).

¹⁴ Zob. Ananda Devi as Writer and Translator: In Interview with Julia Waters, w: Kathryn Batchelor and Claire Bisdorff (red.), *Intimate Enemies: Translation in Francophone Contexts* (Liverpool: Liverpool University Press, 2013), 117–123.

¹⁵ Emmanuel Bruno Jean-François, *An Interview with Ananda Devi. Beyond Façade and Grotesque Spluttering: The Worlds and Work of Literature*, „Contemporary French and Francophone Studies”, vol. 22, no. 2 (2018), 142–151.

cję – zarówno w dziełach, jak i w życiu – tradycyjnego, sztucznego rozgraniczania między literaturą francuską i literaturą francuskojęzyczną. Devi podkreśla: „[...] jestem przeciwna wszelkim etykietom, choć zebrałam ich chyba najwięcej: jestem więc pisarką maurytyjską, indyjską, indo-maurytyjską, afrykańską, francuskojęzyczną, francuską, francusko-maurytyjską oraz, oczywiście, kobietą-pisarzem, a ja chciałabym postrzegać siebie przede wszystkim jako osobę, która pisze”¹⁶. Doktorat *honoris causa* Uniwersytetu Śląskiego w Katowicach jest dobrym sposobem realizacji tego pragnienia poprzez uznanie międzynarodowej roli Anandy Devi jako popularyzatorki literatury światowej pisanej w języku francuskim oraz przede wszystkim *tout court* jako pisarki.

Julia Waters

Tłumaczył Marek Pawlicki

¹⁶ Jean-François, „An Interview with Ananda Devi...”, 145.

Discours de la Candidate

Le seul pays

J'écrivais en 2020 un texte que j'allais lire à la remise du doctorat honorifique que l'Université de Silésie me fait l'honneur de m'accorder. Il s'intitulait *Le seul pays*, et évoquait la poésie comme étant essentielle dans le monde où nous vivons, le seul pays, voire le seul monde que je souhaitais habiter. La poésie comme un moyen de résistance à l'indifférence.

Mais comme vous le savez, la remise du diplôme fut reportée pour cause de pandémie.

Cette cérémonie ayant bénéficié d'une nouvelle date, j'ai relu mon discours. Et je me suis rendu compte que, s'il était assez joliment écrit, il n'était plus du tout en phase avec le monde que nous vivons aujourd'hui, à deux ans de distance. Je ne veux pas dire par-là que je ne considère plus la poésie comme essentielle, bien au contraire. Mais elle ne peut plus être ce refuge où je pourrais m'isoler du monde. Elle doit être au contraire une passerelle par laquelle je pourrais m'emparer des horreurs qui m'entourent et tenter de les comprendre, et de m'y opposer. *Ce seul pays* est devenu ma seule arme face aux dérives des décideurs, des maîtres du monde, de ceux qui nous conduisent à la catastrophe.

Mais la question reste posée : quel est le sens de la poésie dans un monde en guerre, dans un monde qui s'effondre, qui ne semble plus annoncer que des catastrophes actuelles et à venir ? En quoi peut-elle être un moyen d'agir, un moyen de changer, un moyen d'influencer le cours des événements ?

Je voudrais pour cela retourner vers les poètes qui ont écrit les guerres, et dont la voix demeure pour nous rappeler qu'ils ne s'étaient pas, eux, réfugiés dans une tour d'ivoire, mais qu'ils étaient dans la chair des êtres

et des choses. Je pense à Wilfred Owen, un poète qui m'a beaucoup marquée dans ma jeunesse, et que je redécouvre aujourd'hui avec effroi et admiration.

Né en 1893 à Shropshire, en Angleterre, il se passionne très tôt pour les arts, en particulier la poésie. Il enseigne l'anglais en France jusqu'à ce que la première guerre mondiale éclate. Il s'engage alors avec d'autres jeunes hommes, ne se doutant pas des horreurs qu'il verrait, qu'il vivrait. Blessé et hospitalisé en 1917, traumatisé par cette expérience, il écrit à l'hôpital ses plus beaux poèmes. Il rejoint son régiment en 1918 mais sera tué dans la Somme en novembre, sept jours avant l'Armistice. Il avait 25 ans.

Ses poèmes ont ceci de particulier qu'il était l'un des premiers à ne pas glorifier la guerre et le patriotisme, à refuser que la poésie soit un prétexte de propagande et serve à jeter la poudre aux yeux des jeunes pour les encourager à s'engager. Il décrit la guerre dans sa vérité, la vérité des corps mutilés, des esprits terrorisés, de la dévastation et de l'ignominie. Et c'est par la poésie qu'il veut le dire, parce que la poésie, pour lui, est la vérité. Sans masque et sans stratagème.

Au lycée, j'avais étudié son poème le plus connu, *Dulce et decorum est*. J'avoue que, si ce poème m'avait profondément troublée, je me rends compte aujourd'hui que je ne pouvais pas vraiment le comprendre. Je pensais qu'il ne se rapportait qu'à ces grandes guerres qui faisaient désormais partie du passé, si distantes de moi dans ma jeunesse, dans ma naïveté. Comme beaucoup d'entre nous, je me disais que cela n'arriverait plus jamais.

Plus jamais ? Regardons autour de nous. La terre explose.

Je vais lire quelques lignes de ce poème, qui décrit un soldat suffoquant sous le gaz, et qui est chargé dans un wagon pour être ramené à la base. Je vais les lire en anglais puis en français, parce qu'il faut entendre ses mots à lui, à Wilfred, à ce gamin de 25 ans, et leur terrible lucidité, pour les comprendre :

*In all my dreams, before my helpless sight,
He plunges at me, guttering, choking, drowning.
If in some smothering dreams you too could pace
Behind the wagon that we flung him in,
And watch the white eyes writhing in his face,
His hanging face, like a devil's sick of sin;
If you could hear, at every jolt, the blood
Come gargling from the froth-corrupted lungs,
Obscene as cancer, bitter as the cud
Of vile, incurable sores on innocent tongues,—
My friend, you would not tell with such high zest
To children ardent for some desperate glory,
The old Lie: Dulce et decorum est
Pro patria mori.*

En voici une traduction libre :

Dans tous mes rêves, devant mes yeux aveugles,
Il m'assaille, râle, suffoque, se noie.
Si dans quelque rêve étouffant, vous aussi marchiez
Derrière le chariot dans lequel nous l'avions jeté,
Et pouviez voir ses yeux blancs roulant sur son visage,
Sa face pendue comme celui d'un démon dévoré par le mal,
Si vous pouviez entendre, à chaque secousse, le sang
Qui gargouille hors de ses poumons mousseux,
Obscène comme un cancer, amer comme le fiel
Des plaies hideuses et incurables crevassant des langues innocentes –
Ami, vous ne répéteriez pas avec une telle ardeur
Aux enfants pressés d'obtenir quelque gloire désespérée
Ce vieux mensonge : qu'il est doux et honorable
De mourir pour ma patrie !

Ce poème, avec ses métaphores, ses images, ses sonorités, ses cadences, est un réquisitoire, une implacable accusation et une description précise de la réalité de la guerre : c'est à ça, dit-il, que nous condamnons les jeunes que nous jetons dans des guerres absurdes ; et c'est à ça que nous condamnons des populations prises en otage de ces mêmes guerres. J'ai l'impression, lisant ce poème, de voir le mensonge des dictateurs et de leurs généraux face aux jeunes soldats : il est doux et honorable de mourir pour votre patrie, leur disent-ils encore aujourd'hui ! Et j'ai l'impression de voir les hommes et les femmes et les enfants d'Ukraine ou d'ailleurs, face aux bombes et aux tirs qui dévastent leur pays et qui voient s'écrouler toutes leurs certitudes, tous leurs rêves.

Crier ce poème sur tous les toits empêcherait-il la guerre ? Certes, non. Mais s'il attise les consciences, s'il nous protège contre l'indifférence, s'il nous amène à tendre la main aux victimes, comme vous l'avez fait, vous ici, en Pologne, en ouvrant vos frontières aux réfugiés, en les accueillant chez vous, en un extraordinaire élan de solidarité, peut-être est-il possible d'espérer un sursaut de conscience ?

Car il ne faut pas oublier que ces décideurs qui conduisent les peuples vers la dévastation ont souvent été élus par voie démocratique. Ce n'est pas toujours le cas, bien sûr, et on connaît les limites de la pseudo-démocratie dans certains pays, mais ailleurs ? Mais chez vous ? Mais chez moi ? Pouvons-nous encore faire confiance au processus démocratique ?

Ma réponse est que oui, nous le pouvons. Mais à condition d'exercer notre jugement individuel, notre sens du juste, du bien (ces mots ont-ils encore aujourd'hui de l'importance ou semblent-ils d'une insupportable naïveté ?), et surtout notre prérogative d'avoir notre mot à dire sur les décisions de nos gouvernements. En Suisse, près de là où je vis, il y a des référendums publics sur toutes les grandes décisions du Conseil d'État. Mais ici aussi, la propagande est reine.

Il y a quelques années, j'ai vu une affiche dans les rues de Genève :

Elle disait : *Stopp – ja zum Minarett verbot.* (*Stop – dites oui à l'interdiction des minarets*). L'affiche, en rouge, noir et blanc, représentait une femme entièrement voilée devant des minarets en forme de missile, dressés sur une croix blanche sur fond rouge, le drapeau suisse.

Voici ce que j'ai écrit à l'époque :

La première fois que j'ai vu cette affiche, avant même d'en comprendre le sens, j'ai été saisie par une sorte d'effroi. La violence de l'image pouvait être immédiatement perçue, mais ce n'était pas la raison de ma frayeur. J'ai eu la sensation que nous étions revenus soixante-dix ans en arrière. La même iconographie, la même propagande, les mêmes motifs primaires et abêtissants, avilissants, qui appelaient à la haine contre les Juifs. Le même détournement des symboles, le même habillage de terreur. Stopp, Verbot, des mots sinistres qui résonnent des échos d'un passé pas si lointain. Un drapeau suisse (neutralité ?) hérissé de minarets-missiles. Une femme voilée, au regard menaçant. Verbot. Interdit. Dites oui à l'interdiction. Les rouages sont reconnaissables de loin. C'est ainsi que cela a commencé, souvenez-vous, que la haine et la peur ont fleuri à tous les coins des rues, que les murs ont commencé à être construits. Souvenez-vous, n'oubliez pas l'histoire, votre histoire. Ceux qui se laissent encore prendre ont si vite oublié.

C'est ainsi que cela a commencé.

Par un simple affichage.

C'est ainsi que cela a commencé.

Ce dont je parle, c'est du pouvoir de la propagande. Du conditionnement. De la séduction assassine. Par les mots. Peu importe la religion, la conviction, la foi, la persuasion, que l'on invoque la race, la caste, la couleur de la peau, la langue, la beauté physique, la minceur, la richesse, tout ce qui sert à différencier l'espèce humaine d'elle-même, tout ce qui est utilisé pour marquer la différence, tout cela finit toujours par mener à la barbarie. C'est aussi simple que cela.

Notre civilisation, telle qu'elle est, mène vers la barbarie.

Avant d'en arriver aux actes, les armes de domination sont les mots.

Alors, pourquoi les mots n'offriraient-ils pas une alternative ?

La poésie n'est-elle pas une alternative ?

Le roman ?

Tous les arts ?

Nous ne pouvons pas, nous ne devons pas abandonner. N'est-ce pas le propre de la littérature que de combattre tous les types de dictatures, le dévoiement du langage, la rhétorique pernicieuse de ceux qui nous dirigent et ceux qui déterminent le sort du monde ? N'est-elle pas cette voix autre si nécessaire en ces temps troubles ? N'oublions pas que Hölderlin, après avoir formulé sa fameuse question, à *quoi bon les poètes en temps de détresse*, a écrit plus tard que les poètes *fondent ce qui demeure*.

La poésie, la littérature, sont les fondations sur lesquelles nous pouvons bâtir un monde qui demeure, parce qu'elles sont le seul pays, le pays qui rassemble, le pays qui ne tolère pas de frontières ni de murs, le pays qui accueille, le pays qui à la fois interpelle, interroge et console, même au plus fort des violences qui y sont évoquées. Car rien de ce qui passe par ce pays où les yeux sont ouverts sur l'humanité, où l'esprit accomplit son travail de compréhension, où le cœur offre sa plus grande compassion, n'est soumis au tribunal des certitudes inébranlables. Ce pays est peuplé des infinis visages de l'homme. Dans toute sa richesse, dans toute complexité, dans toutes ses contradictions, dans ses grandeurs et ses perversités, dans sa splendeur et sa terreur. Si l'on ne tente pas de saisir tout cela, de se l'expliquer, et surtout de le comprendre, si la réaction par défaut est celle de condamner sans écouter et de rejeter sans réfléchir, si l'on se fige dans des enfermements identitaires où l'Autre est jugé uniquement parce qu'il est perçu comme autre, comme étranger, et donc comme celui que l'on ne veut pas voir, les conséquences seront des atrocités pires que celles que nous avons connues jusqu'ici dans l'histoire.

Ici, où cette mémoire est tellement présente, où grand élan humain se manifeste, nous ne pouvons-nous permettre de refaire ce même parcours de méfiance, de médisance, de mépris, de maltraitance et de mise à mort. Nous savons. Nous savons. Cette connaissance est désormais inscrite en nous, dans nos veines, dans nos gènes. Si les médias, les réseaux sociaux, la société de consommation et les innombrables sources de distraction modernes font tout pour nous empêcher de penser, cela ne veut pas dire que nous devons nous y soumettre passivement.

Il est de notre devoir à tous, artistes, écrivains, poètes, penseurs, rêveurs, ceux qui ne souscrivent pas aux diktats de la haute finance et de la politique sauvage, du chacun pour soi, d'un individualisme à l'excès, de nous opposer à ce qui est trop souvent compris comme un état de fait, comme l'état des choses, comme une situation sur laquelle nous n'avons aucune influence et où nous n'avons aucune marge de manœuvre.

Quel est notre pouvoir ?

C'est là la question que nous devons nous poser.

S'empêcher de penser, c'est abandonner notre humanité.

Je voudrais pour finir vous lire un poème de mon recueil, *Ceux du large*, qui parle justement de migrations forcées :

Que dirons-nous aux enfants de demain
Les plus-ou-moins-vivants les pas-encore-présents
Les pas-tout-à-fait-morts

Que leur dirons-nous de ce monde
De ses abattoirs,
De ses dépotoirs,
De ses fours,
De ses murs ?

Enfants, dirons-nous,
Voici nos mains lasses et molles
Qui n'auront su construire un monde
Voici nos bouches mensongères
Nos riens, nos jachères
Nous vous aurons légué
La mémoire des possibles
En ayant bien pris soin
De les rendre impossibles

Mais qu'importe ?
Sur vos yeux fermés
Une pièce de monnaie
Vous empêche de voir.

Nous empêcher de voir, c'est nous empêcher de dire.
Or, rien n'est plus important aujourd'hui : dire.

Ananda Devi

Laureate address

The Only Country

In 2020, I wrote a text that I had planned to read upon receiving the honorary doctorate that the University of Silesia in Katowice has so kindly conferred on me. Entitled *The Only Country*, it spoke about poetry as being essential in the world we live in, as being the only country and even the only world that I wanted to inhabit. Poetry as a means of resistance to indifference, to the dictatorship of thought, to the stifling of voices.

But, as you know, the ceremony was postponed due to the pandemic. A new date was set, so, I reread my speech. And I realised that, while it was written nicely enough, it was completely out of step with the world we live in today, just two years later. In the meantime, there has not only been the pandemic: there was a war...

I don't mean that I no longer consider poetry as being essential to our lives, quite the contrary. But it can no longer be a refuge in which I can isolate myself from the world, a place of contemplation. It must be a means by which I seize the horrors that surround me, and understand them, and oppose them. This *only country* has become my only weapon against the excesses of the decision-makers, the masters of the world, those leading us to disaster. But the question remains: what is the meaning of poetry in a world at war, in a collapsing world, which only seems to announce current and future catastrophes? How can it be a means of action, a path to change, a way of influencing the course of events?

For this, I need to go back to those poets who wrote about wars, and whose voice remains to remind us that they themselves had not taken refuge in an ivory tower, but that they were right in the centre of events and terrors. I want to go back to Wilfred Owen, a poet whose work left its mark

on my youthful self, and whom I rediscover today with horror and admiration. Born in 1893 in Shropshire, England, he developed a passion for the arts, and in particular poetry, at an early age. He taught English in France until World War I broke out. Together with other young men, he enlisted in the army, not suspecting the horrors he would witness, he would live through. Wounded and hospitalised in 1917, traumatised by this experience, he wrote his most beautiful poems while in hospital. He rejoined his regiment in 1918 but was killed on the Somme in November, seven days before the armistice. He was 25 years old.

His poems are unique in that he was one of the first not to glorify war and patriotism, to refuse that poetry be a pretext for propaganda and serve to throw dust in the eyes of young people to encourage them to enlist. He describes war in all its harsh reality, the truth of mutilated bodies, terrorised minds, devastation and ignominy. And it is through poetry that he feels the need to say it, because poetry, for him, is truth. Without masks and stratagems.

In high school, I had studied his most famous poem, *Dulce et decorum est*. I admit that, although this poem deeply disturbed me, I could not really understand it. I thought it only referred to those great wars that were now a thing of the past, so distant from me in my youth, in my naivety. Like many of us, I thought it would never happen again. Never again? Let's look around us. The earth explodes.

I am going to read a few lines from this poem, which describes a soldier suffocating after having breathed a lethal gas, and who is loaded into a wagon to be taken back to his base. I will read them in English and then in French, because you have to hear his words, Wilfred, this 25-year-old kid, and their terrible lucidity, to understand them:

In all my dreams, before my helpless sight,
He plunges at me, guttering, choking, drowning.

If in some smothering dreams you too could pace
Behind the wagon that we flung him in,
And watch the white eyes writhing in his face,
His hanging face, like a devil's sick of sin;
If you could hear, at every jolt, the blood
Come gargling from the froth-corrupted lungs,
Obscene as cancer, bitter as the cud
Of vile, incurable sores on innocent tongues,—
My friend, you would not tell with such high zest
To children ardent for some desperate glory,
The old Lie: Dulce et decorum est
Pro patria mori.

Here is a free translation in French of these verses :

Dans tous mes rêves, devant mes yeux aveugles,
Il m'assaille, râle, suffoque, se noie.
Si dans quelque rêve étouffant, vous aussi marchiez
Derrière le chariot dans lequel nous l'avions jeté,
Et pouviez voir ses yeux blancs roulant sur son visage,
Sa face pendue comme celui d'un démon dévoré par le mal,
Si vous pouviez entendre, à chaque secousse, le sang
Qui gargouille hors de ses poumons mousseux,
Obscène comme un cancer, amer comme le fiel
Des plaies hideuses et incurables crevassant des langues innocentes -
Ami, vous ne répéteriez pas avec une telle ardeur
Aux enfants pressés d'obtenir quelque gloire désespérée
Ce vieux mensonge : qu'il est doux et honorable
De mourir pour ma patrie !

This poem, with its metaphors, its images, its sounds, its rhythms, is an indictment, an implacable accusation as well as a precise description of the reality of war: it is to this, he says, that we condemn the young people we throw into senseless wars; and this is to what we condemn those populations held hostage to these same wars. I feel as if, reading this poem today, I can hear the lie of dictators and their generals in the face of young soldiers: it is sweet and honorable to die for your country, they tell them, still today! And I feel that I am seeing the men and women and children of Ukraine or elsewhere, facing the bombs and the weapons that devastate their country and destroy all their certainties, all their dreams, all their hopes. Would shouting this poem from the rooftops prevent war? Certainly not. But if it raises awareness, if it protects us against indifference, if it leads us to lend a hand to the victims, as you have done, you here in Poland, by opening your borders to refugees, by welcoming them to your homes, in an extraordinary outpouring of solidarity, perhaps it is possible to hope for a burst of conscience?

Because we must not forget that these decision-makers who lead their people towards devastation have often been elected by democratic means. This is not always the case, of course, and we know the limits of pseudo-democracy in some countries, but elsewhere? But at home? Can we still trust the democratic process? My answer is yes, we can. But provided we exercise our individual judgement, our sense of justice, of the greater good (are these words still important today or do they seem unbearably naive?), and, above all, our prerogative to have our say in the decisions of our governments.

In Switzerland, near where I live, there are public referendums on all the major decisions of the *Conseil d'État*. But here too, propaganda reigns supreme. A few years ago, I saw a poster in the streets of Geneva. It said: *Stopp - ja zum Minarett verbot* (Stop - say yes to the banning of minarets). The poster, in red, black and white, represented a fully veiled woman in

front of minarets in the shape of missiles, erected on a white cross over a red background, the Swiss national flag. Here is what I wrote at the time:

The first time I saw this poster, even before I fully understood its meaning, I was gripped by a kind of dread. The violence of the image could be immediately perceived, but that was not the reason for my fear. I had the feeling that we had gone back seventy years in time. The same iconography, the same propaganda, the same primary and stultifying, degrading motives which called for hatred against the Jews in Germany. The same diversion of symbols, the same disguise of terror. Stopp, Verbot, sinister words that resonate with echoes of a not so distant past. A Swiss flag (neutrality?) bristling with missile minarets. A veiled woman with a menacing gaze. Verbot. Prohibited. Say yes to the ban. The cogs are recognizable from afar. That's how it started, remember, how hatred and fear bloomed on every corner, how the walls began to rise.

Remember, don't forget this history, your history. Those who still allow themselves to be taken in have so swiftly forgotten. That's how it started. By a simple poster. That's how it started. What I am talking about is the power of propaganda. Conditioning. Murderous seduction. By words. Regardless of religion, belief, faith, persuasion, whether one invokes race, caste, skin color, language, physical beauty, thinness, wealth, whatever serves to differentiate the human species from itself, everything that is used to highlight differences, all of this always ends up in barbarism. It's as simple as that. Our civilization, such as it is, leads to barbarism. Even before actions, the weapons of domination are words. So why shouldn't words offer an alternative? Isn't poetry an alternative? The novel? All the arts?

We cannot, we must not give up. Isn't it the purpose of literature to fight all types of dictatorships, the perversion of language, the pernicious rhetoric of those who rule us and those who determine the fate of the world? Isn't it this other voice so necessary in these troubled times? Let us not forget that Hölderlin, after having formulated his famous question,

what use are poets in times of distress, later wrote that poets are the foundations of what remains. Poetry, literature, are the foundations on which we can build a world that remains, that survives, because they are the only country, the country that unites, the country that does not tolerate borders or walls, the country that welcomes, the country that at the same time challenges, questions and consoles, even at the height of the violence evoked.

Because nothing that passes through this country where eyes are open to humanity, where the mind does its work of understanding, where the heart offers its greatest compassion, is submitted to the tribunal of unshakable certainties. This country is populated by the infinite faces of man. In all its richness, in all its complexity, in all its contradictions, in its greatness and its perversity, in its splendor and its terror. If we do not strive to grasp this, to explain it to ourselves, and, above all, to understand it, if the default reaction will be to condemn without listening and to reject without thinking, if we imprison ourselves in an identity where the Other is judged solely because he is perceived as other, as a stranger, and therefore as the one we do not want to see, the consequences will be worse atrocities than those we have known so far.

Here, where this memory is so present, where a great human impulse is manifested, we cannot allow ourselves to repeat this same journey of distrust, slander, contempt, mistreatment and killing. We know. We know. This knowledge is now inscribed in us, in our veins, in our genes. If the media, social networks, the consumer society and the countless sources of modern distraction do everything to prevent us from thinking, that does not mean that we must submit to them passively. It is our duty, all of us, artists, writers, poets, thinkers, dreamers, those who do not subscribe to the dictates of high finance and savage politics, of every man for himself, of excessive individualism, to oppose what is too often accepted as a fact, as the state of affairs, as a situation over which we have no influ-

ence and in which we have no room to maneuver. What is our power? This is the question we must ask ourselves. To stop thinking is to abandon our humanity.

Finally, I would like to read a poem from my book, *Ceux du large*, which speaks precisely of the consequences of forced migrations:

Que dirons-nous aux enfants de demain
Les plus-ou-moins-vivants les pas-encore-présents
Les pas-tout-à-fait-morts

Que leur dirons-nous de ce monde
De ses abattoirs,
De ses dépotoirs,
De ses fours,
De ses murs ?

Enfants, dirons-nous,
Voici nos mains lasses et molles
Qui n'auront su construire un monde
Voici nos bouches mensongères
Nos riens, nos jachères
Nous vous aurons légué
La mémoire des possibles
En ayant bien pris soin
De les rendre impossibles

Mais qu'importe ?
Sur vos yeux fermés
Une pièce de monnaie
Vous empêche de voir.

Here is the English version:

And what shall we say to tomorrow's children
The still-living, the not-quite-here, the not-yet-dying,

What shall we tell them of this world
Its slaughterhouses
Its wastelands
Its furnaces
Its walls

Children, would we say,
Here are our tired hands
That knew not how to build a world
Here are our lying mouths
Our nothings, our fallows,
We've handed over
The memory of what-could-be
Having made sure
That it couldn't be

Your eyes are held shut
By a coin
Blighting sight

To prevent us from seeing is to prevent us from saying. However, nothing is more important today: to say.

Ananda Devi

Słowo Nominatki

Jedyny kraj

W 2020 roku napisałam tekst, który miałam wygłosić na uroczystości wręczenia mi doktoratu honoris causa, jakim zaszczycił mnie Uniwersytet Śląski w Katowicach. Moje przemówienie zatytułowałam *Jedyny kraj*. Uznawało ono poezję za najważniejszą rzecz w naszym świecie, za jedyną krainę, czy wręcz jedyny świat, który chciałabym zamieszkiwać. Poezja jako metoda oporu wobec obojętności, dyktatury myśli, tłamszonych głosów.

Jak jednak Państwo wiedzą, z powodu pandemii ceremonia przekazania mi dyplomu doktora honorowego została odłożona na późniejszy termin.

Gdy wyznaczono nową datę tej uroczystości, przeczytałam swoje wystąpienie i zdałam sobie sprawę, że choć dość zgrabnie napisane, po upływie ostatnich dwóch lat okazało się zupełnie niedostosowane do świata, w którym obecnie żyjemy. W żadnym wypadku nie chcę przez to powiedzieć, że przestałam uważać poezję za sprawę najważniejszą, lecz że nie może już ona być tym azylem, w którym mogłabym się odizolować od świata. Wręcz przeciwnie, musi być teraz kładką pozwalającą mi poznać otaczające mnie potworności i próbować je zrozumieć, próbować się im przeciwstawić. Ów *jedyny kraj* stał się jedyną bronią, jaką mogę przeciwstawić niepojętemu szaleństwu władców, wiodących nas ku katastrofie panów świata.

Jednakże nadal aktualne pozostaje pytanie o to, jaki jest sens poezji w świecie pogrążonym w wojnie, zamienianym w ruiny, gdzie jedynymi informacjami wydają się wieści o obecnych i przyszłych katastrofach. W jaki sposób poezja może się okazać sposobem działania, zmiany, wpływania na bieg wydarzeń?

Aby o tym powiedzieć, chciałabym powrócić do poetów, którzy opisywali wojny i których głos przetrwał, przypominając nam, że bynajmniej nie zamykali się oni w swoich wieżach z kości słoniowej, lecz trwali pomiędzy ludźmi i wydarzeniami. Myślę o Wilfredzie Owenie, poecie, który mnie bardzo mocno naznaczył, gdy byłam młoda i do którego dzisiaj z trwogą i podziwem powracam.

Urodzony w 1893 roku w angielskim Shropshire, od wczesnych lat poświęca się sztukom, przede wszystkim zaś poezji. Uczy angielskiego we Francji aż do wybuchu pierwszej wojny światowej. Zaciąga się wówczas do wojska, nie zdając sobie sprawy z okropieństw, jakie zobaczy, jakie przeżyje. Ranny i umieszczony w szpitalu w 1917 roku, pogrążony w traumie wojennych doświadczeń, tworzy tam najpiękniejsze ze swych wierszy. Wraca do swojego pułku w 1918 roku. W listopadzie ginie w bitwie nad Sommą siedem dni przed zawieszeniem broni. Miał 25 lat.

Jego wiersze wyróżniało to, że jako jeden z pierwszych nie gloryfikował w nich wojny i patriotyzmu, nie chciał, aby poezja stała się pretekstem dla propagandy i okłamywała młodych, zachęcając ich do zaciągnięcia się. Opisuje wojnę taką, jaka była naprawdę, ukazuje prawdę okaleczonych ciał, zastraszonej umysłów, zniszczeń i niegodziwości. I chce to wyrazić przez poezję, bo poezja jest dla niego *prawdą*. Bez osłonek i nie odwołując się do żadnych podstępów.

W liceum uczyłam się jego najbardziej znanego wiersza, *Dulce et decorum est*. Wyznaję, że chociaż wiersz ten głęboko mnie poruszył, nie mogłam wówczas zrozumieć go w całej pełni. W swojej naiwności sądziłam, że dotyczy on tylko tych wielkich wojen należących już teraz do przeszłości, tak odległych ode mnie już w czasach, gdy byłam młoda. Jak wielu z nas, mówiłam sobie, że to się już nigdy nie powtórzy.

Nigdy więcej? Rozejrzyjmy się wokół nas. Ziemia eksploduje.

Przeczytam kilka wersów tego poematu, który opisuje żołnierza duszącego się gazem, a potem rzuconego na furgon i odesłanego na tyły. Prze-

czytam je po angielsku, a potem po francusku, ponieważ, żeby je w pełni zrozumieć, trzeba usłyszeć jego własne słowa, Wilfreda, tego dwudziesto-pięcioletniego chłopaka, dojrzeć ich straszliwą przenikliwość:

In all my dreams, before my helpless sight,
He plunges at me, guttering, choking, drowning.
If in some smothering dreams you too could pace
Behind the wagon that we flung him in,
And watch the white eyes writhing in his face,
His hanging face, like a devil's sick of sin;
If you could hear, at every jolt, the blood
Come gargling from the froth-corrupted lungs,
Obscene as cancer, bitter as the cud
Of vile, incurable sores on innocent tongues,—
My friend, you would not tell with such high zest
To children ardent for some desperate glory,
The old Lie: Dulce et decorum est
Pro patria mori.

Poniżej wolny przekład:

Dans tous mes rêves, devant mes yeux aveugles,
Il m'assaille, râle, suffoque, se noie.
Si dans quelque rêve étouffant, vous aussi marchiez
Derrière le chariot dans lequel nous l'avions jeté,
Et pouviez voir ses yeux blancs roulant sur son visage,
Sa face pendue comme celui d'un démon dévoré par le mal,
Si vous pouviez entendre, à chaque secousse, le sang
Qui gargouille hors de ses poumons mousseux,
Obscène comme un cancer, amer comme le fiel
Des plaies hideuses et incurables crevassant des langues innocentes –

Ami, vous ne répéteriez pas avec une telle ardeur
Aux enfants pressés d'obtenir quelque gloire désespérée
Ce vieux mensonge : qu'il est doux et honorable
De mourir pour ma patrie !

Patrzeć, jak mu się wywracają oczy
w twarzy opadłej, jak diabła znudzonego
grzechem, i usłyszeć mógł, jak na wybojach
krew bucha z jego płuc zatrutych pianą,
gorzka jak pleśń nieuleczalnych ran
na niewinnych językach –
O przyjacielu, nie wołałbyś z humorem
dzieciom stęsknionym za tragiczną sławą
starego kłamstwa: *dulce et decorum*
est pro patria mori.

Przekład Janusz A. Ichnatowicz, w: *Poeci języka angielskiego*, tom III,
Wybór i opracowanie Henryk Kreczkowski, Jerzy S. Sito, Juliusz Żuławski
(Warszawa: PWN, 1974), 333.

Ten wiersz ze swoimi metaforami, obrazami, dźwiękami, rytmem jest bezlitosną mową oskarżycielską i precyzyjnym opisem wojennej rzeczywistości: oto na co – mówi – skazujemy młodych mężczyzn, których wrzucamy w absurdalne wojny; oto na co skazujemy ludność, która staje się zakładnikiem tych wojen. Czytając ten wiersz, mam wrażenie, że widzę kłamstwa dyktatorów i ich generałów, którymi ogłupiają oni młodych żołnierzy. Dzisiaj też mówią im: „słodko i szlachetnie jest umierać za waszą ojczyznę!”. Mam wrażenie, że widzę mężczyzn, kobiety i dzieci z Ukrainy i z innych krajów pod bombami niszczącymi ich kraj, widzę, jak w gruzy obraca się wszystko, w co wierzyli, wszystkie ich marzenia.

Czy wykrzykiwanie tego wiersza na wszystkich dachach zapobiegłoby wojnie? Z pewnością nie, a przecież jeśli porusza on sumienia, jeśli chroni nas przed obojętnością, jeśli sprawi, że wyciągniemy dłoń do ofiar, jak zrobiliście to tutaj w Polsce, otwierając wasze granice dla uchodźców, przyjmując ich w waszych domach w niezwykłym odruchu solidarności, to – kto wie – może można się spodziewać przebudzenia sumień?

Nie można bowiem zapominać, że tych decydentów, którzy prowadzą ludy ku zniszczeniom, często wybrano drogą demokratycznych wyborów. Rzecz jasna nie zawsze tak jest, znamy granice pseudodemokracji w niektórych krajach, ale gdzie indziej? Ale u was? Ale u mnie? Czy w dalszym ciągu możemy ufać demokratycznym procedurom?

Moja odpowiedź brzmi „tak, możemy”, lecz pod warunkiem, że zachowamy nasz indywidualny osąd, nasze poczucie sprawiedliwości i dobra (czy te słowa są jeszcze dzisiaj ważne, czy wydają się nieznośnie naiwne?), a przede wszystkim, że będziemy mieli prawo wyrażać swoją opinię o decyzjach podejmowanych przez nasze rządy. W Szwajcarii, niedaleko miejsca, w którym mieszkam, poddaje się pod publiczne referenda wszystkie decyzje rządu. Tyle że tam także króluje propaganda.

Kilka lat temu zobaczyłam na ulicach Genewy afisz mówiący: *Stopp – ja zum Minarett verbot* (Stop – powiedzcie „tak” zakazowi minaretów). Afisz w kolorach czerwonym, czarnym i białym przedstawiał całkowicie zasłoniętą kobietę przed minaretami mającymi kształt rakiet namalowanych na tle szwajcarskiej czerwonej flagi z białym krzyżem pośrodku.

Oto, co napisałam wówczas:

Gdy pierwszy raz zobaczyłam ten afisz, to zanim jeszcze dotarł do mnie jego przekaz, poczułam rodzaj trwogi. Od razu można było dostrzec emanującą z obrazu przemoc, lecz to nie ona była powodem mojego strachu. Miałam wrażenie, że cofnęliśmy się w czasie o sześćdziesiąt lat. Ta sama ikonografia, ta sama propaganda, te same pierwotne i ogłupiające, haniebne motywy nawołujące do nienawiści wobec Żydów. To samo odwrócenie symboli, ten sam kamuflaż

terroru. Stopp, Verbot, złowrogie słowa rezonujące echemi nie tak odległej przeszłości. Szwajcarska flaga (symbol neutralności?) najeżona minaretami-rakietami. Zakwefiona kobieta o groźnym spojrzeniu. Verbot. Zakazać. Głosujecie za zakazem. Przekaz szyty grubymi nićmi. Tak to się zaczęło, przypominajcie sobie, że nienawiść i strach rozpełzły się po wszystkich zakątkach ulic, zaczęto wznosić mury. Pamiętajcie, nie zapominajcie o historii, o waszej historii. Dają się na to nabrać tylko ci, którzy zdążyli zapomnieć.

Tak to się zaczęło.

Od zwykłych plakatów.

Tak to się zaczęło.

Mówię o mocy propagandy. O uzależnieniu od niej. O jej morderczym uroku. Zaczęło się od słów. Nieważne, czy chodzi o religię, przekonania, wiarę, perswazję, czy odwołują się do rasy, kasty, koloru skóry, języka, fizycznego piękna, szczupłości, zamożności, wszystkiego, co pozwala różnicować ludzi, wszystkiego, czego się używa, żeby podkreślić różnicę – wszystko to zawsze w końcu prowadzi do barbarzyństwa. To aż takie proste.

Nasza cywilizacja taka, jaka jest, prowadzi do barbarzyństwa.

Zanim dominacja przejdzie do czynów, jej bronią są słowa.

Zatem dlaczego słowa nie miałyby być alternatywą?

Czy alternatywą nie jest poezja?

Powieść?

Wszystkie sztuki?

Nie możemy, nie powinniśmy się poddawać. Czyż właściwością literatury nie jest zwalczanie wszystkich rodzajów dyktatury, nowomowy, szkodliwej retoryki tych, którzy nami rządzą i tych, którzy decydują

o losach świata? Czyż nie jest owym innym głosem tak niezbędnym w czasach zamętu? Nie zapominajmy, że Hölderlin, stawiając w pierw słynne pytanie: „Cóż po poecie w czasie marnym?”, napisał następnie: „Co się ostaje, ustanawiają poeci”.

Poezja, literatura to fundamenty, na których możemy wybudować świat, który przetrwa, ponieważ są jedynym krajem, który łączy, krajem nietolerującym granic ani murów, krajem gościnnym, takim, który zarazem apeluje, kwestionuje i pociesza nawet w czasie najbardziej szalejącej przemocy, o której opowiada, albowiem nic z tego, co przechodzi przez ten kraj, w którym oczy otwarte są na to, co ludzkie, umysł zgodnie ze swą rolą pracuje nad zrozumieniem, a serce ofiarowuje największe współczucie, do jakiego jest zdolne, nie jest poddany trybunałowi niewzruszonych pewników. Kraj ten zamieszkuje nieskończona w swej różnorodności i złożoności wielość ludzkich twarzy wyrażających wszelkie sprzeczności, wielkość i nikczemność, wspaniałość i grozę. Jeśli nie próbuje się tego uchwycić, wyjaśnić sobie, a przede wszystkim zrozumieć, jeśli bezrefleksyjną reakcją jest potępić, nie wysłuchując i odrzucić, nie próbując zrozumieć, jeśli zaryglujemy się w tożsamościowym zamknięciu, w którym Inny jest poddawany ocenie tylko dlatego, że postrzegamy go jako odmiennego, jako obcego, a więc jako tego, na którego nie chce się patrzeć, zaowocuje to bestialstwem gorszym od tych, które znamy dotąd z historii.

Tutaj, gdzie ta pamięć jest obecna, gdzie przejawia się potężny odruch ludzkiej solidarności, nie możemy pozwolić sobie na odtworzenie drogi nieufności, obmowy, pogardy, znęcania się i skazywania na śmierć. Wiemy. My wiemy. Ta wiedza jest teraz wpisana w nas, w nasze żyły, w nasze geny. To, że środki komunikacji, w tym media społecznościowe, społeczeństwo konsumpcyjne i niezliczone nowoczesne źródła rozrywki robią wszystko, żeby odciągnąć nas od myślenia, nie oznacza, że powinniśmy się temu biernie poddać.

Zadaniem nas wszystkich: artystów, pisarzy, poetów, myślicieli, marzycieli, tych, którzy nie poddają się dyktatowi wielkiej finansjery i zdziczałej polityki, egoizmowi, skrajnemu indywidualizmowi, jest przeciwstawiać się temu, co zbyt często odbiera się jako naturalny stan rzeczy, jako sytuację, na którą nie mamy żadnego wpływu i wobec której nie mamy żadnego pola manewru.

Co możemy zrobić?

Oto pytanie, które musimy sobie zadać.

Rezygnacja z myślenia oznacza wyrzeczenie się naszego człowieczeństwa.

Na koniec chciałam wam przeczytać wiersz z mojego zbioru *Ceux du large* (Ci z otwartego morza), który mówi właśnie o przymusowych migracjach:

Co powiemy dzieciom jutra
Mniej-lub-bardziej-żyjącym jeszcze-nieobecny
Nie-do-końca umarłym

Co im powiemy o tym świecie
O jego rzeźniach
O jego śmietniskach
O jego krematoriach
O jego murach?

Dzieci, powiemy
Oto nasze dłonie zmęczone i miękkie
Które nie umiały zbudować świata
Oto nasze kłamliwe usta
Nasze nicości, nasze ugory
Przekazaliśmy wam w spadku

Pamięć o tym, co możliwe
Starannie zadbawszy o to,
By uczynić je niemożliwym
Ale czy to ważne?
Na waszych zamkniętych oczach
Moneta
Nie pozwala wam patrzeć

(fragment opublikowany w przekładzie K. Jarosza w jego artykule „Nekuja”
w *Narracjach o Zagładzie* 2021, nr 1 (7), s. 231–232)

Nie pozwolić, żebyśmy zobaczyli, to nie pozwolić nam mówić.
A nic nie jest dzisiaj ważniejsze od mówienia.

Ananda Devi

Tłumaczył Krzysztof Jarosz

Bibliographie
Bibliography
Bibliografia

Ananda Devi

I. Romans / Novels / Powieści

1. Devi, Ananda. *Rue la Poudrière*. Abidjan: Les Nouvelles Éditions Africaines, 1988.
2. Devi, Ananda. *Le Voile de Draupadi*. Paris: Éditions L'Harmattan, 1993.
3. Devi, Ananda. *L'Arbre fouet*. Paris: Éditions L'Harmattan, 1997.
4. Devi, Ananda. *Moi, l'interdite*. Paris: Éditions Dapper, 2000.
5. Devi, Ananda. *Pagli*. Paris: Gallimard, 2001.
6. Devi, Ananda. *Soupir*. Paris: Gallimard, 2002.
7. Devi, Ananda. *La Vie de Joséphin le Fou*. Paris: Gallimard, 2003.
8. Devi, Ananda. *Ève de ses décombres*. Paris: Gallimard, 2006.
9. Devi, Ananda. *Indian tango*. Paris: Gallimard, 2007.
10. Devi, Ananda. *Le Sari vert*. Paris: Gallimard, 2009.
11. Devi, Ananda. *Les Jours vivants*. Paris: Gallimard, 2013.
12. Devi, Ananda. *Manger l'autre*. Paris: Grasset, 2018.
13. Devi, Ananda. *Le Rire des déesses*. Paris: Grasset, 2021.

II. Autres œuvres d'Ananda Devi / Other works by Ananda Devi / Inne utwory Anandy Devi

1. Devi, Ananda. *Solstices*. Port-Louis: Éditions Patrick Mackay, 1977.
2. Devi, Ananda. *Le Poids des êtres*. Île Maurice: Stanley Rose-Hill, Éditions de l'Océan Indien, 1987.

3. Devi, Ananda. *La Fin des pierres et des âges*. Île Maurice: Stanley Rose-Hill, Éditions de l'Océan Indien, 1993.
4. Devi, Ananda. *Les Chemins du long désir*. Île de Réunion: Grand Océan, 2001.
5. Devi, Ananda. *Le Long Désir*. Paris: Gallimard, 2003.
6. Devi, Ananda. *Les hommes qui me parlent*. Paris: Gallimard, 2011.
7. Devi, Ananda. *Quand la nuit consent à me parler*. Paris: Éditions Bruno Doucey, 2011.
8. Devi, Ananda. *L'Ambassadeur triste*. Paris: Gallimard, 2015.
9. Devi, Ananda. *Ceux du large*. Paris: Éditions Bruno Doucey, 2017.
10. Devi, Ananda. *L'Illusion poétique*. Chamonix: Éditions Paulsen, Fondation Facim, 2017.
11. Devi, Ananda, and Jean-Marc Lacaze. *Chiens noirs*. Île Maurice: Éditions Dodo, Vole, 2017.
12. Devi, Ananda. *Danser sur tes braises*. Suivi de *Six décennies*. Paris: Éditions Bruno Doucey, 2019.
13. Devi, Ananda. *Promenades de Timothée/ Promne promne ek Timothée*. Poème bilingue. Île Maurice: Éditions Dodo Vole, 2019.
14. Devi, Ananda. *Fardo*. Éditions Cambourakis et Musée des Confluences, 2020.
15. Devi, Ananda. *Deux malles et une marmite*. Paris: Grasset, 2022.

III. Ouvrages critiques concernant la littérature mauricienne et l'œuvre d'Ananda Devi / Critical works on the Mauritian literature and Ananda Devi's works / Opracowania krytyczne dotyczące literatury maurytyjskiej i twórczości Anandy Devi

1. Arnold, Markus. *La littérature mauricienne contemporaine. Un espace de création postcolonial entre revendications identitaires et ouvertures interculturelles*. Berlin, LIT Verlag, Dr. W. Hopf, 2017.
2. Boolell, Shakuntala, Bruno Cuniah. *Fonction et représentation de la Mauricienne dans le discours littéraire*. Rose Hill: La Mauritius Printing Specialists, 2000.
3. Davis, Norman. *Na krańce świata. Podróż historyka przez historię*. Kraków: Znak, 2017.
4. Issur, Kumari R., Vinesh Y. Hookoomsing. *L'océan Indien dans les littératures francophones: pays réels, pays rêvés*. Maurice: Karthala Presses de l'Université de Maurice, 2001.
5. Joubert, Jean-Louis. *Littératures de l'océan Indien. Histoire littéraire de la francophonie*. Vanves: Agence universitaire de la francophonie/Edicef, 1991.
6. Kadel, Yusuf, Eileen Lohka, Robert Furlong. *Anthologie de la poésie mauricienne contemporaine d'expression française*. Préface Eileen Lokha, Introductions Robert Furlong, Textes réunis par Yusuf Kadel. Condé-sur-Noireau: Éditions Acoria, 2014.
7. Lionnet, Françoise. *Écritures féminines et dialogues critiques. Subjectivité, genre et ironie*. Trou d'Eau Douce, la Pelouse: Institut Français de Maurice, L'Atelier d'écriture, 2012.
8. Prosper, Jean-Georges. *Histoire de la littérature mauricienne de langue française*. Île Maurice: Éditions de L'Océan Indien, 1978.

9. Szkonter-Bochniak, Anna. *L'analyse de "l'effet-personnage" dans les romans d'Ananda Devi*. Toruń: Wydawnictwo Adam Marszałek, 2020.
10. Tyagi, Ritu. *Ananda Devi: Feminism, Narration and Polyphony*. Amsterdam-New York: Editions Rodopi, 2013.

IV. Thèses de doctorat consacrées à l'œuvre d'Ananda Devi / Doctoral theses on Ananda Devi's works / Rozprawy doktorskie poświęcone twórczości Anandy Devi

1. Ip Kang Fong, Josiane. *Identité en questions dans les romans d'Ananda Devi*. Université de Toronto, 2011. https://tspace.library.utoronto.ca/bitstream/1807/70175/1/IpKanFong_Josiane_201111_PhD_thesis.pdf.
2. Mihalovici, Florina-Liliana. *Le mythe de l'ogre dans la prose francophone contemporaine*. Université de Limoges, Université "Stefan Cel Mare" de Suceava, 2013. <http://epublications.unilim.fr/theses/2013/mihalovici-florina-liliana/mihalovici-florina-liliana.pdf>.
3. Mukta, Dausoa. *La représentation du local, de l'universel et de la réalité dans Rue la Poudrière, Le Voile de Draupadi et Le Sari vert d'Ananda Devi*. Wellington, Victoria: University of Wellington, 2015. <http://researcharchive.vuw.ac.nz/xmlui/bitstream/handle/10063/4309/thesis.pdf?sequence=2>.
4. Rosse Mackaya, Tahnee. *Le discours des "sans-voix" chez Ananda Devi et Leonora Miamo*. Université de Cergy-Pontoise, 2016. <http://www.theses.fr/2016CERGo848>.
5. Vallée-Jest, Cécile. *Poétique du roman féminin. Écrivaines mauriciennes francophones Nathacha Appanah, Ananda Devi, Shenaz Patel*. Université de Cergy-Pontoise, 2016. <http://www.theses.fr/2016CERGo802>.

6. Szkonter-Bochniak, Anna. *L'analyse des personnages principaux dans les romans d'Ananda Devi à la lumière du modèle théorique de l'effet-personnage de Vincent Jouve*. Katowice: Uniwersytet Śląski w Katowicach, 2018.
7. Ziethen, Antje. *Géo/Graphies postcoloniales. La poétique de l'espace dans le roman mauricien et sénégalais*. Wissenschaftlicher, Verlag Trier, 2013.
8. Wiśniewska-Szaran, Katarzyna. *Motyw wykluczenia w powieściach Anandy Devi i Shenaz Patel*. Warszawa: Uniwersytet Warszawski, 2020.

V. Articles dans les ouvrages collectifs et actes de colloque consacrés à l'œuvre d'Ananda Devi / Articles in multi-authored monographs on Ananda Devi's works / Artykuły w monografiach zbiorowych poświęcone twórczości Anandy Devi

1. Andrianjafitrimo, Valérie-Magdelaine. "Les cris du corps dans quatre romans mauriciens contemporains: démembrement et redéfinition du sujet." In *Écritures mauriciennes au féminin: penser l'altérité*, 197-215. Edited by Véronique Bragard and Srilata Ravi. Paris: L'Harmattan, 2011.
2. Arnold, Markus. "Contre-violence et corporalité chez les écrivaines mauriciennes anglophones et francophones contemporaines." In *Écritures mauriciennes au féminin: penser l'altérité*, 217-238. Edited by Véronique Bragard and Srilata Ravi. Paris: L'Harmattan, 2011.
3. Bannerjee, Robini. "La construction identitaire dans l'œuvre romanesque d'Ananda Devi." In *Écritures mauriciennes au féminin: penser l'altérité*, 79-93. Edited by Véronique Bragard and Srilata Ravi. Paris: L'Harmattan, 2011.

4. Bragard, Véronique, and Srilata Ravi. "Penser l'altérité dans la littérature mauricienne au féminin." In *Écritures mauriciennes au féminin: penser l'altérité*, 11-18. Edited by Véronique Bragard and Srilata Ravi. Paris: L'Harmattan, 2011.
5. Bragard, Véronique. "Débris d'humanité: Altérité et Autodestruction dans *Ève de ses décombres* d'Ananda Devi." In *Écritures mauriciennes au féminin: penser l'altérité*, 239-248. Edited by Véronique Bragard and Srilata Ravi. Paris: L'Harmattan, 2011.
6. Corio, Alessandro. "Entretien avec Ananda Devi." In *Francofonia. Studi e ricerche sulle letterature di lingua francese. La littérature mauricienne de langue française*, 145-167. Edited by Maria Chiara Gnocchi and Francesca Torchi. Bologna: Olschi Editore, 2005.
7. Devi, Ananda. "Ananda Devi nous parle de ses romans, de ses personnages, de son écriture, de ses lectures." In *Écritures mauriciennes au féminin: penser l'altérité*, 271-281. Sous la direction de Véronique Bragard and Srilata Ravi. Paris: L'Harmattan, 2011.
8. Hawkins, Peter. "La marginalité dans les premiers romans d'Ananda Devi et de Lindsey Collen: une comparaison postcoloniale." In *Écritures mauriciennes au féminin: penser l'altérité*, 33-41. Edited by Véronique Bragard and Srilata Ravi. Paris: L'Harmattan, 2011.
9. Issur, Kumari R. "Le roman mauricien d'aujourd'hui." In *Francofonia Studi e ricerche sulle letterature di lingua francese. La littérature mauricienne de langue française*, 115-124. Edited by Maria Chiara Gnocchi and Francesca Torchi. Università di Bologna: Olschi Editore, 2005.
10. Jarosz, Krzysztof. "Brzmienie tęczy. O współczesnej francuskojęzycznej poezji Mauritiusa." In *Book Opcje 3, Kwartalnik kulturalny*, 152-157.
11. Joubert, Jean-Louis. "La poésie mauricienne d'aujourd'hui." In *Francofonia. Studi e ricerche sulle letterature di lingua francese. La littérature mauricienne de langue française*, 125-133. Edited by Maria Chiara Gnocchi and Francesca Torchi. Università di Bologna: Olschi Editore, 2005.

12. Kistnareddy, Ashwiny O. "Représenter l'altérité: le corps grotesque dans l'œuvre romanesque d'Ananda Devi." In *Écritures mauriciennes au féminin: penser l'altérité*, 179–196. Edited by Véronique Bragard and Srilata Ravi. Paris: L'Harmattan, 2011.
13. Lionnet, Françoise. "Cinq mètres d'ordre et de sagesse, cinq mètres de jungle soyeuse: Ananda Devi's Unfurling Art of Fiction." In *Écritures mauriciennes au féminin: penser l'altérité*, 283–314. Edited by Véronique Bragard and Srilata Ravi. Paris: L'Harmattan, 2011.
14. Lohka, Eileen. "Repenser les catégorisations de l'écriture: le cas d'Ananda Devi." In *Écritures mauriciennes au féminin: penser l'altérité*, 19–30. Edited by Véronique Bragard and Srilata Ravi. Paris: L'Harmattan, 2011.
15. Lohka, Eileen. "Itinéraire et métissage: pour une littérature qui se réinvente." *Romanica Silesiana*, no. 10: *Insularia*, 219–227. Katowice: Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego, 2015.
16. Małochleb, Paulina. "Kto zostanie ofiarą." *Nowe Książki* (marzec 2019): 22–23.
17. Ramharai, Vicram. *Revue de la littérature mauricienne* Numéro 4, *Analyse de Solstices* d'Ananda Devi. Comité de rédaction: Jeeneea, N.C. Neerputh, N. Rambhujun, D. Sungum, S. Teeluck, Maurice, *Revue des enseignants de français*, 1998.
18. Ramharai, Vicram. "La ville de Port-Louis dans *Rue la Poudrière* d'Ananda Devi." In *L'Océan Indien dans les littératures francophones*, 373–384. Edited by Kumari R. Issur and Vinesh Y. Hookoomsing. Maurice, Éditions Karthala et les Presses de l'Université de Maurice, 2001.
19. Ramharai, Vicram. "Babyji d'Abha Dawesar et *Indian tango* d'Ananda Devi: une étude comparée de la femme et de l'Inde contemporaine." In *Images changeantes de l'Inde et de l'Afrique*, 179–193. Edited by Geetna Ganapathy-Doré and Michel Olinga. Paris: L'Harmattan, 2011.
20. Ramharai, Vicram. "Problématique de l'Autre et du Même dans l'œuvre romanesque d'Ananda Devi." In *Écritures mauriciennes au féminin: penser*

- l'altérité*, 61–77. Edited by Véronique Bragard and Srilata Ravi. Paris: L'Harmattan, 2011.
21. Schiavone, Cristina. "Ananda Devi." In *Francofonia 48. Studi e ricerche sulle letterature di lingua francese. La littérature mauricienne de langue française*, 139–143. Edited by Maria Chiara Gnocchi and Francesca Torchi. Università di Bologna, Olschi Editore, 2005.
 22. Szkonter-Bochniak, Anna. "La quête identitaire dans l'œuvre littéraire d'Ananda Devi." *Romanica Silesiana*, no. 10: *Insularia*, 197–219. Edited by Ewelina Szymoniak. Katowice: Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego, 2015.
 23. Szkonter-Bochniak, Anna. "La transgression dans les romans *Pagli et Indian tango* d'Ananda Devi." *Romanica Silesiana*, no. 13: *Les littératures francophones d'aujourd'hui: l'universel du et au quotidien*, 52–61. Edited by Ewelina Berek and Joanna Warmuzińska-Rogóż. Katowice: Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego, 2018.
 24. Szkonter-Bochniak, Anna. "Hybrydyzacja języka na przykładzie twórczości Anandy Devi". W *Lingwistyce interdyscyplinarnie. Konteksty językowe, tłumaczeniowe i literackie*, 137–164. Edited by Łukasz Kumięga, Przemysław E. Gębal. Toruń: Wydawnictwo Adam Marszałek, 2020.
 25. Wiśniewska, Katarzyna. "Les personnages marginalisés dans les romans d'Ananda Devi." *Romanica Silesiana*, no. 6: *Postcolonialisme et fait littéraire*, 303–320. Edited by Krzysztof Jarosz. Katowice: Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego, 2011.
 26. Wiśniewska, Katarzyna. "Les représentations de l'île Maurice dans l'imagination littéraire franco-mauricien." *Romanica Silesiana*, no. 10: *Insularia*, 309–323. Edited by Ewelina Szymoniak. Katowice: Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego, 2015.

VI.1. Articles en ligne / Internet sources : articles /

Źródła internetowe: artykuły

1. Abada Medjo, Jean-Claude. 2012. "Utopie identitaire et traversée des genres dans l'œuvre d'Ananda Devi," no. 3 (2012): 139-159. http://www.uwo.ca/french/grelcef/2012/cgrelcef_03_text10_medjo.pdf. Accessed: 01.07.2017.
2. Iwasiów, Sławomir. 2019. "Śmierć ostatniego mizogina (Ananda Devi *Zielone sari*)." *ArtPapier* (3/363, 2019). <http://www.artpapier.com/index.php?page=artykul&wydanie=364&artykul=7179>. Accessed: 01.02.2019.
3. Mitek-Dziemba, Alina, Szopa Katarzyna. Rozbudzić pożądanie. Z Anandą Devi rozmawiają Alina Mitek-Dziemba i Katarzyna Szopa. *Śląskie Studia Polonistyczne*. Nr 2(16) (2020). https://rebus.us.edu.pl/bitstream/20.500.12128/17908/1/Mitek_Dziemba_Szopa_rozbudzie_pozadanie_z_ananda.pdf. Accessed: 05.08.2020.
4. Meur, Marie-Caroline. 2008. "Oubli de l'esclavage dans le roman *Soupir* d'Ananda Devi. La dégradation des symboles: du père au lepesan, du guerrier au drogué, d'Énée au joueur de dominos." *La Plume francophone. Les littératures du monde francophone*. <https://la-plume-francophone.com/2008/03/19/ananada-devi-soupir>. Accessed: 25.11.2016.
5. Montaud, Annie. 2014. "Les monstres d'Ananda Devi." https://www.researchgate.net/publication/281949005_Les_monstres_d%27Ananda_Devi. Accessed: 14.07.2017.
6. Wallace, Jane. 2010. "Ananda Devi dans les contes et les mythes." <https://pl.scribd.com/document/228333679>. Accessed: 20.03.2015.
7. Weill, Nicolas. 2018. "Ananda Devi joue gros jeu." http://www.lemonde.fr/livres/article/2018/01/11/ananda-devi-joue-gros-jeu_5240180_3260.html. Accessed: 24.01.2018.

VI.2. Entretien en ligne / Internet sources: interviews / Źródła internetowe: wywiady

1. Devi, Ananda. (11 September, 2012). "Il y a une scission de moi-même; dans mes livres j'ose tout." <http://www.lemauricien.com/article/ananda-devi-ecrivain>. Accessed: 16.02.2017.
2. Devi, Ananda. (26 March 2013). "J'ai besoin d'être excitée par ma propre écriture." <http://www.rfi.fr/afrique/20130329-ananda-devi-j-ai-besoin-etre-excitee-propre-ecriture>. Accessed: 16.02.2017.
3. Devi, Ananda. "Ananda Devi l'écriture est le monde, elle est le chemin et le but." <http://www.indereunion.net/actu/ananda/intervad.htm>. Accessed: 29.04.2017.
4. Devi, Ananda. (06 June 2017). "La sensation d'une menace imminente." <https://www.lexpress.mu/article/309039/ananda-devi-sensation-dune-menace-imminente>. Accessed: 18.02.2018.
5. Le Bon, Sylvestre. Interview with Ananda Devi "J'ai plusieurs cultures. Je suis parfaitement hybride." In *Enjeux Édition* 2, 50–54. Maurice: AFNOR Editions, 2016.
6. Mollon, Fabien. (11 April 2012). Interview with Ananda Devi "Il y a une violence latente à Maurice." <http://www.jeuneafrique.com/137734/societe/ananda-devi-il-y-a-une-violence-latente-maurice/>. Accessed: 30.01.2017.
7. Souza, Carl de. Interview with Ananda Devi "Ananda Devi et Carl de Souza: ces écrits déshabillés." <http://www.lexpress.mu/article/269680/ananda-devi-et-carl-souza-ecrits-deshabilles>. Accessed: 07.12.2015.
8. Interview with Ananda Devi "Le sari vert." <https://www.youtube.com/watch?v=mKsiVMRBwuk>. Accessed: 14.07.2017.

9. Interview with Ananda Devi as part of the program “5 questions pour l’île en île.” <https://www.babelio.com/auteur/Ananda-Devi-Nirsimloo/161179>. Accessed: 20.04.2017.

VI.3. Sites Internet / Websites / Strony internetowe

1. <http://culturebox.francetvinfo.fr/livres/romans/les-jours-vivants-d-ananda-devi-a-londres-un-amour-impossible-134641>. Accessed: 16.02.2017.
2. https://www.lemonde.fr/livres/article/2009/11/12/le-sari-vert-d-ananda-devi_1266068_3260.html#C8WWhZ8IeQqklf3q.99. Accessed: 14.07.2017.
3. <http://www.fil.us.edu.pl/ananda-devi/>. Accessed: 19.05.2019.
4. <http://www.fil.us.edu.pl/ananda-devi-gosciem-wydzialu-filologicznego/>. Accessed: 20.06.2019.
5. <http://popmoderna.pl/ananda-devi-zielone-sarifragment/>. Accessed: 30.06.2019.
6. <https://allegro.pl/artykul/zielone-sari-ananda-devi-recenzja-68neB-oVK6sy>. Accessed: 30.06.2019.
7. <https://www.ravelo.pl/zielone-sari-ananda-devi,p100716548.html>. Accessed: 30.06.2019.
8. <http://ile-en-ile.org/devi/>. Accessed: 30.06.2019.
9. <http://czepiamsieksiazek.pl/?p=5187>. Nietypowe écriture feminine *Zielone sari* Anandy Devi. Accessed: 30.06.2019.
10. <https://www.granice.pl/recenzja/zielone-sari/26127>. Katarzyna Kurowska. Accessed: 30.06.2019.

11. <http://szuflada.net/zielone-sari-ananda-devi/>. Łukasz Muniowski: *Zielone sari* – Ananda Devi. Accessed: 30.06.2019.
12. <http://naczytniku.com/2019/02/zielone-sari-ananda-devi-bledne-kolonienawisci/>. *Zielone sari* Ananda Devi – Błędne koło nienawiści. Accessed: 25.05.2019.
13. <http://przeczytalamksiazke.blogspot.com/2018/11/zielone-sari-ananda-devi.html>. Anna Bugajna: Przemoc zrodzona z patriarchy. Recenzja książki *Zielone sari* Anandy Devi. Accessed: 30.06.2019.
14. <https://czytelniaweb.wordpress.com/2018/12/18/ananda-devi-zielone-sari/>. Accessed: 30.06.2019.
15. <http://naregale.com.pl/tsunami-nienawisci-w-zielonym-sari/>. Accessed: 25.05.2019.
16. <https://czytamrecenzuje.pl/1495/wazne-ksiazki-o-przemocy-wobec-kobiet>. Rafał Hetman. *Zielone sari*, Ananda Devi. Accessed: 30.06.2019.
17. <https://krytykapolityczna.pl/kultura/czytaj-dalej/kinga-dunin-czyta-daleko-od-raju/>. Kinga Dunin. Accessed: 30.06.2019.
18. <https://www.facebook.com/Kurzjojady/photos/a.355405654594159/1458992164235497/?type=3&theater>. Olga Wróbel. Accessed: 30.06.2019.
19. <http://www.miesiecznik.znak.com.pl/przemoc-w-egzotycznych-dekoracjach-ananda-devi/>. Agnieszka Dziewit: “Przemoc w egzotycznych dekoracjach.” Accessed: 10.03.2019.
20. <https://www.newsweek.pl/kultura/ananda-devi-ukazuje-oblicza-meskiej-tyranii-w-nowej-ksiazce/s66ypxy>. Piotr Gajdowski: “Męczyzna objaśnia świat.” Accessed: 02.12.2018.
21. <https://www.facebook.com/KrytykaiNaOstro/photos/a.549916215058846/2141799942537124/?type=3&theater>. Accessed: 30.06.2019.
22. <https://anjapisze.wordpress.com/2019/01/01/podsumowanie-literackie-2018-roku/>. Accessed: 30.06.2019.
23. <https://lubimyczytac.pl/ksiazka/4908605/ewa-ze-swych-zgliszcz>. Accessed: 19.01.2020.

24. <https://www.bookhunter.pl/recenzja/4254/ewa-ze-swych-zgliszcz>. Accessed: 20.01.2020.
25. recenzja,110455,a?utm_source=facebook&utm_medium=content&utm_campaign=czytam-ksiazka-tygodnia-ewa-ze-swych-zgliszcz-recenzja-100120. Accessed: 11.02.2020.
26. <https://www.bookhunter.pl/recenzja/4254/ewa-ze-swych-zgliszcz>. Accessed: 11.02.2020.
27. <http://www.artpapier.com/index.php?page=artykul&wydanie=387&artykul=7733&kat=1>. Accessed: 11.02.2020.
28. <https://www.empik.com/empikultura/ksiazka-tygodnia-ewa-ze-swych-zgliszcz>. Accessed: 11.02.2020.
29. <http://naregale.com.pl/niebanalne-ksiazki-na-swieta/>. Accessed: 11.02.2020.
30. <http://naregale.com.pl/porzadki-na-regale-czyli-czytelnicze-podsumowanie-roku-2019/>. Accessed: 11.02.2020.

VI.4. Blogs / Blogs / Blogi

1. <https://setna-strona.blogspot.com/2019/03/zielone-sari-ananda-devi-refleksje-na.html>. "Zielone sari – Ananda Devi refleksje na Dzień Kobiet." Accessed: 10.03.2019.
2. <http://bernadettadarska.blogspot.com/2019/03/czyste-zo-devi-zielone-sari.html>. Bernardetta Darska "Czyste zło (Ananda Devi: *Zielone sari*)." Accessed: 30.06.2019.
3. <http://ksiazki-scarlett.blogspot.com/2019/01/zielone-sari-ananda-devi.html>. Accessed : 30.06.2019.

4. <http://czytamiznikam.blogspot.com/2018/12/to-sie-nigdy-nie-skonczy-amanda-devi.html>. "To się nigdy nie skończy... Ananda Devi *Zielone sari*." Accessed: 30.06.2019.
5. <https://ksiazkisaniebezpieczne.blogspot.com/2018/11/bogowie-i-potwory-zielone-sari-anandy.html>. "Bogowie i potwory *Zielone sari* Anandy Devi." Accessed: 30.06.2019.
6. <https://krytycznymokiem.blogspot.com/2018/12/zielone-sari-ananda-devi.html>. Jarosław Czechowicz. Accessed: 30.06.2019.
7. <http://krytycznymokiem.blogspot.com/2020/01/ewa-ze-swych-zgliszcz-ananda-devi.html>. Jarosław Czechowicz. "Smutek i okrucieństwo." Accessed: 20.01.2010.
8. <https://blankakatarzynadzugaj.wordpress.com/2020/01/12/lodeczka-z-papieru-ewa-ze-swych-zgliszcz-anandy-devi/>. Blanka Katarzyna Dzugaj. "Łódeczka z papieru Ewa ze swych zgliszcz Anandy Devi." Accessed: 11.02.2020.
9. <http://francuskirozdzial.pl/wyjatkowa-ksiazka/>. Dorota Padzik. Accessed: 11.02.2020.

VII. Filmographie / Filmography / Filmografia

1. *La Cathédrale*. Directed by Harrikrisna Anenden, screenplay by Ananda Devi, produced by Ciné Qua Non Ltd., 2006.
2. *Les enfants du Troumaron*. Directed by Harrikrisna Anenden and Sharvan Anenden, screenplay by Ananda Devi. Produkcja Ciné Qua Non Ltd., 2012.

VIII. Émissions de radio / Radio broadcasts / Audycje radiowe

1. TOK FM: <https://audycje.tokfm.pl/podcast/76611,-Zielone-sari-Ananda-Devi>. Accessed: 08.06.2019.

IX. Traduction en polonais des œuvres d'Ananda Devi / Translations of Ananda Devi's works into Polish / Tłumaczenia utworów Anandy Devi na język polski

1. Devi, Ananda. *Zielone sari*. Przekład i posłowie Krzysztof Jarosz. Gdańsk: Wydawnictwo Podwórku, 2018.
2. Devi, Ananda. *Ewa ze swych zgliszcz*. Przekład i opracowanie naukowe Krzysztof Jarosz. *Frankofonia Literaria*. Tom 1. Gdańsk-Katowice. Gdańsk: Wydawnictwo w Podwórku i Katowice: Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego, 2018.
3. Devi, Ananda. *Smutny ambasador. Nowele*. Przekład i opracowanie naukowe Krzysztof Jarosz. *Francofonia literaria*. Tom 2. Gdańsk-Katowice. Gdańsk: Wydawnictwo w Podwórku i Katowice: Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego, 2020.

Rédigé par / Compiled by / Opracowała Anna Szkonter-Bochniak

Table des matières

Discours du Recteur (*Andrzej Kowalczyk*) / 19

Éloge (*Krzysztof Jarosz*) / 37

Opinions des Rapporteurs / 65

Kumari Issur / 67

Ryszard Koziółek / 91

Françoise Lionnet / 121

Julia Waters / 155

Discours de la Candidate / 185

Bibliographie / 217

Contents

Rector's address (<i>Ryszard Koziółek</i>)	/	7
Rector's address (<i>Andrzej Kowalczyk</i>)	/	25
Laudation (<i>Krzysztof Jarosz</i>)	/	47
Reviewers' Opinions	/	65
Kumari Issur	/	75
Ryszard Koziółek	/	101
Françoise Lionnet	/	133
Julia Waters	/	165
Laureate address	/	195
Bibliography	/	217

Spis treści

Słowo Rektora (<i>Ryszard Koziółek</i>)	/	13
Słowo Rektora (<i>Andrzej Kowalczyk</i>)	/	31
Laudacja (<i>Krzysztof Jarosz</i>)	/	55
Opinie Recenzentów	/	65
Kumari Issur	/	83
Ryszard Koziółek	/	111
Françoise Lionnet	/	143
Julia Waters	/	175
Słowo Nominatki	/	205
Bibliografia	/	217

